



SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**ANADOLU SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE MEVLEVİLERİN
SULTANLAR, DEVLET ADAMLARI, BEYLİKLER, AHİLER VE
DİĞER ZÜMRELERLE OLAN MÜNASEBETLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Büşra BÜYÜKBEKTAŞ

Sivas

Ocak 2020

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**ANADOLU SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE MEVLEVİLERİN
SULTANLAR, DEVLET ADAMLARI, BEYLİKLER, AHİLER VE
DİĞER ZÜMRELERLE OLAN MÜNASEBETLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Büşra BÜYÜKBEKTAŞ

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Abdullah KAYA

Sivas

Ocak 2020

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Tarih Anabilim Dalı
Tezin Başlığı : Anadolu Selçukluları Döneminde Mevlevilerin Sultanlar, Devlet Adamları, Beylikler, Ahiler ve Diğer Zümrelerle Olan Münasebetleri
Savunma Tarihi : 23.12.2019
Danışmanı : Doç.Dr.Abdullah KAYA

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Dr.Öğr.Üyesi Mevlüt DEDE

Üye : Doç.Dr.Abdullah KAYA

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Murat SERDAR

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Büşra BÜYÜKBEKTAŞ tarafından hazırlanan Anadolu Selçukluları Döneminde Mevlevilerin Sultanlar, Devlet Adamları, Beylikler, Ahiler ve Diğer Zümrelerle Olan Münasebetleri başlıklı tez, kabul edilmiştir./...../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1. Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2. Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3. Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4. Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

21/01/2020

Büşra BÜYÜKBEKTAŞ



ÖN SÖZ

Anadolu'ya, XIII. yüzyılda, Moğol saldırısına bağlı olarak göç hareketi başlamıştır. Bu saldırılar sebebiyle Anadolu'nun uç bölgelerine kadar sürüklenen Türkmen grupları sayesinde Anadolu büyük oranda Türkleşmiştir. Bu dönemde gelmiş olan gruplar arasında tüccar ve esnaflar, bilim insanları, farklı tarikatlara mensup dervişler vardır. Türkistan ve Buhara'dan, Harezm, İran, Irak'tan gelen dervişler Selçuklulara sığınmışlardır. Bu dönemde Anadolu'ya gelen mutasavvıflardan biri de Mevlâna Celaleddin-i Rûmi ve ailesidir.

Tezin giriş bölümünde mutasavvıfların Anadolu'ya geliş serüveni, Anadolu Selçuklu sultanlarının ve halkın mutasavvıflara göstermiş oldukları ilgiden bahsettik. Mevlâna ve ailesinin Anadolu'ya gelişi ve Mevleviliğin tarikatlaşması konularına değindik.

Mevlevilerin Selçuklu Sultanları, Devlet Adamları ve Beylikler ile Olan Münasebetleri adını verdiğimiz birinci bölümünde, Mevlevilerin Selçuklu sultanları, devlet adamları ve Anadolu Beyleri ile geliştirdikleri ilişkilere değindik.

İkinci bölümü Mevlevilerin Ahiler ve Diğer Zümrelerle Olan Münasebetleri olarak adlandırdık. Ahi Evren'in hayatı, ahilik kurumuna genel hatlarıyla değinilmiş olup, ilk önce Mevlâna ile Ahi Evren'in ilişkilerine yer verdik. Daha sonra da Mevlâna'dan sonraki Mevlevi-Ahi ilişkilerine değindik. Yine Babailer, Bektaşiler, Kalenderiler, Haydariler Kübreviler, Rifailere genel hatlarıyla değinilmiş olup, Mevlevilerin bu zümrelere bakış açıları açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, çalışmamızda edindiğimiz sonuçları aktardık.

Yaptığım bu çalışma sürecinde, bana yardımını esirgemeyen ve her türlü destekte bulunan tez danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Abdullah KAYA'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR DİZİNİ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	21
1.MEVLEVİLERİN SELÇUKLU SULTANLARI, DEVLET ADAMLARI VE BEYLİKLER İLE OLAN MÜNASEBETLERİ	21
1.1. Mevlevilerin Selçuklu Sultanlarıyla İlişkileri	21
1.1.1. Mevlevilerin I. Alaaddin Keykubad ile İlişkileri	23
1.1.2. Mevlevilerin II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile İlişkileri	27
1.1.3. Mevlevilerin II. İzzeddin Keykavus ile İlişkileri	28
1.1.4. Mevlevilerin IV. Rükneddin Kılıçarslan ile İlişkileri	31
1.1.5. Mevlevilerin II. Gıyaseddin Mesud ile İlişkileri.....	33
1.2. Mevlevilerin Devlet Adamlarıyla İlişkileri	35
1.2.1. Mevlevilerin Celaleddin Karatay ile İlişkileri.....	35
1.2.2. Mevlevilerin Taceddin Mutez ile İlişkileri	37
1.2.3. Mevlevilerin Sahib Ata Fahreddin Ali ile İlişkileri	40
1.2.4. Mevlevilerin Muinüddin Pervane ile İlişkileri.....	42
1.2.5. Mevlevilerin Meceddin Atabek ile İlişkileri	47
1.2.6. Mevlevilerin Sadreddin Konevi ile İlişkileri.....	49
1.3. Mevlevilerin Beyliklerle İlişkileri	53
1.3.1. Mevlevilerin Germiyanogulları ile İlişkileri	54
1.3.2. Mevlevilerin Menteseogulları ile İlişkileri	56
1.3.3. Mevlevilerin İnançogulları ile İlişkileri	57

1.3.4. Mevlevilerin Aydınogulları ile İlişkileri	58
1.3.5. Mevlevilerin Eşrefoğulları ile İlişkileri.....	59
1.3.6. Mevlevilerin Karamanoğulları ile İlişkileri.....	61
1.3.7. Mevlevilerin Candaroğulları ile İlişkileri.....	62
1.3.8. Mevlevilerin Osmanogulları ile İlişkileri	63

İKİNCİ BÖLÜM..... 65

2.MEVLEVİLERİN AHİLERLE VE DİĞER ZÜMRELERLE OLAN

MÜNASEBETLERİ 65

2.1. Mevlevilerin Ahiler ile İlişkileri	65
2.1.1. Ahilik.....	65
2.1.2. Ahi Evren	69
2.1.3. Ahi Evren – Mevlâna Celaleddin-i Rûmî İlişkisi.....	72
2.1.3.1. Akılcılık ve Sezgicilik.....	72
2.1.3.2. Şems'in Ölümü.....	73
2.1.3.3. Mevlâna Celaleddin-i Rûmî ile Ahi Evren'in Siyasi Anlaşmazlıkları..	74
2.1.4. Mevlâna Celaleddin-i Rûmî'den Sonra Mevlevi – Ahi İlişkileri	79
2.2. Mevlevilerin Diğer Zümreler ile İlişkileri.....	84
2.2.1. Mevlevilerin Vefailer ile İlişkileri.....	84
2.2.2. Mevlevilerin Babailer ile İlişkileri	86
2.2.3. Mevlevilerin Evhadiler ile İlişkileri	93
2.2.4. Mevlevilerin Fatma Bacı ile İlişkileri	101
2.2.5. Mevlevilerin Bektaşiler ile İlişkileri	106
2.2.6. Mevlevilerin Kalenderiler ile İlişkileri.....	117
2.2.7. Mevlevilerin Haydariler ile İlişkileri.....	124
2.2.8. Mevlevilerin Kübreviler ile İlişkileri	128
2.2.9. Mevlevilerin Rifailer ile İlişkileri	134

SONUÇ	147
KAYNAKÇA	151
ÖZ GEÇMİŞ	167



KISALTMALAR DİZİNİ

Age.	: Adı Geçen Eser
Agm.	: Adı Geçen Makale
Agt.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
KBY.	: Kültür Bakanlığı Yayınları
MEB	: Milli Eğitim Basımevi
No.	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi
S	: Sayı
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzer(ler)i
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
yy	: Yüzyıl



ÖZET

XIII. yüzyılda, Anadolu'ya Moğol istilası sebebiyle göç hareketleri başlamıştır. Türkistan, Buhara, Harezm, İran, Irak'tan gelen dervişler Selçuklulara sığınmışlardır. Bu göçler sebebiyle Anadolu'ya birçok alim ve mutasavvıf gelmiştir. Mutasavvıfların gelmesiyle oldukça renkli bir tasavvuf ortamı oluşmuştur. Sultan I. Alaaddin Keykubad'dan sonraki saltanat kavgaları, Moğol istilası ve komşu devletlerle olan harpler insanları korkutmuştur. Anadolu'nun içinde bulunduğu zor şartlar sebebiyle, Anadolu halkı bu mutasavvıflara ilgi göstermişlerdir. Dünya huzurunu kaybeden halk, ahireti kazanmak için tekke ve şeyhlere akın etmişlerdir. Sultanlar da bu sufileri desteklemiş, kurumsallaşmaları için çaba göstermişlerdir.

Anadolu'ya gelen mutasavvıflardan biri de Mevlâna Celaleddin-i Rûmî'dir. Mevlâna devlet erkanı ile iyi ilişkiler içinde olurken, ondan sonrakiler de aynı yolu izlemişlerdir. Hakimiyetlerini kurmaya çalışan Anadolu Beyleri de, şeyhlerin maddi manevi nüfuzlarından yararlanmak için her tarafa tekkeler, zaviyeler yaptırmışlar, vakıflar kurmuşlardır. Mevleviler, Aydınoğulları, Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Menteşeoğulları gibi Anadolu Beylikleriyle ilişkiler tesis etmişler ve Mevleviliği yaymışlardır. Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beyleri ile iyi ilişkiler kuran Mevleviler, bu olumlu ilişkiyi Moğollar ile de kurmuşlardır. Mevlevilerin aynı ortamda buldukları diğer zümrelerle de ilişkileri olmuştur. Başta Ahiler olmak üzere, Bektaşiler, Evhadiler, Kalenderiler, Kübreviler, Rifailer gibi kesimlerle de etkileşim içinde olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu, Mevlâna, Mevleviler, Ahiler, Beylikler.



ABSTRACT

In the 13 century, migration movements began in Anatolia due to the Mongol invasion. Dervishes from Turkestan, Bukhara, Kharezm, Iran and Iraq took refuge in the Seljuks. Due to these migrations, many scholars and mystics came to Anatolia. With the arrival of the Mutasavvifs, a very colorful sufi environment was formed. The reigning struggles after Sultan Alaaddin Keykubad the Mongol invasion and the war with neighboring states frightened the people. Due to the difficult conditions in Anatolia, the people of Anatolia have shown an interest in the mystics. The people who lost the peace of the World flocked to the tekke and sheikhs in order to gain ahreti. The Sultans also supported these Sufis and made efforts to institutionalize them.

One of the mystics who came to Anatolia was Mevlana Jalaluddin-i Rumi. While Rumi had good relations with the state officials, the latter followed the same path. Anatolian Beys, who tried to establish their domination, built lodges and zawiyas all over the place to benefit from the material spiritual influence of the sheikhs and established foundations. Mevlevis established relations with Anatolian principalities such as Aydınoğulları, Karamanoğulları, Germiyanogulları, Menteşeoğulları and spread Mevleviism. The Mevlevis, who established good relations with the Anatolian Seljuks and Anatolian Beys, also established this positive relationship with the Mongols. The Mevlevis also had relations with other clans in which they were in the same environment. They also interacted with the Ahids, as well as with the Bektaşhis, Evhadis, Kalenderis, Kübrevis and Rifai.

Key Words: Anatolian Seljuks, Mevlana, Mevlevis, Ahids, Principalities.

GİRİŞ

Tarihin en şiddetli istilalarından biri olan Moğol saldırısının, Orta Asya Türklüğü ve medeniyeti için ağır sonuçları olmuştur. Bu istila Anadolu'da özellikle 1277'den sonra büyük sarsıntılar meydana getirmiş olsa da, Anadolu'nun Türkleşmesine de fayda sağlamıştır. Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu'ya insan akını olduğu gibi, Moğol istilasından sonra da Türkmen kitlelerinin Anadolu'ya akını hızlanmıştır¹.

Anadolu'ya gelen Türkmenler, Anadolu'daki Türk nüfusunun artmasını, bu toprakların Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamışlardır. Bu dönemde gelmiş olanlar arasında, tüccar ve esnaflar, bilim insanları, sanatkârlar, farklı tarikatlara mensup mutasavvıflar vardır².

Anadolu'ya gelen bu insanlar, Anadolu'da kendilerine uygun ve yayılmaları için elverişli olan alanlar bulmuşlardır. Değişik kıyafet giyen bu mutasavvıflardan, kentlerden gelenler kentlere, kırsal yerlerden gelenler ise kırsal yerlere yerleşmişlerdir. Anadolu topraklarındaki tasavvuf, yüksek ve popüler tasavvuf olmak üzere iki yapıya ayrılmıştır. Kentli ve yüksek tasavvuf zümreleri genelde züht ve takva anlayışının ağır bastığı ahlakçı bir karakter yansıtmıştır. Diğer grup ise, büyük kısmı Horasan ve çevresinde hâkim olan tasavvuf anlayışını yansıttığından dolayı, Horasaniler denilen gruptur³. Bunun Anadolu'daki etkileri büyük olmuştur. Önemli temsilcileri arasında Evhadüddin Kirmani, Fahreddin-i Iraki, Bahaeddin Veled, Burhaneddin Tirmizi, Necmeddin Razi sayılabilir. İşte bu tasavvuf akımlarına mensup tarikatlara bağlı şeyhler ve dervişler Ahlat, Erzurum, Bayburt, Sivas, Tokat,

¹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul 1996, s.303; Hatice Çubukçu, "Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S:5 (2015), s.223.

² Osman Çetin, *Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı*, İstanbul 1981, s.186; Mehmet Şeker, "Menâkibü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevleviliğin Rolü", III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi Bildiriler (5-6 Mayıs 2003), Konya 2004, s.224.

³ Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, İstanbul 2011, s.169.

Amasya, Kırşehir, Kayseri ve Konya gibi devrin önemli merkezlerinde ve yakın çevrelerinde faaliyet göstermişlerdir. Bunlar XIII. yüzyıl Anadolu'sunda çok renkli bir tasavvuf ortamı meydana getirmişlerdir. Değişik kılık ve kıyafetleriyle çarşı pazar gezip vaazlar vermişler, kurdukları tekkelerde, zaviyelerde coşkun ayinler düzenlemişlerdir⁴.

İşte XIII. yüzyıl başlarından itibaren, temsil edilen ve Anadolu'da yayılmaya başlayan bu tarikatlar, sünni çerçeve içinde ve dışında olmak üzere iki eğilim sergilemişlerdir. Bu eğilimler söz konusu tarikatların ortaya çıktıkları ve yayıldıkları kültürel çevrelerin sonucunda olmuştur. Mesela, ilmi faaliyetlerin yoğun olduğu Maverâünnehir, Harezm, İran, Suriye ve Irak'ın büyük kentlerinde doğan ve gelişen tarikatlar sünni eğilimli olmuşlardır. Buna karşılık aynı bölgelerin, İslam'ın tam olarak nüfuz edemediği kırsal yerleri de olmuştur. Eski Hint ve İran kültürünün hâkim olduğu ve eski Türk inançlarının yaşandığı yerlerde doğan tarikatlar, sünniliğin dışında kalmışlardır⁵.

Anadolu'da dışarıdan gelen tarikatların yanı sıra, XIII. yüzyılın sonlarından itibaren zamanla yeni tarikatlar da ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Mevleviyye en önemlilerindedir. Mevlevilik, Mevlâna Celâleddin Rumi'den sonra XIV. yüzyılda oğlu Sultan Veled ve onun oğlu Ulu Arif Çelebi'nin zamanında, Anadolu'nun batısındaki Türkmen Beylikleri içinde hızla yayılmayı başarabilmiştir⁶.

Daha sonraları güçlü bir siyasi merkezin yokluğu ve memleketteki karışıklık, yani içtimai düzenin bozulması insanlarda tasavvuf ihtiyacını doğurmuştur. Sonraları Haçlı Savaşları, Moğol istilası gibi büyük olayların yaşandığı yerlerde, tekkelerin ve şeyhlerin nüfuzu daha da artmıştır. Böylece sufilik yayılmış, tekkeler ve tarikatlar

⁴ Age., s.170.

⁵ Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1966, s.171; Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, s.171.

⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, s.172.

devletler tarafından resmen tanınmıştır. Birçok devlet büyüğü, hatta sultanlar, büyük şeyhlere mürit olmuşlardır. Böylece şeyhler büyük bir nüfuz kazanmışlardır⁷.

Anadolu Selçuklu sultanları sûfileri desteklemişler ve kurumsallaşmaları için çaba göstermişlerdir. I. İzzeddin Keykavus, I. Alaaddin Keykubad gibi Selçuklu sultanları bu dervişleri çok iyi karşılamış ve onların bu iskân faaliyetlerini desteklemişlerdir. Selçuklular zamanında, tasavvuf mensupları, tıpkı medrese mensupları gibi devlet koruması altındadır. Devlet, mutasavvıf zümreleri ekonomik olarak desteklemiş hatta bazen şeyhlere sürekli maaş bağlamak gibi durumlar da söz konusu olmuştur⁸.

I. Alaaddin Keykubad'dan sonra bozulan siyasi merkeziyet, veraset kavgaları, Moğol istilası, Rumlar ve Ermeniler ile savaşlar, Anadolu'daki huzuru bozmuştur. Bu ortam insanlarda ahirete yönelme ve Allah'a yaklaşmak için tekkelere gitme ihtiyacı doğurmuştur⁹. Hakimiyetlerini kurmaya çalışan Anadolu Beyleri de, şeyhlerin maddi manevi nüfuzlarından yararlanmak için her tarafa tekkeler, zaviyeler yaptırmışlar, vakıflar kurmuşlardır¹⁰.

Bu karışık devirde şeyhler iki taraflı rol oynamışlardır. Beyler onlar aracılığıyla halka etki etmişler, şeyhler ise beyleri etkileyerek halk üzerinde otorite kurmuşlardır¹¹. Garip kıyafetleriyle, serseri hayatları ile bilinen kesimler, Kalenderi, Cavlaki, Haydari, Melami isimleriyle İslam şehirleri arasında dolaşmışlardır. Tıraş edilmiş olan sakalları ve bıyıkları, bekar olmaları, dilenerek yaşamaları, yarı çıplak dolaşmalarıyla, sevap kazanacaklarını iddia etmişlerdir¹².

Bahaeddin Veled

Bu dönemde Anadolu'ya gelenler arasında Mevlâna'nın ailesi de vardır. Mevlâna Celaleddin-i Rûmi, büyük bir kültür ve bilim merkezi olan Belh şehrinde

⁷ Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1966, s.168, 169.

⁸ Eyüp Öztürk, *Velilik ile Delilik Arasında*, İstanbul 2013, s.59.

⁹ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, İstanbul 2003, s. 257.

¹⁰ Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1966, s.175.

¹¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.13.

¹² Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, İstanbul 2003, s.257.

1207 yılında doğmuştur¹³. Bilginlerin Sultanı (Sultanü'l-Ulema) olarak adlandırılan babası Bahaeddin Veled¹⁴, Harezm'in tanınmış mutasavvıflarındandır. Bahaeddin Veled vaaz ile meşgul olmuş, meclisinde devrin ileri gelenleri, hatta bazen hükümdarlar hazır bulunmuştur¹⁵.

Eflâki'den öğrendiğimize göre:

Bahaeddin Veled'in ünü, Belh şehrinde yayılmaya başlayınca, İmam Fahreddin-i Razi, Kadı Zeyn-i Ferazi, Cemaleddin-i Hasiri ve Tac-ı Zeyd, Amid-i Mervezi, İbn Kaadi-i Sıddık, Şemseddin-i Hanî, Reşid-i Kubayi ve Kadi-i Vahş gibi bilginler, ona dil uzatmışlardır¹⁶.

Hâkim ve filozoflar Bahaeddin Veled'i kötölemek için Harezmsâh'ın huzuruna gitmişlerdir. Bu olayı Eflâki şöyle anlatmıştır:

“Bahaeddin Veled, Belh halkını tamamıyla kendine bağlamıştır. Bize ve size asla itibar etmiyor, değer vermiyor, bizim eserlerimizi reddediyor ve zahir ilmi, batın ilmin bir dalı olarak farz ediyor. Emri mar'ufla kendini meşhur ederek birkaç gün içinde saltanat tahtına kastedecek. Bütün halkın aşağı tabakası ve ayak takımı onunla birleşmişlerdir. Bu hususta hemen bunu önlemek için düşünmek ve çareler aramak lazımdır” demişlerdir¹⁷.

Bunun üzerine Muhammed Harezmsâh, Bahaeddin Veled'e haberci yollayıp:

“Şeyhimiz eğer Belh ülkesini kabul ederse bugünden itibaren padişahlık, ülkeler ve askerler onun olsun ve bana da başka bir ülkeye gitmem için

¹³ Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1966, s.185; Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ankara 2017, s.266.

¹⁴ Mehmet Şeker, “Menâkibü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevleviliğin Rolü”, III. Uluslararası Mevlana Kongresi Bildirileri, Konya 2004, s.223.

¹⁵ Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1966, s.185.

¹⁶ Ahmet Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.5, 6.

¹⁷ Ahmet Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s. 8.

müsaade etsin. Ben de oraya gidip yerleşeyim, çünkü bir ülkede iki padişahın bulunması münasip değildir”¹⁸ demiştir.

Baha Veled elçiye:

“İslam sultanına selam söyle, bu dünyanın fani ülkeleri, askerleri, hazineleri, taht ve talihleri padişahlara yaraşır. Biz dervişiz, bize memleket ve saltanat münasip değildir. Biz gönül hoşluğuyla sefer edelim de sultan kendi uyruğu ve dostlarıyla baş başa kalsın” demiştir. Üç yüz deve yükü kıymetli kitap, yol azığı ve onları taşıyacak hayvanları hazırlamışlardır¹⁹. O sırada Mevlâna beş, kardeşi Muhammed Alaaddin ise yedi yaşındadır²⁰.

Sultanü'l-Ulema Bahaeddin Veled, buranın hükümdarı olan Harezmsah'a darılıp²¹, ailesiyle birlikte bugün Afganistan sınırları içinde bulunan Belh şehrinde göç ederek Nişabur, Bağdat, Mekke ve Şam'a uğradıktan sonra 1217 yılında Malatya'ya gelmiştir. Malatya'dan sonra Erzincan Akşehir'e gitmiş ve Mengücek meliki Fahreddin Behramşah'ın yaptırdığı medresede bir süre ders vermiştir²². Daha sonra 1221'de Larende (Karaman)'a gelerek, I. Alaaddin Keykubad'ın Larende nâibi olan Emîr Musa'nın yaptırmış olduğu medreseye yerleşmiştir. Burada yedi yıl kalmışlar²³, bu süre içinde Bahaeddin Veled ile Emîr Musa'nın ilişkileri iyi olmuştur. Bahaeddin Veled'in kaldığı yerlerde idareciler kendisine olumlu davranışlarda bulunmuşlardır. Mevlâna da Karaman'da iken evlenmiş, Sultan Veled ile Alaaddin

¹⁸ Age., s.8.

¹⁹ Age., s.9.

²⁰ Age., s.12.

²¹ Ali Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünni Tasavvuf Hareketleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 10 (2010), s.298.

²² Osman Nuri Küçük, *Mevlana ve İktidar*, Konya 2007, s.35,36.

²³ Füzüzanfer, *Mevlâna Celaleddin*, Çev: Faruk Nafiz Uzluk, İstanbul 1986, s.109,110.

isimli oğulları burada dünyaya gelmiştir²⁴. Henüz on yaşında iken Anadolu'ya gelmiş olan Mevlâna'nın ömrünün yarısından fazlası Anadolu'da geçmiştir²⁵.

Bu sırada Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad, Bahaeddin Veled'in ününü duymuş ve *“Eğer bizim başkentimize zahmet eder gelir ve Konya şehrini kendi evladının makamı yaparsa ben yaşadığım müddetçe şarkıların ve çalgıların sesini dinlemem, hiç kimseye iradet getirmediğim halde onun hizmetinde müridi olurum”* diyerek başkent Konya'ya davet etmiştir. Bahaeddin Veled de ailesini ve dostlarını alarak Konya'ya gelmiştir²⁶. Bahaeddin Veled Konya'ya geldiğinde yaşlı, genç, kadın, erkek şehir halkı ona yönelmiş, zaman geçtikçe de bütün halk onu sevmiştir²⁷.

I. Alaaddin Keykubad'ın, Bahaeddin Veled'e gösterdiği sevgi ve saygı onun vefatından sonra da devam etmiş, Sultan bir konuda kararsız olduğu zamanlar Bahaeddin Veled'in türbesine giderek ona dua etmiştir²⁸.

Bahaeddin Veled, 1231 senesinde Konya'da vefat etmiştir²⁹. Mevlâna, babası Bahaeddin Veled öldüğü zaman yirmi dört yaşındadır. Mevlâna, hem babasının vasiyetini yerine getirmek için, hem de başta Sultan Alaaddin Keykubad olmak üzere diğer müritlerin de isteği doğrultusunda babasının makamına oturup, halka vaaz ve fetva vermeye devam etmiştir³⁰.

Mevlâna Celaleddin-i Rûmî

Babası Bahaeddin Veled'in ölümünden sonra Mevlâna, onun müritlerini etrafında toplamış ve sayıları bir hayli fazla olan dinleyici grubuna vaazlar vermeye başlamıştır. Aynı zamanda, babasının Belh'te eski bir müridi olan Burhaneddin

²⁴ Osman Nuri Küçük, *age.*, s.35,36.

²⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Süfiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, İstanbul, s.89

²⁶ Eflâki, *Ariflerin Menkabeleri*, I, Ankara 1953, s.25.

²⁷ Kazım Paydaş, “Mevlânâ Celaleddin'in Anadolu Selçukluları İle Olan Münasebetleri”, Harran Üniversitesi Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu, Şanlıurfa 2007, s.24.

²⁸ Osman Nuri Küçük, *age.*, s.40.

²⁹ Ali Üremiş, *agm.*, s.298.

³⁰ Mehmet Şeker, “Menâkibü'l-Ârifin'e Göre “, s.227.

Muhakkık adlı bir mutasavvıfın etkisi altına girmiştir³¹. Sultan Veled, Mevlâna'nın Seyyid Burhaneddin'in vefatından sonra beş yıl riyazet çektiğini, sonra halka vaaz etmeye başladığını rivayet etmiştir³².

Mevlâna Celaleddin-i Rûmi, bilgisini babası Bahaeddin Veled'den almıştır. Halep de tahsil görmüş olup, dönemindeki bilginlerce tanınmıştır³³. Mevlâna Konya'ya geldikten bir süre sonra, İranlı bir Melameti-Kalenderi sufisi olan Şems-i Tebrizi ile karşılaşmıştır. Mevlâna, Şems ile geçirdiği günlerden sonra ilahi aşk ve cezbe şairi şekline dönüşmüştür³⁴. Şems, Konya'ya gelince Mevlâna'nın halifesi olmuştur³⁵. Sultan Veled, Mevlâna ile Şems arasındaki ilişkiyi Hz. Musa ile Hz. Hızır arasındaki ilişkiye benzetip, Şems'in Mevlâna'nın Hızır'ı olduğunu söyler³⁶. Mevlâna, 1245'de Konya'da Şems ile karşılaştıktan sonra yakın dost olmuşlar ve bu dostluk Şems'in öldürüldüğü 1247 yılına kadar devam etmiştir³⁷.

Bir müddet sonra Mevlâna'nın Şems ile olan sohbetleri ve halktan tümüyle alakasını kesmesi halkı rahatsız etmişti. Mevlâna'nın çevresindekiler Şems'i kıskandıkları için, onun hakkında kötü konuşmaya başlamışlardır³⁸.

Şems Tebrizi, çevredekilerin kendisine düşmanca tavır takındığını görünce, hiç haber vermeden Şam'a gitmiştir. Mevlâna, bunun üzerine çok üzölmüş, sema etmemeye ve şiir yazmamaya başlamıştır. Şems, Mevlâna'ya bir mektup yazarak Şam'da olduğunu bildirmiş ve bu mektuba sevinen Mevlâna sevincinden gazeller söylemiştir³⁹. Mevlâna, büyük oğlu Sultan Veled'i, Şems'i davet etmek için Şam'a

³¹ John Freely, *At Üstünde Fırtına*, İstanbul 2012, s.167.

³² Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, Çev: Abdölbâkî Gölpinarlı, Konya 2001, s.195.

³³ Abdölbaki Gölpinarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, İstanbul 1997, s.275.

³⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, İstanbul 2011, s.195.

³⁵ Abdölbaki Gölpinarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, İstanbul 1997, s.275.

³⁶ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, Çev: Abdölbâkî Gölpinarlı, Konya 2001, s.39.

³⁷ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev: Erol Üyepazarcı, İstanbul 2008, s.327.

³⁸ Ahmet Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.93; Sipehsalar, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, Çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul 2011, s.150.

³⁹ Sipehsalar, *age.*, s.151; Mehmed Fuat Köprölü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1966, s.189.

yollamıştır. Şems geri geldiğinde, Mevlâna çok sevinmiş ve bir zaman sonra evlatlığı olan Kimya Hatun ile Şems'i evlendirmiştir⁴⁰. Bu sırada Şems 60-65 yaşlarında, Kimya Hatun ise 15 yaşındadır. Ancak Kimya Hatun ile Mevlâna'nın oğlu Alaaddin Çelebi birbirlerini sevmekte ve evlenmeyi düşünmektedirler⁴¹. Şems ile Kimya Hatun evlendikten sonra, Mevlâna'nın evinin kışlık kısmındaki sofada kalmaya başlamışlardır. Alaaddin Çelebi bazen Kimya Hatun'u görmek için Şems'in evinin oradan geçiyor, Şems bundan rahatsız oluyordu. Aslında Kimya Hatun Şems'i istemiyordu. Zaman zaman evi terk edip başka yere gidiyordu. Ancak bir süre sonra Kimya Hatun ölmüştür⁴². Mevlâna'nın, oğlu olan Alaaddin Çelebi ile Şems'in arası bozulmuş olup, Alaaddin Çelebi'nin teşvikiyle eski düşmanları tekrar Şems'in aleyhinde bulunmaya başlamışlardır⁴³.

Alaaddin Çelebi ile arasındaki sorunu fırsat bilen halk, Şems'e daha da yüklenmeye başlamışlardır. Şems Tebrizî, kendisine karşı oluşan bu düşmanca tavır üzerine Sultan Veled'e: *"Gördün ya, azgınlıkla nasıl da birbirlerine solukdaş oldular. Doğru yolu göstermekte, bilginlikte eşi olmayan Mevlâna'nın kapısından beni ayırmak, uzaklaştırmak, sonra da sevinmek istiyor hepsi. Bu sefer öylesine bir gitmek istiyorum ki hiç kimse benim nerde olduğumu bilmesin. Aramakta herkes acze düşecek, kimse benden bir nişan bile bulamayacak, böylece birçok yıllar geçecek de gene kimse izimin tozunu bile göremeyecek"* demiştir⁴⁴ ve gerçekten de 1247 senesinde kaybolmuştur. Şems'in kaybindan sonra Mevlâna iki sefer Şam'a gitmiş ancak onu bulamamıştır⁴⁵.

⁴⁰ Mehmed Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1966, s.190.

⁴¹ Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlâna Mücadelesi*, Konya 2012, s.175.

⁴² Age., s.176.

⁴³ Mehmed Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1966, s.190.

⁴⁴ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, Çev: Abdülbâkî Gölpınarlı, Konya 2001, s.51.

⁴⁵ Aydın Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, Ankara 1987, s.21.

Mevlâna, Şems'in ortadan kaybolmasından sonra, Selâhaddin Zerkub'u Şems'in yerine koyup, onunla sohbeta başlamıştır⁴⁶. Mevlâna: "Selâhaddin'den başka kimsecikler anlamaz bu sözü, anlayışların kuluyum ben, anlayışlıların"⁴⁷ diyerek içinde bulunduğu durumu izah etmiştir. Mevlâna, sevenlerine artık Selahaddin'in etrafında toplanmalarını söylemiştir ve oğlu Sultan Veled de bunu olgunluk ile karşılayıp ona uymuştur. Sultan Veled'in daha sonra Kuyumcu Selahaddin'in kızı ile evlenmesi, onu ne kadar sevdiğini gösterir. Sultan Veled Selahaddin'den için; "*Yedi yer ve yedi yerin kutbu ve lakabı şeyh Selahaddin olmuş. Tanrı vuslatında nazarı taşa işlemiş. Günlerin nuru onun yanağından utanırdı. Kim onu görse gönül ehli olurdu*" demiştir⁴⁸.

Şems'ten sonra Mevlâna için tasavvuf her şeyin üzerinde bir değer kazanmış olup, müritlerinin çok olması, bir cemaat şeklinde örgütlenmelerini gerektirmiştir. Selahaddin Zerkub'un ölümünden sonra ilk liderleri, Konya'nın belli başlı ahi reislerinden Hüsameddin Çelebi olmuştur⁴⁹. Bununla birlikte Mevlâna nasihat etmeyi, fetvada bulunmayı, makam sahibi kişilerle buluşup kendi dostları ve müritleri ile yetkililer arasında aracı olmayı sürdürmüştür⁵⁰. Babası gibi Sultan Veled de Hüsameddin Çelebi'yi sevmiş ve onu eserlerinde övmüştür. Rubâilerde "*Bil ki yeryüzünde sen gibisi yoktur; bu dünyada sana bağlanmayacak bir kimse yoktur. Ey Şeyh Hüsameddin! Âlemin canı gibisin sen; sana bağlı olmayanı yok bil!*" demiştir⁵¹. Hüsameddin Çelebi, Selahaddin'den sonra, dokuz yıl boyunca müritlerin başında bulunmuştur⁵².

⁴⁶ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s.70.

⁴⁷ Mevlânâ, *Divân-ı Kebir*, C: IV, Konya 2001, s.67.

⁴⁸ Sipehsalar, *age.*, s.158.

⁴⁹ Claude Cahen, *age.*, s.327; Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, İstanbul 1997, s.276.

⁵⁰ Franklin D. Lewis, *Mevlânâ (Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı)*, İstanbul 2010, s.469.

⁵¹ Sultan Veled, *Rubâiler*, Çev: Veyis Değirmençay, İstanbul 2010, s.62.

⁵² Sipehsalar, *age.*, s.164.

Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin olgunluk dönemi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol boyunduruğuna girdiği 1240'lı yıllara denk gelmiştir. O, vefat edinceye kadar, bu dönemin bütün sıkıntılarını yaşamıştır⁵³.

Vahdet-i vücud (varlığın birliği)⁵⁴ düşüncesini benimseyen Mevlâna, etrafına sadece Sadreddin Konevi ve Fahreddin Irakî gibi mutasavvıfları değil, pek çok hükümdar ve idareciyi de toplayabilmiş, manevi nüfuzuyla Moğol idarecilerinin bile saygısını kazanmıştır. Hem Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad hem de Anadolu Beyleri ona hürmette kusur etmemişlerdir⁵⁵.

Mevlâna hastalandığı zaman Selçuklu sarayının iki meşhur doktoru, Tabib Ekmeleddin ve Gazenferî her ne kadar onun tedavisine çalışsa da fayda etmemiştir. Mevlâna 17 Aralık 1273 Pazar günü vefat etmiştir⁵⁶. Mevlâna, cenaze namazını Sadreddin Konevi'nin kıldırmasını vasiyet ettiği halde, Sadreddin Konevi fenalaşınca, Kadı Siraceddin kıldırmıştır⁵⁷. Sadreddin Konevi'ye bunun sebebini sordukları zaman “Tam ilerlerken saf bağlamış, namaz ve niyazla meşgul meleklerin oluşturduğu bir topluluk gördüm, o halin heybetinden aklım başımdan gitti” demiştir⁵⁸.

Mevlâna, Mevlevi tekkesinin bahçesine babasının yanına defnedilmiştir. Dört yıl sonra mezarları üzerine bir türbe inşa edilmiştir. Mevlâna'nın ölümünden sonra, Mevlevi tarikatının liderliğini Hüsameddin Çelebi üstlenmiş ve o da ölünce yerine Sultan Veled geçmiştir. Daha sonra Mevleviler Anadolu'nun her yerinde hatta ötesinde tekkeler kurmuşlardır. Mevlâna'nın türbesi bu tarikatın saygın mabediydi,

⁵³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.140.

⁵⁴ Geniş bilgi için bkz: Ekrem Demirli, “Vahdet-i Vücut”, *DİA*, C:42, s.431,435.

⁵⁵ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.41.

⁵⁶ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s.121; John Freely, *age.*, s.168.

⁵⁷ Sipehsalar, *age.*, s.136; Murat Sülün, *Gönüller Sultanı Mevlâna*, İstanbul 2011, s.37.

⁵⁸ Sipehsalar, *age.*, s. 136.

birçok cami, medrese, tekke ve türbenin varlığı Konya'yı büyük bir dini merkez haline getirmiştir⁵⁹.

Mevlâna, Konya yakınlarındaki birtakım manastırları ziyaret etmiştir. Özellikle de Ak Manastır da denilen Deyr-i Eflatun'u sık sık ziyarette bulunmuştur. Mevlâna'yı dinlemeye gelenler içinde Yahudi ve Hristiyan cemaatler de yer almıştır⁶⁰. Müritlerinin arasında bulunan Yahudi, Ermeni, Rum kökenli birçok kişi İslam'ı onun etkisiyle kabul etmiştir. Mevlâna'nın cenazesinde her dinden insan bulunmuştur⁶¹.

Bilginler, sufiler, ahiler, devlet adamları, Hristiyanlar, Yahudiler, Hahamlar, herkes cenaze törenine katılmıştır. Papazlar dini ayinlerini yaparken, hahamlar Tevrat okumuştur. Hristiyan ve Yahudiler, "O, bizim Mesîh'imizdi, O, bizim İsa'mızdı" diye ağlamışlardır⁶².

Mevlâna'nın çevresinde sadece erkekler bulunmamış, başta Gürcü Hatun olmak üzere onun kadın müritleri de olmuştur⁶³. Kadınlara değer veren Mevlâna, kadının hayata karışmasını istemiş, hayatı boyunca tek kadınla yaşamıştır. İlk karısı vefat edince başka bir kadınla evlenmiş ve Mevlâna ondan önce ölmüştür⁶⁴.

Mevlevilerin ibadet usulleri ancak XIV. yüzyılın ortalarında bir düzene girmiştir. Mevlâna için en önemli öge sema ve zikir olmuştur⁶⁵. Mevlâna, müzik ve raksı benimsemiş, müziği şiirden fazla sevmiş, çalgı olan rebabı övmüştür⁶⁶.

Mevlâna, tasavvufu belli kurallar ve fikirler sistemi olarak değil, duyulan ve yaşanan tecrübi bir bilim olarak algılamış, sema esnasında gazeller okumuş ve

⁵⁹ John Freely, *age.*, s.168.

⁶⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *İslam'ın Ayak İzleri*, İstanbul 2011, s.30.

⁶¹ *Age.*, s.31.

⁶² Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna*, İstanbul 1954, s.20.

⁶³ Mehmet Şeker, "Menâkibü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevleviliğin Rolü", Konya 2004, s.231.

⁶⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna*, İstanbul 1954, s.33.

⁶⁵ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev: Erol Üyepazarcı, İstanbul 2008, s.328.

⁶⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna*, İstanbul 1954, s.31.

toplumun her tabakasından insanlar onun meclislerine katılmıştır. Müslim-gayrimüslim, âlim-cahil, fakir-zengin, kadın-erkek, toplumun her kesimiyle yakın ilişkiler kurmasından dolayı Konya'nın kimi ileri gelenleri tarafından Mevlâna'nın müritleri acayip insanlardır, çoğu aşağı tabakadan ve zanaat sahibi kimselerdir⁶⁷ diye eleştiriye maruz kalmıştır.

Mevlâna'nın belli başlı eserleri, içinde kısa şiirlerini topladığı Divan, beyitlerden oluşan didaktik eseri Mesnevi, çeşitli sözlerinin toplandığı Fihi mâ Fîh ve Mektuplar'dır⁶⁸.

Sultan Veled

Tarikatın kurucusu kabul edilen Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled, 1226'da Larende'de doğmuştur. Annesi Semerkantlı Lala Şerefeddin'in kızı Gevher Hatun'dur⁶⁹. Mevlâna onun için: “Bana yaratılış ve huy bakımından en fazla benzeyensin” demiştir⁷⁰. Sultan Veled, on yaşından itibaren babasının hemen hemen bütün toplantılarına katılmıştır. Bu, babasının fikirlerini özümsemesinde etkili olmuştur. Sultan Veled samimi, girişken, sağlam karakterli, teşkilatçıdır⁷¹. Mevlâna için türbe yapılmasına müsaade etmiştir. Türbenin yapılmasıyla tekkeye dönen merkeze vakıflar temin edilmesini sağlamıştır⁷².

Sultan Veled, babası Mevlâna'yı temsil etmeye başladığında, Mevlâna zamanında henüz kurulmamış olan Mevleviliği kurmaya çalışmıştır⁷³. Bunun için etrafa halifeler göndererek Mevleviliği yaymak için uğraşmıştır. Babasının sohbet

⁶⁷ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.41.

⁶⁸ Claude Cahen, *age.*, s.328.

⁶⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.29; Veyis Değirmençay, “Sultan Veled”, *DİA*, C: 37, İstanbul 2009, s.521.

⁷⁰ Abdurrahman Cami, *Nefahâtü'l-Üns (Evliyâ Menkıbeleri)*, Ter. ve Şerh: Lâmiî Çelebi, Haz: Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara, İstanbul 2008. s. 645; Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.42.

⁷¹ Seyfullah Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni -Türkiye'nin Dini Yapısının Arka Plânı*, İstanbul 2006, s.187.

⁷² Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, Hayatı, Eserleri, Felsefesi, İstanbul 1999, s.239.

⁷³ Günnur Yücekal Ermetin, *Mevlevilik'te Şamanizm İzleri*, İstanbul 2007, s.16.

meclislerinde yetişen Sultan Veled, kardeşi Alaaddin ile birlikte Halep ve Şam'da tahsil görmüştür⁷⁴.

Seyyid Burhaneddin Muhakkık ve Şeyh Şemseddin Tebrizî'ye çok hizmet etmiş, kayınpederi Şeyh Selahaddin'e ve sonrasında Çelebi Hüsameddin'e bağlı kalmıştır⁷⁵. Sultan Veled, babası Mevlâna zamanında pirlık ya da şeyhlik davasına düşmemiştir. Mevlâna, onu sevenlere, Şems'ten sonra Selahaddin'i, ondan sonra ise Çelebi Hüsameddin'i önermiştir. Ancak Mevlâna'dan sonra manevi varlığını Hüsameddin mi yoksa Sultan Veled mi temsil edecekti sorusu ortaya çıkmıştır⁷⁶.

Eflâki'nin anlattığına göre, Mevlâna en son hastalandığı zaman bu konuyu merak edenlere, Çelebi Hüsameddin'in halife olmasını söylemiştir. Ancak Sultan Veled'e uyulmasını isteyen bir kesim de bulunmuştur. Sultan Veled ise babasının sözünden çıkmamış ve o kimi söylediye ona uymuştur. O sebeple Hüsameddin'e de karşı çıkmamıştır⁷⁷. Hüsameddin 1284 yılında vefat etmiştir⁷⁸. Mevlâna öldükten sonra, Çelebi Hüsameddin teklif ettiği halde, babasının makamına geçmeyen Sultan Veled, Çelebi Hüsameddin'in vefatından sonra halkın isteği doğrultusunda Şeyhliği kabul etmiştir⁷⁹.

Sultan Veled, Kuyumcu Şeyh Selahaddin'in kızı olan Fatıma Hatun ile evlenmiştir. Bu evlilikten Mutahhara Abide ve Şeref Arife isimli kızları olmuş, Ulu Arif Çelebi adlı oğlu doğmuştur. Fatıma Hatun öldükten sonra Nusret Hatun ve Sünbüle Hatun isminde başka kadınlar almıştır. Nusret Hatun'dan Emir Şemseddin

⁷⁴ Hüseyin Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, İstanbul 2007, s.235; Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", *DİA*, C:37, İstanbul 2009, s.521; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.34.

⁷⁵ Câmi; *age.*, s.645.

⁷⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s. 21.

⁷⁷ Sipehsâlâr, *age.*, s.159; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.22.

⁷⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.27.

⁷⁹ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, Konya 2001, s. 129.

Abid, Sünbüle Hatun'dan Selahaddin Zahid ve Hüsameddin Vacid Çelebi doğmuştur⁸⁰.

Sultan Veled, iyi bir şair, aynı zamanda, tarikatın gerçek örgütleyicisidir⁸¹. Aslında tarikatın tarihi Sultan Veled ile başlamıştır. Sistemli bir şekilde teşkilatlanarak tarikatı yaymaya başlayan kişi odur. Mevlâna'nın yapmış olduğu sema, Sultan Veled tarafından kuralları belirlenerek bir ayin haline dönüştürülmüştür⁸².

Sultan Veled, Anadolu Selçuklu sultanları, vezirler ve Moğol valileri tarafından kabul görmüştür. Onlara öğütler vermiş ve birçoğunu kendisine bağlamıştır. Ayrıca maddi ve manevi olarak onlardan yararlanmış⁸³. Sultan Veled zamanında Selçuklu beylerine, beylerin eşlerine, Moğol büyüklerine kasideler yazılmış ve bunlarla iyi geçinilmiştir⁸⁴.

Sultan Veled, Muinüddin Pervane'yi bir kasideyle övmüştür. Divan'da Pervane'yi öven iki tane rubaisi vardır. Fahreddin Sahib Ata'ya yirmi bir beyitlik bir kıt'ası, Hatıroğlu'nu öven otuz beş beyitlik bir kasidesi, IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın kızı Selçuk Hatun'a, anası Fatıma Hatun'a ve karısı Gömeç Hatun'a birer methiyesi vardır⁸⁵. Rükneddin Kılıçarslan'ın oğlu olunca yedi bentlik bir terci yazmıştır⁸⁶.

Mevlâna'nın makamına geçip irşad faaliyetine başlayan Sultan Veled, Anadolu'nun çeşitli şehirlerine halifeler göndererek tarikatın yayılmasını sağlamıştır. Kırşehir'in doğu tarafında bir Mevlevi zaviyesi kuran Süleyman Türkmani, Erzincan'a gönderilen Hüsameddin Hüseyin ve Amasyalı Alaeddin halifelerinden

⁸⁰ Sipehsâlâr, *age.*, s.173; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s. 44.

⁸¹ Eva de Vitray Meyerovitch, *Konya Tarihi ve Hz. Mevlâna*, Çev. Melek Öztürk, s.111; Claude Cahen, *age.*, s.327.

⁸² Aydın Taneri, *Mevlana Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s.23.

⁸³ Sipehsalar, *age.*, s.174; Veyis Değirmençay, "Sultan Veled'in Sahib Ataoğulları'na Methiyeleri", *Şarkiyat Mecmuası*, S: 25 (2014), s.66.

⁸⁴ İsmail Çiftçiöğlü, "Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlevilik", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 10 (2015), s.146.

⁸⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.36.

⁸⁶ *Age.*, s.37.

birkaçıdır. Mevleviliğin adab ve erkanı Sultan Veled döneminde oluşmaya başlamıştır. Hüsameddin Çelebi zamanında Alemüddin Kayser tarafından yaptırılan Mevlâna Türbesi'nin tarikatın asitanesi haline gelmesi için faaliyette bulunmuş, Maarif'te övdüğü Sultan II. Gıyaseddin Mesud'un türbeye vakıflar kurmasını sağlamıştır⁸⁷. 1312 yılında Konya'da vefat eden Sultan Veled, babasının sağ tarafına gömülmüştür⁸⁸.

Ulu Arif Çelebi

Arif Çelebi 1272 yılında doğmuştur. Annesi Kuyumcu Şeyh Selahaddin'in kızı olan Fatıma Hatun'dur⁸⁹. Mevlâna, Ulu Arif Çelebi'yi çok sevmiştir. Büyüdüğünde hareketlerini Mevlâna'ya benzetmişlerdir. Ulu Arif Çelebi, Emir Kayser Tebrizi'nin kızı olan Devlet Hatun ile evlenmiş, iki erkek, bir kız çocuğu olmuştur⁹⁰.

Arif Çelebi'nin eğitim durumu ile ilgili bilgi oldukça sınırlı ve azdır. Çelebi'nin müridi olan Ahmet Eflâki, onun hakkında oldukça çok ve ayrıntılı bilgi verdiği halde öğrenimi konusunda sadece bir yerde, onun altı yaşındayken Malatyalı Selahaddin adlı birinden Kur'an dersi aldığını kaydetmiştir. Sultan Veled, oğlu Arif Çelebi'de Mevlâna'nın davranışlarını gördüğü için ona saygı duymuştur. Mevlâna'nın Arif Çelebi 'ye aşırı derecede sevgi göstermesi ve onun bu tutumunun gerek ailesi gerekse diğer Mevlevilerce saygıyla karşılanması, Arif Çelebi'nin her türlü hareketinin hoş karşılanmasına sebep olmuştur⁹¹.

Babası Sultan Veled'in ölümünün ardından onun yerine geçmiştir. Doğruluğundan dolayı, sultanlar, emirler, büyükler, onu sevip saygı

⁸⁷ Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", DİA, C:37, s.521.

⁸⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.43.

⁸⁹ *Age.*, s.65.

⁹⁰ *Age.*, s.67.

⁹¹ Tahsin Yazıcı, "Arif Çelebi", DİA, C: 3, İstanbul 1991, s.363.

göstermişlerdir⁹². Ulu Arif Çelebi'nin, bu nedenle Mevlevilik tarihindeki yeri önemli olmuştur⁹³.

Ulu Arif Çelebi'nin halifeleri Anadolu'nun farklı şehirlerinde tekkeler kurmuşlardır. Ahi Musa Akşehirî Akşehir'de, Kalemîoğlu Ahi Mehmed Larende'de, Ahi Muhammed Divâne Sivas'ta, Nasihüddin-i Sebbağ Niğde'de tekke açmıştır⁹⁴.

Moğol idaresinin zayıflaması sonucu, batıda kendilerini göstermeye başlayan Türkmen beyliklerinin yöneticileri, varlıklarını meşru bir zemine oturtmak için sufi çevrelere yakınlık göstermişlerdir. Ulu Arif Çelebi de seyahatler yaparak Mentешеoğulları, Aydınogulları, Germiyanoğulları ve Eşrefoğulları Beylikleri'nde Mevleviliği yerleştirmeye çalışmıştır. Ulu Arif Çelebi Mentешеoğulları'ndan Mesut Bey, Aydınogulları'ndan Şücau'd-Din İnanç, İlyas ve Mehmet Beyler, Germiyanoğulları'ndan Alişiroğlu Yakup Bey ve Eşrefoğulları'ndan Mehmed Bey'le çok iyi ilişki içinde bulunmuştur. Bu beylerin karşısında sema ve zikir meclisleri düzenlenmiş, seyredenler üzerinde etkili olmuştur. Mentешеoğulları, Aydınogulları, Germiyanoğulları ve Eşrefoğulları Beylikleri'nde Mevlevihaneler böylece açılmış ve bu beyliklerin kurduğu vakıflarla beslenmişlerdir⁹⁵.

Arif Çelebi'nin gittiği yerlerde bir zaviye kurmasının Mevleviliğin yayılmasında büyük katkıları olmuştur. Ulu Arif Çelebi, Mevlâna ailesinin Anadolu'daki yegâne dini otorite temsilcisi olduğunu söylemek için seyahatler gerçekleştirmiştir. Bayburt, Erzurum, Sivas, Tokat, Irak, Tebriz, Merend ve Sultaniye'de yöneticilerle görüşmüştür⁹⁶.

⁹² Sipehsalar, *a.g.e.*, s.175.

⁹³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.155.

⁹⁴ Goncagül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyılları)*, İstanbul 2007, s.46.

⁹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s. 154.

⁹⁶ Nazan Aydoğdu, "Ahmed El Eflâkî'nin Menâ'kıbu'l-Arifin Adlı Eserine Göre, Mevlevilik-Ahilik-Bektaşilik İlişkisi", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S:18 (2018), s.327.

Ulu Arif Çelebi'nin 1315 yılındaki yolculuğunun nedeni, Olcaytu'nun Şifliği kabul etmesi ve bunun neticesinde minberlerde ilk halifelerin adını kaldırması üzerine yapılmıştır. Bu seyahat Mevlevîliğin Sünnî bir tarikat olduğunu gösterir⁹⁷.

Mevlevilik Tarikatının Kuruluşu

Mevlâna Celaleddin'in ölümünden sonra, Hüsameddin Çelebi onun halifesi olmuş, daha sonra tarikatın yönetimi Sultan Veled'e geçmiştir. Sultan Veled'in çocukları XIV. yüzyılın ortalarına kadar bu görevi ellerinde tutmuşlardır. Sultan Veled, tarikatın gerçek örgütleyicisi olmuştur⁹⁸. Çelebi Hüsameddin zamanında en önemli olay, Mevlânâ'ya türbe yapılmasıdır. Türbenin yapılmasından sonra, türbe için vakıflar kurulmaya başlanmıştır. Bu Mevlevîliğin kurumsallaşması adına ilk adım sayılabilir. Çelebi Hüsameddin'in vakıf ürünlerine dokunmadan ihtiyaç sahiplerine göndermesine, vakıf ürünlerinden bir içim su dahi içmemesine ve tek bir taneyi dahi kendine almamasına dair rivayet vardır⁹⁹.

Mevlâna Celaleddin Rûmi, Mevlevîliğin felsefesini, tasavvufunu ve ilahi aşkını kurarken, oğlu Sultan Veled Mevleviyye tarikatını, Ulu Arif Çelebi Mevlevîliğin musikisini, Abid Çelebi ise semanın son şeklini oluşturmuştur. Mevlâna farklı din ve mezheplere mensup kişileri çevrelerine toplayıp birleştirmiş, aralarında ortak sevgi ve dostluk bağları kurmuştur¹⁰⁰.

Çevresinde en yüksek aristokrasiden, en fakir halk tabakalarına kadar birçok kişi toplansa da Mevlâna'nın kendisi bir tarikat kurmamıştı¹⁰¹. Mevlâna'nın müritleri ve torunları, zamanla adetlerin iyice yerleşmesiyle birlikte Mevlâna Celâleddin Rûmi kökenli öğretilere bağlı bir tarikat oluşturmuşlar ve bu tarikat adını "Efendim"

⁹⁷ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1993, s.37.

⁹⁸ Claude Cahen, *age.*, s.327.

⁹⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 2006, s.37,38; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin, Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, İstanbul 1999, s.239.

¹⁰⁰ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.42.

¹⁰¹ Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Haz: Orhan F. Köprülü, Ankara, 2009, s.115.

anlamına gelen “Mevlevi” kelimesinden almış¹⁰² ve Mevlâna Celâleddin Rumi’ye ithaf edilmiştir¹⁰³.

İlk tarikatlaşma faaliyetleri Hüsameddin Çelebi zamanında başlamış, Hüsameddin Çelebi’den sonra yerine Sultan Veled geçmiş, Anadolu’da babasının görüşlerini yaymak için ve vakfin gelirlerini arttırmak adına Moğollar, siyasi iktidarı temsil eden Selçuklu hanedanı ve Türkmen beyleriyle iyi ilişkiler geliştirmiştir. Amasya, Kırşehir ve Erzincan gibi şehirlere halifeler yollayarak ve zaviyeler kurdurarak Mevleviliği buralarda yaymaya başlamıştır. Babası gibi müderrislik yapan Sultan Veled de medresede, cemaathanede, eski sufiler gibi zikir, sema ve sohbet meclisleri düzenlemiştir¹⁰⁴.

Çelebi Hüsameddin ile Mevlâna’nın oğlu Sultan Veled zamanında oluşmaya başlayan tarikat, zaman içerisinde Bağdat’tan Rumeli’ye kadar geniş bir alanda kurulan Mevlevihanelerle etki alanını genişletmiştir¹⁰⁵.

Sultan I. Alaaddin Keykubad’ın davetiyle Veled ailesinin yerleştiği ve Mevlevi tarikatının kurumsallaştığı yer ise Konya olmuştur. Mevleviler, Konya’nın ötesine geçtiklerinde, yeni gittikleri yerlerdeki beylerle himaye anlaşmaları yapmışlar ve vakıflarla tekkelerini inşa etmeye başlamışlardır. Tarikatı geliştirmek için Mevlâna’nın torunu Ulu Arif Çelebi, 1312-1319 yılları arasında sınırları Konya’nın dışına doğru genişletmiştir, Arif Çelebi, 1312’de Birgi’yi fethettikten sonra kente bir cami yaptıran “Gaziler Sultanı” Aydınoğlu Mübarizeddin Mehmed Bey gibi yerel emirler ve idareciler ile ilişkiler kurmuştur¹⁰⁶.

¹⁰² Franklin D. Lewis, *age.*, s.469.

¹⁰³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler*, s.273.

¹⁰⁴ Barihüda Tanrıkorur, “Mevleviyye”, *DİA*, C: 29, Ankara 2004, s.468.

¹⁰⁵ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.40.

¹⁰⁶ Franklin D. Lewis, *age.*, s.472.

Ulu Arif Çelebi zamanında, Türkmen beylerinden Germiyan Emiri Alişiroğlu, Kütahyalı Yakub Bey ve Aydınolu Mehmed Bey ona bağlanmışlar ve Mevleviyye'nin Konya dışındaki ilk önemli merkezlerini kurmuşlardır¹⁰⁷.

Böylece Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi'nin çabalarının sonucu Mevlevilik yaygınlaşmaya başlamış ve XIV. yüzyılın ilk yarısında ayin, erkan ve kıyafet bakımından da kuruluş sürecini tamamlamıştır. Ulu Arif Çelebi'den sonra bu makama önce Şemseddin Abid Çelebi ve daha sonra Hüsameddin Vacid Çelebi gelmiştir¹⁰⁸.

Kalemioğlu Ahi Mehmed Bey'in 1310-1320 yılları arasında kurduğu Karaman Mevlevi Zaviyesi, Karamanoğulları'ndan Mevlevi Mirza Halil Vahşi Bey ile Alaeddin Ali Bey tarafından yenilenmiştir. Manisa Mevlevihanesi 1368'de Saruhanolu İshak Çelebi tarafından ve Antalya Mevlevihanesi de 1377'de Tekeolu Mehmed Bey tarafından kurulmuştur. Halifeler, Amasya, Kırşehir ve Erzincan'da ise Mevlevihaneler kurmuş ve bunların açıldıkları yerlerde iktidarların yardımı ile birer de vakıf oluşturmuşlardır. Mevlevilik, kuruluşundan beri yönetim çevrelerinin yanında yer almış, çeşitli beyliklerin arazilerinde vakıflar elde ederek ekonomik olarak yerini sağlamlaştırmıştır.¹⁰⁹.

Mevlevilerin özellikleri sadece Mevlâna'ya bağlı olmaları değildir. Aynı zamanda görünüşte kıyafet olarak Mevlevilerin bir "ferece" giydikleri, bu ferecenin "hindibari" denilen kumaştan yapıldığı ve başlarına da bal renginde yünden yapılmış bir külâh geçirdikleri, ayrıca gömleklerinin önlerini açık olarak giydikleri bilinmektedir. Bu arada Mevlevi çizmesi ile ayakkabısının da ayaklara geçirildiği, sarıkların da şekeravizle sarıldığı bilinmektedir¹¹⁰.

¹⁰⁷ Barihüda Tanrıkorur, "Mevleviyye", DİA, C:29, Ankara 2004, s.468.

¹⁰⁸ *Agm.*, s.469.

¹⁰⁹ *Agm.*, s.469.

¹¹⁰ Mehmet Şeker, "Menâkibü'l-Ârifin'e Göre", s.230.

Mevleviler kendi tarikatlarını diğer tarikatlarından farklı görmüşler ve esmayı esas tutan bütün tarikatlara sufi tarikatları, şeyhlerine sufi şeyhleri, dervişlerine sufi dervişleri ve tekkelerine sufi tekkeleri demişlerdir¹¹¹.

Mevleviler, sufi tekkelere gittikleri zaman onların tevhidhanelerinde, ayın yapılan yerlerinde şeyh postunun yanına oturmuşlar, zikre katılmamışlardır. Onlar ayaktaysa konuk Mevlevi de ayakta durmuş, onlar oturarak zikretmişlerse Mevleviler de oturmuştur. Sufiler Allah adını zikre başlayınca misafir Mevlevi kalkıp ve mihraba niyaz edip kol açmak koşuluyla uygun bir yerde dilek tutardı. Olduğu yerde bulunmak üzere yürümeden sema ederdi. Yeni Mevlevi olan ve yeni semâyâ başlayanlara semâlarını bozacakları için sufi tekkelerine gitmemeleri de ayrıca söylenmiştir. Fakat sufi şeyhlerin, Mevlevi semâsına katılmaları ayrı bir zevk vereceği için, Mevlevilerin tekkelerine gelmelerini istemişlerdir¹¹².

Başka sufi şeyhleri, Mevlevihaneye geldikleri zaman, semâhaneye giderler dervişlerin üst tarafındaki yere otururlardı. Fakat semayı tam anlamıyla icra edemeyecekleri için asıl Mevlevi mukabelesi başlayınca buldukları yerde ayakta durup semâyı seyrederdiler. Ümmi Ken'an tekkesi şeyhi Rifai Kenan Bey'in tekkesinde mukabele günlerinde mukabele gecelerinde tennureli üç beş hatta beş on Mevlevi bulunduğu belirtilmiştir¹¹³.

¹¹¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.187.

¹¹² *Age.*, s.188.

¹¹³ *Age.*, s.188.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MEVLEVİLERİN SELÇUKLU SULTANLARI, DEVLET ADAMLARI VE BEYLİKLER İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

1.1. Mevlevilerin Selçuklu Sultanlarıyla İlişkileri

Mevlâna, yaşadığı dönemde her kesimden insanın sevgisini kazanmış ve onları kendine bağlamıştır. Yazdıkları mektuplardan anlaşıldığı üzere Selçuklu devlet adamları ile yakın ilişkileri olmuş, hatta bunların Mevlâna'ya mürit oldukları bilinmektedir. Sultanlarla olduğu gibi, Moğollarla da ilişkileri olmuştur.

Mevlâna'nın, yaşadığı dönemde her kademedeki devlet adamıyla da yakın ilişkisi olmuş, bazen dini ve siyasi meselelerdeki fikirleri ile yöneticiler için yol gösterici olmuştur. Mevlâna özellikle devlet adamlarına karşı etkili bir dil kullanmıştır¹¹⁴.

Bu ilişki, daha Mevlâna'nın babası Bahaeddin Veled zamanında başlamıştır. Moğollar Anadolu'ya hâkim olduktan sonra, Moğol yöneticileri de, Mevlâna'nın, gerek bürokrasi, gerekse her kesimden halk tabakaları arasında etkin ve yaygın bir nüfuz sahibi olduğunu görmüşler ve ona göre davranmışlardır¹¹⁵.

XIII. yüzyılda Anadolu'nun durumu oldukça kötüydü. Anadolu, Selçuklu-Moğol çekişmelerinin, siyasi, ekonomik ve sosyal çalkantıların yaşandığı bir yer olmuştur. Mevlâna'nın hayatı, Moğolların kötü yönetiminden dolayı Anadolu halkının sıkıntılar yaşadığı bir zamana denk gelmiştir. Moğol baskısı altında ezilen Anadolu halkının ızdırabı, uğradıkları haksızlıklar, siyasi otoritenin zayıflığı, Anadolu halkını etkilediği gibi, Mevlâna'nın da iç dünyasını etkilemiştir¹¹⁶.

¹¹⁴ Nevzat Erdoğan-Ümit Işık, "Mevlâna'dan II. İzzeddin Keykâvûs'a Yönetme Öğütleri", I. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı, (2015), s.258.

¹¹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.153.

¹¹⁶ Nevzat Erdoğan-Ümit Işık, *agm.*, s.259.

Mevlâna, XIII. yüzyılda Anadolu'daki siyasi olaylar hakkında fazla bilgi vermemiştir. Mutasavvıf olmasından dolayı siyasetten uzak olmaya çalışmıştır. Yaşadığı dönem itibariyle olaylardan bağımsız da kalmamıştır. Dönemin birçok devlet adamı ile yakın ilişkide bulunmuş, onlara nasihatler vermiştir. Başta Selçuklu Sultanları ve devlet adamları olmak üzere Anadolu'da yaşayan Türkmen halk, daha ilk zamanlardan itibaren Mevlevilik ve sufilere karşı samimi bir saygı göstermişlerdir¹¹⁷.

Bu konudaki rivayetlere göre Mevlâna, Selçuklu yöneticileriyle, diğer şeyhlere oranla daha az görüşmüştür, Selçuklu yöneticileri de diğerlerine oranla Mevlâna'yı daha az ziyaret etmişlerdir. Bu durum müritleri arasında da tepkiyle karşılanmıştır¹¹⁸. Müritlerinden birisi şöyle demiştir:

“Zamanın büyükleri ve emirleri şehrin şeyhlerine sık sık gidiyorlar. Fakat sizin ziyaretinize az geliyorlar. Acaba bunun sebebi nedir? Yoksa bunlar sendeki büyüklüğü görmüyorlar mı? Bu sırlara karşı gözleri kapalı mıdır?”. Mevlâna ise bunun üzerine: “Siz onların gelmemesini görüyor, gönderilmemelerini görmüyorsunuz. Eğer onlara bizim tarafımızdan yol vermiş olsak sohbetimize susamış olan dostlarımıza yer kalmaz” demiştir.

Sabah olduğunda ise, Sahib Ata Fahreddin Ali, Muinüddin Pervane, Taceddin Mutez, Mecdeddin Atabek gibi isimler hep birlikte Mevlâna'yı ziyaret etmeye gelmişlerdir. Hatta bu kalabalıktan müritlere oturacak yer kalmayıp dışarı çıkmışlardır¹¹⁹. Dönemin ileri gelenleri, Mevlâna'nın halkın aşağı kesimiyle olan ilişkilerini de eleştirmişlerdir. Mevlâna'yı eleştirenler arasında Muinüddin Pervane de vardır¹²⁰.

¹¹⁷Agm., s.260.

¹¹⁸ Osman Nuri Küçük, *age.*, s.42.

¹¹⁹ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.142.

¹²⁰ Osman Nuri Küçük, *age.*, s.45.

Mevlâna Celaleddin Rûmi vefat ettikten sonra hilafet makamına geçenler merkezi yönetim ve çevreleriyle ilişkilerini devam ettirmeye çalışmışlar, özellikle merkezi yönetimin desteğini sağlayarak tarikatın yayılması için uğraşmışlardır. Kurulan bu ilişkiler sonucunda tarikata vakıflar sağlanmış ve daha XIV. yüzyılın başından itibaren Mevleviliğin gelişmesi için gerekli olan ekonomik güç oluşturulmuştur¹²¹.

1.1.1. Mevlevilerin I. Alaaddin Keykubad ile İlişkileri

1190 yılında doğmuş olan Alaaddin Keykubad'ın babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev'dir. Keyhüsrev tahtı kardeşi Rükneddin Süleyman'a bırakmak mecburiyetinde kalıp gurbet hayatına çıktığında, Alaaddin Keykubad ağabeyi Keykavus'la birlikte babasının yanında olmuştur. I. Gıyaseddin Keyhüsrev 1205'de yeniden Selçuklu tahtına geçince, Alaaddin'i Tokat'a melik tayin etmiştir. Babasının vefatı üzerine 1211'de, abisi İzzeddin Keykavus en büyük oğul olduğu için Kayseri'de sultan ilan edilmişti. Bunun üzerine Alaaddin, abisinin hükümdarlığını kabul etmeyip ittifak ettiği Ermeni Kralı Leon ve Erzurum meliki olan amcası Mugisüddin Tuğrul Şah ile birlikte Kayseri'yi muhasara etmiştir. Sonuç alamayınca Ankara Kalesi'ne çekilmiş, erzak da bitince teslim olmak zorunda kalıp, 1212'de hapse girmiştir. Keykavus kardeşini öldürmek istediye de hocası Mecdüddin İshak sayesinde idamdan kurtulmuştur. İzzeddin Keykavus'un ölümüyle haptisten çıkarılan Keykubad, 1220'de Sivas'ta hükümdar ilan edilmiştir¹²².

Bu dönemde Mevlâna'nın halkla sohbeti dışındaki vakitlerini ibadetle geçirdiği, mütevazî bir hayat sürdüğü rivayeti vardır¹²³.

I. Alaaddin Keykubad iyi huylu, isabetli görüşlü ve tedbirli bir sultandır. Ayrıca adaletli ve hayırsever biridir¹²⁴. Sultan I. Alaaddin Keykubad'ın âlim ve

¹²¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.153.

¹²² Faruk Sümer, "Keykubad I", *DİA*, C:25, Ankara 2002, s.358.

¹²³ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s.191,192.

¹²⁴ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Musâmeretü'l-Ahbar*, Çev: Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 25.

sanatçılara ilgi göstermesi, Larende'deki Mevlâna ailesini de Konya'ya çekmişti. Ayrıca I. Alaaddin Keykubad sûfilere karşı olumlu bir tavır takınmıştır¹²⁵. Konya'ya gelen Bahâeddin Veled burada, Sultan Alaaddin Keykubad tarafından devlet töreniyle karşılanmıştır¹²⁶.

Sultan Alaaddin Keykubad büyük bir toplantı tertip etmiştir. Baha Veled kapıdan içeri girince Keykubad onu karşılayarak tahta oturmasını istemiş, Bahaeddin Veled, sultanın gözlerinden öpmüş ve sultan, Bahaeddin Veled'in müridi olmuştur¹²⁷.

Sultan Alaaddin Keykubad bir gün rüya görerek bunu Bahaeddin Veled'e: "Rüyamda başımın altından, göğsümün gümüşten, göbeğimden aşağısının tamamıyla tunçtan olduğunu gördüm" diye anlatmıştır.

Bahaeddin bu rüyayı şöyle yorumlamıştır:

"Sen dünyada oldukça insanlar rahat, temiz yaşayacaklar ve altın gibi kıymetli olacaklar. Senin ölümünden sonra, senin oğlun zamanı senin zamanına nispetle gümüş derecesine, ondan sonra, oğlunun oğlu zamanında tunç mertebesine düşecekler, alçak insanlar baş olacaklar. Saltanat üçüncü batna geldiği vakit her taraf karışacak. Dördüncü ve beşinci batna eriştiği vakit Rum ülkesi tamamıyla harap olacak, Selçuk ailesi zevale uğrayacak, dünyanın nizamı çığırından çıkacak, önemli işler alçak adamların elinde kalacak". Bunun üzerine Sultan Alaaddin ve oradakiler ağlamıştır¹²⁸.

Sultan Alaaddin Keykubad, Bahaeddin Veled'e büyük saygı göstermiştir. Bahaeddin Veled'in karşısında eğilip ve ona bir hükümdarmış gibi saygı gösteren Alaaddin Keykubad, sürekli olarak diğer emirlerle beraber vaazlarına katılmıştır.

¹²⁵ Osman Nuri Küçük, *age.*, s.36,37.

¹²⁶ *Age.*, s.38.

¹²⁷ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.27

¹²⁸ *Age.*, s.45,46.

Sultan, Bahaeddin Veled ailesine kalmaları için yerler tahsis etmiş, halka dersler vermesi için İplikçi Cami gibi birtakım yerler tayin etmiştir¹²⁹.

Sultan Alaaddin Keykubad, büyüklerle beraber onun ziyaretine gelmiştir. Onun müridi olmuş, yakınlarına daima Mevlâna'yı övmüştür. Sultan Alaaddin, Bahaeddin Veled'e çok bağlanmış, O hastalandığı zaman adak adanmış, dua edip söz vererek "Mevlâna iyileşirse padişahlığı ona bırakacağım" demiştir¹³⁰. Sonraları Bahaeddin Veled 1231 yılında Konya'da vefat etmiştir¹³¹. Onun ölümünden dolayı Konya halkı çok üzölmüş, Sultan Alaaddin de yas tutmuştur. Alaaddin Camii' de bir hafta sofraya kurdu ve yoksullara mallar dağıtmıştır¹³². Sultan Alaaddin Keykubad, yedi gün boyunca saraydan çıkmamış, kırk gün kadar da ata binmemiştir¹³³. Bunların yanında Bahaeddin Veled vefat ettiği zaman Mevlâna Celaleddin onun görevlerini üzerine almakla görevlendirilmiştir¹³⁴.

Alaaddin Keykubad, önemli sefer ve savaşlarda geceleri zafer için dualar etmiş, evliya türbelerini ziyaret etmiş, dileklerde bulunmuştur. Selçuklu sultanının bu tutumundan dolayı, pek çok Türkmen şeyhi Anadolu'ya gelmiş ve Sultan onları himaye etmiştir¹³⁵. Bahaeddin Veled vefat ettikten sonra, Harezmşah'ın geleceği haberini alan Alaaddin, onun mezarına giderek yardım dilemiştir¹³⁶.

Bahaeddin Veled ölmeden hemen önce 1230'da Yassıçemen Savaşı'nı kazanan I. Alaaddin Keykubad döneminde Anadolu Selçuklu Devleti, Ortadoğu'nun en güçlü devleti durumuna gelmiştir. Mevlâna Celâleddin-i Rumi, Sultan Alaaddin

¹²⁹ Kadir Özköse, "Selçuklular Döneminde Tasavvuf İlminin Gelişim Seyri ve Tasavvufi Çevrelerin Etkinlik Sahası", II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu (Selçuklularda Bilim ve Düşünce), C:1, Konya 2011, s.347.

¹³⁰ Kazım Paydaş, *agm.*, s.25.

¹³¹ Ali Üremiş, *agm.*, s.298.

¹³² Kazım Paydaş, *agm.*, s.25.

¹³³ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.29.

¹³⁴ William C. Chittick, "Rumi ve Mevlevilik", Çev: Safi Arpaguş, Tasavuf Mevlana Özel Sayısı, Ankara 2005, s.709.

¹³⁵ Kazım Paydaş, *agm.*, s.26.

¹³⁶ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, s.49.

ile yakın ilişkiyi yine babası zamanında olduğu gibi Bedreddin Gühertaş sayesinde sağlamıştır. Bedreddin Gühertaş, Afyonkarahisar kalesinde dizdar iken, Mevlâna Celâleddin, 1233 yılında oğulları Alaaddin ve Veled için, Sultan Alaaddin Keykubad'ın da katıldığı sünnet düğünü yapmıştır. Veled ile Alaaddin'i Bedreddin Gühertaş sünnet etmiştir¹³⁷.

Eflâkî, şöyle anlatır:

“Sultan Veled buyurdu ki: Mevlâna Bizim Bahaeddin Veled yedi yaşında, kardeşi Alâeddin ise altı yaşında idi. Karahisar-ı Devle de kale muhafızı Bedreddin Gühertaş onları sünnet etti. Sultan Alaaddin'in emir ve naipleri de orada hazır bulundular. Bütün kaleyi nefis kumaşlar ve silahlarla da baştan aşağı süslediler. İslam padişahı da bu toplantı da hazırды. Padişah babama o kadar saygı gösterdi ki sorma” demiştir¹³⁸.

Bahaeddin Veled'in vefatından sonra, Mevlâna'nın Sultan I. Alaaddin Keykubad ile ilişkileri devam etmiştir. Mevlâna, Gühertaş ile yakın dostluğundan dolayı ona mektup da göndermiştir. Mektupta Mevlâna Celâleddin, Gühertaş'a “baba dostu” demiş, “Babaların gerçekliği, oğulların yakınlığına sebeptir; sevgi de miras kalır, nefret de, baba dostu Bedreddin”, yazarak “oğlumuz” dediği Taceddin isimli biri için yardım talebinde bulunmuştur¹³⁹.

Moğolların Anadolu'ya hâkim olmasının ardından da Mevlâna'nın bu kesimlerle olan yakın ilişkisi devam etmiştir. Anadolu Selçuklu sultanları ve diğer yönetici çevreleri gibi, Moğol idarecileri de, Mevlâna'nın bürokrasi, esnaf ve her kesimden halk arasında çok etkili ve yaygın bir nüfuza sahip bulunduğunu bilip ona göre davranmışlardır¹⁴⁰.

¹³⁷ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2014, s.123.

¹³⁸ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s. 331

¹³⁹ Mevlânâ, *Mektuplar*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1999, s.214.

¹⁴⁰ Nazif Öztürk, “Mevlana ve Mevlevilik'in Türk Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi”, *Mevlana Araştırmaları -1-*, Ed: Adnan Karaismailoğlu, Ankara 2007, s.293.

1.1.2. Mevlevilerin II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile İlişkileri

1221 yılında doğan II. Gıyaseddin, I. Alaaddin Keykubad'ın oğludur. Yedi yaşında iken Mübarizüddin Ertokuş'un atabegliğinde Selçuklu topraklarına yeni katılan Mengüceklilerin merkezi Erzincan ve havalisine melik olarak gönderilmişti. Melikliğinin ilk yıllarında Trabzon'u kuşattı. I. Alaaddin Keykubad'ın ölümünden sonra önde gelen devlet adamlarından Sadeddin Köpek, Şemseddin Altunaba, Taceddin Pervane'nin de gayretleriyle II. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıkarıldı¹⁴¹.

Bu dönemde Bahaeddin Veled ölmüş, Mevlâna Celâleddin ise 24 yaşında babasının yerine geçmiştir. Seyyid Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizi ise bir yıl sonra 1232'de Konya'ya gelmiştir. Mevlâna, bu tarihten sonra Seyyid Burhaneddin'in müridi olmuştur. Burhaneddin Tirmizi'ye dokuz yıl hizmet etmiştir¹⁴². Tirmizi, Konya'ya gelişinden bir yıl sonra Mevlâna'yı zâhir ilimlerinde ilerlemesi için Şam ve Haleb'e göndermiştir¹⁴³. Seyyid Burhaneddin, Mevlâna'yı Haleb'e gönderdikten sonra Kayseri emiri Şemseddin İsfehani'nin yanında kalmıştır. Mevlâna, dönüşte Kayseri'ye gelmiş, Şemseddin İsfehanî onu sarayında ağırlamak istemiştir. Mevlâna 30 yaşına geldiğinde I. Alaaddin Keykubad'ın öldürülme olayını ve sonraki Sadeddin Köpek dönemini görmüştür. Şemseddin İsfehanî, Sadeddin Köpek'in öldürülmesinden 1239'da sonra naiplik makamına getirilmiştir¹⁴⁴.

Vezirlik görevine ise Mevlâna Celâleddin'in en yakın adamı olan Süleyman Pervane'nin babası Mühezzübidin Ali getirilmiştir¹⁴⁵. Mevlâna'nın en yakınındaki kişiler, devletin en üst makamında bulunmuşlardır.

¹⁴¹ Ali Sevim, "Keyhüsrev II", DİA, C:25, Ankara 2002, s.349.

¹⁴² Mehmet Ali Hacıgökmen, "Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:36 (2016): s.124.

¹⁴³ Füzûzanfer, *Mevlâna*, İstanbul 1997, s. 52.

¹⁴⁴ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri", s.124.

¹⁴⁵ Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'inüddin Süleyman*, Ankara 1970, s.28.

Bu dönemde Selçuklu Devleti'nde iç karışıklıklar olmuştur. Türkmen isyanı olan Babai isyanı çok zor bastırılabilmiştir¹⁴⁶. Alaaddin Keykubad'ın, topraklarından uzak tuttuğu Moğollar, Selçuklu topraklarına girmiş, 1243 yılında Köseadağ Savaşı'nda Selçuklu ordusu yenilmiştir. Bu sıralarda 35-36 yaşlarında olan Mevlâna Celâleddin bu önemli olaylara yakından şahit olmuştur. Köseadağ Savaşı'nın sonunda Mevlâna'nın yakından tanıdığı devlet adamları, Moğollarla anlaşmada önemli rol almışlardır. Vezir Mühezzübidin Ali, Baycu Noyan ile antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmanın onaylanması için bir süre sonra Şemseddin İsfahanî, Moğol Kağanı Batu Han'a gitmiştir. Daha sonra Mühezzübidin Ali vefat etmiş ve Şemseddin İsfahanî vezirlik makamına getirilmiştir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev onu geniş yetkilerle donatmıştır¹⁴⁷.

Mevlâna Celâleddin'in Şems-i Tebrizi ile karşılaştığı dönem bu dönemdir. Şems-i Tebrizi'nin ölüm yılı olan 1247'ye kadar Mevlâna, Selçuklu sultanı ile ilişki de bulunmamıştır¹⁴⁸.

1.1.3. Mevlevilerin II. İzzeddin Keykavus ile İlişkileri

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in büyük oğlu olan II. İzzeddin Keykavus 1235 yılında doğmuştur. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, üç oğlundan en küçüğü ve annesi Gürcü prensesi olan Alaaddin Keykubad'ı veliht ilan etmişti. Fakat devlet adamları siyasi geleneğe uyarak II. Gıyaseddin'in ölümü esnasında Uluborlu meliki olan II. İzzeddin Keykavus'u sultan ilan etmişlerdi¹⁴⁹.

¹⁴⁶ Mikail Bayram, "Baba İshak Hareketinin Gerçek Sebebi ve Ahi Evren ile İlgisi", *Diyanet Dergisi*, C: XVIII, S:2 (1979), s.69,78.

¹⁴⁷ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri", s.125.

¹⁴⁸ *Agm.*, s.126.

¹⁴⁹ Aksarayî, *Musâmeretü'l-Ahbar*, Çev: Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s.27,30; Faruk Sümer, "Keykavus II", *DİA*, C:25, Ankara 2002, s.355.

Sultan Veled, Divan adlı eserinde, II. İzzeddin Keykâvus hakkında olumlu düşünceler belirtmiştir. Sultan Veled, Divan'ında Sultan II. İzzeddin Keykavus'u övmüş, herkesin Sultan'ın makamının cennet olduğuna inandığını ifade etmiştir¹⁵⁰.

İzzeddin Keykavus tahta çıktığı zaman, bunu kutlamak amacıyla Mevlâna ona bir mektup yazmıştır¹⁵¹. II. İzzeddin Keykavus, Mevlâna'nın huzuruna gelip, ondan öğüt istemiştir. Mevlâna da, bu sultana "oğul" diye hitap etmiştir¹⁵².

Mevlâna ile Sultan II. İzzeddin Keykavus'un tanışması Vezir Şemseddin İsfahanî'nin aracılığı ile olmuştur. Vezir Şemseddin İsfahani'ye Sultan II. İzzeddin Keykavus sormuştur: "*Niçin böyle, daima Mevlâna'nın hizmetine gidip geliyorsun. Ona niçin bu kadar saygı ve sevgi gösteriyorsun da diğer büyüklerden yüz çeviriyorsun. Onda zamanımızın şeyhlerinde olmayan ne gibi şeyler gördün? Diğer bilgin ve fakirlere üstünlüğü nedendir?*" diye itirazda bulunmuş, Şemseddin İsfahanî de Mevlâna'nın büyüklüğü için birçok deliller getirmiştir. Bundan sonra sultanın kalbinde de Mevlâna'ya karşı sevgi uyanmıştır¹⁵³.

Eflâkî'de yine şöyle geçer: Mevlâna bir gün medresenin sahanlığında geziniyordu. Çevresindekilere "*medresenin kapısını adam akıllı kapatın*" demiştir. Bu arada Sultan II. İzzeddin Keykavus, vezirleri, emirleri ve naipleriyle Mevlâna'yı ziyarete gelmiştir. Mevlâna hemen gizlenmiş, II. İzzeddin Keykavus ve diğer devlet erkânı ile görüşmemiştir. Ziyarete gelen sultan II. İzzeddin Keykavus ve yanındakiler Mevlâna ile görüşmeden dönmüşlerdir¹⁵⁴.

Sultan II. İzzeddin Keykavus, Mevlâna'yı ziyarete gittiğinde ona iltifat etmeyip müritleriyle meşgul olmuştur. Sultan bir zaman bekledikten sonra "*Mevlâna hazretleri bana bir nasihat versin*" demiş, Mevlâna ise kendisine sertçe bakarak "*sana ne öğüt vereyim. Sana çobanlık emretmişler, sen kurtluk ediyorsun. Sana*

¹⁵⁰ Sultan Veled, *Divan*, Nşr: Feridun Nafiz Uzluk, Ankara 1941, s.50,51.

¹⁵¹ Mevlâna, *Mektuplar*, Açıklamalar kısmı, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı İstanbul 1999, s.240.

¹⁵² Osman Nuri Küçük, *Mevlâna ve İktidar*, Konya 2007, s.68.

¹⁵³ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1954, s.150.

¹⁵⁴ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.278.

bekçilik emretmişler, sen hırsızlık yapıyorsun. Tanrı seni sultan yaptı, sen şeytanın sözüyle hareket ediyorsun” demiştir. Bu sözlerin ardından yaptığı işleri gözden geçiren sultan II. İzzeddin Keykavus ağlayarak dışarı çıkmış ve Allah’a daima âdil olacağına dair söz vermiştir¹⁵⁵. Hükümdarlığı döneminde ilk önceleri Mevlâna'ya bağlanan II. İzzeddin Keykavus, bir süre sonra geri ayrılmıştır¹⁵⁶.

Mevlâna, sultana yazdığı mektuplarda ona “oğul” kendisine de “baba” demiştir. İhtimalle Eflâkî'nin anlatmış olduğu olay Şemseddin İsfahanî öldükten sonra 1256'daki Sultanhanı Savaşı sonrasında olmuştur. Bu dönemde Mevlâna, II. İzzeddin Keykavus'a dokuz mektup yazmıştır¹⁵⁷.

Mevlâna'nın oğul dediği II. İzzeddin Keykavus'a yazdığı mektuplardan ikisi uyarı için yazılmıştır. Bu mektuplardan birinde Konya valisinin, Hüsameddin Çelebi'nin adamlarına eziyet ettiğini söyleyerek bu eziyete son verilmesini istemiş, diğer mektupta ise Sivas vergi memurunun Şemseddin isimli bir tüccardan fazla vergi almak istediğini belirtmiş olup, bunun önlenmesini istemiştir¹⁵⁸. Padişahı ziyaret edemediği için bir özür mektubu, padişahın evlenmesinden dolayı bir tebrik mektubu, padişahı özlediğini bildirmek için de bir başka mektup daha yazmıştır. Padişah'a iki tane de rica mektubu yazmıştır¹⁵⁹.

Mevlâna bir mektubunda ayrılıktan bahsetmiş, Yusuf Peygamberin babasından ayrılışını anlatmıştır.¹⁶⁰

Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus da Mevlâna'ya saygı göstermiştir. Hatta elçiler yollayıp Mevlâna'nın Antalya'ya gelmesini istemişti. Fakat Mevlâna Konya'dan ayrılmayacağını söylemiştir¹⁶¹.

¹⁵⁵ *Age.*, s.480.

¹⁵⁶ Nevzat Erdoğan-Ümit Işık, “Mevlâna'dan II. İzzeddin Keykâvûs'a Yönetme Öğütleri”, s.262.

¹⁵⁷ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s.128.

¹⁵⁸ Mevlânâ, *Mektuplar*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1999, s.242.

¹⁵⁹ *Age.*, s.242.

¹⁶⁰ *Age.*, s.241.

¹⁶¹ Kazım Paydaş, *agm.*, s.27.

1.1.4. Mevlevilerin IV. Rükneddin Kılıçarslan ile İlişkileri

1237 veya 1240 yılında doğmuş olan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın babası II. Gıyaseddin Keyhüsrev, annesi Rum asıllı bir cariyedir. Babası öldüğü zaman, geleneğe uygun olarak ağabeyi II. İzzeddin Keykavus, Vezir Şemseddin İsfehani ve ileri gelen beyler tarafından Selçuklu tahtına oturtulmuştur. Ancak ortanca kardeşi Rükneddin Kılıçarslan ile küçük kardeşi II. Alaaddin Keykubad tahtın iki yanındaki kürsülere oturtulmuşlardır. 1246 yılında Güyük Han'ın kağanlık tahtına çıkışı dolayısıyla yapılacak merasime davet edilen II. İzzeddin Keykavus, kendi yerine kardeşi Kılıçarslan'ın gitmesini istemiştir. Bir heyetle Karakurum'a giden Kılıçarslan, yaklaşık iki yıl sonra Güyük Han'ın kendisi için verdiği saltanat yarlığı ile 2000 kişilik bir Moğol askeri birliğinin refakatinde Anadolu'ya dönerek 1249'da Sivas'ta hükümdarlığını ilan etmiştir¹⁶².

Keykavus'un veziri olan Cemaleddin Karatay, Kılıçarslan'ın yakın adamlarından Cemaleddin Hateni'yi ikna ettikten sonra, üç kardeşin birlikte tahta oturması, hutbenin üçü adına okunması ve sikkenin üçü adına kesilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece üç kardeş devri başlamış oldu (1249-1254). 1256 yılında İzzeddin Keykavus Sultanhanı Savaşı'nda Moğollara yenilince kaçmış ve yerine Kılıçarslan Selçuklu tahtına getirilmiştir¹⁶³.

Aksarayî, Sultan Rükneddin'in düzgün fiziğe sahip, cesur ve iyi bir süvari olduğunu fakat ileri görüşlü olmadığını belirtmiştir¹⁶⁴. IV. Rükneddin Kılıçarslan döneminde Moğol nâibleri etkili olmuş ve kendisi devlet yönetiminde çok fazla etkili olamamıştır¹⁶⁵.

Mevlâna Celâleddin-i Rumi, IV. Rükneddin Kılıçarslan'a bir mektup göndermemiştir. Çünkü IV. Rükneddin Kılıçarslan döneminde devletin idaresi

¹⁶² Faruk Sümer, "Kılıçarslan IV", DİA, C:25, Ankara 2002, s.404.

¹⁶³ *Agm.*, s.404.

¹⁶⁴ Aksarayî; a.g.e., s.62.

¹⁶⁵ Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, Haz: Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s.22.

Muinüddin Pervane'nin elinde olmuştur. Bu yüzden Mevlâna Celaleddin, Muinüddin Pervane'ye 25 mektup göndermiştir¹⁶⁶.

Mevlâna Celâleddin'in IV. Kılıçarslan'a gönderdiği bir mektup yoksa bile, ikisi arasında baba oğul gibi bir ilişki olmuştur. Pervane bu ikisinin hep arasında olmuştur¹⁶⁷. Mevlâna ve Rükneddin toplantılarda bir araya gelmişlerdir. Pervane bir gün büyük bir toplantı düzenlemiştir. IV. Rükneddin Kılıçarslan da bu toplantıya katılmıştır. Sema gündüz başlayıp geceye kadar sürmüş ve bu sebeple sultanın beli ağrımıştır. Sultan, Muinüddin Pervane'nin kulağına “*Sema dursaydı da dinlenseydim*” demiş ve semanın durmasıyla oturmuştur. Ancak Şeyh Abdurrahman Şeyyad adlı biri nara atmaya başlamış ve sultan rahatsız olarak Pervane'ye “*Bu derviş ne utanmaz bir kişidir, hala oturmuyor*” demiştir. Sultanın söylediği bu söz Mevlâna'ya malum olarak, “*Siz sadece içinizde oynayan ve sizi kulağınızdan tutup aşağılık ülkesine çeken küçük bir kurt sebebiyle bu kadar kaynaşiyor, huzur bulamıyorsunuz*” demiştir. Rükneddin Kılıçarslan bu kerametten sonra samimiyetle mürit olup ona hizmette bulunmuştur¹⁶⁸.

1266 yılında Moğollar tarafından öldürülen Sultan IV. Kılıçarslan, Mevlâna Celaleddin ve Türkmen babaları ile sıkı ilişkilerde bulunmuştur. Sarayında Mevlâna'ya ve devlet adamlarına ziyafetler vermiştir¹⁶⁹.

O zamanlarda Baba Merendi isminde bir şeyhin etrafında insanlar toplanmışlardır. Baba Merendi riyazetiyle ünlenmiş olup, insanlar onu çok övdükleri için sultan onun sohbetini dinlemek istemiştir. Mevlâna Celaleddin'i kendisine baba yapan IV. Rükneddin Kılıçarslan, bir süre sonra toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıya Baba Merendi de gelmiştir. Burada IV. Rükneddin, Baba Merendi'yi kendisine baba

¹⁶⁶ Mevlânâ, *Mektuplar*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1999, s.246.

¹⁶⁷ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s.129,130.

¹⁶⁸ Ahmet Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.156,157.

¹⁶⁹ Kazım Paydaş, *agm.*, s.27.

edindiğini söylemiş bu durumu kıskanan Mevlâna “*Biz de kendimize oğul arayalım*” diyerek orayı terk etmiştir¹⁷⁰.

Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan, iktidar kavgası yüzünden Pervane tarafından öldürtülmüştür. Ancak sultan öldürüldüğü toplantıya gitmeden önce Mevlâna ile görüşmüş, Mevlâna ise sultanı, oraya gitmemesi konusunda uyarmıştır¹⁷¹. Öldürülmesinin ardından gıyaben cenaze namazı kılarak bir gazel okumuştur.

*“Demedim mi sana oraya gitme, seni belalara uğratırlar; onların elleri çok uzundur, ayağımı bağlarlar”. Demedim mi orada tuzak içinde tuzak var, tutulursan nereden kurtaracaklar seni?”*¹⁷².

Aynı şekilde, Rükneddin Kılıçarslan’ın eşi Gumaç Hatun’da Mevlâna’nın müridesi olmuştur¹⁷³.

1.1.5. Mevlevilerin II. Gıyaseddin Mesud ile İlişkileri

Gıyaseddin Mesud’un babası Sultan II. İzzeddin Keykavus, onu veliaht seçmiştir. Sultan Mesud’un Anadolu Selçuklu tahtına oturması uzun zamandır rahat edemeyen Anadolu halkı için bir ümit vermiş olsa da bu sultan da “gölge sultan” olmaktan ileriye gidememiştir. Anadolu bu dönemde, İlhanlılar adına Anadolu’yu idare eden valilerin hakimiyetinde bulunuyordu. İlhanlılara haraç ödeyen Anadolu Selçuklu Devleti, aynı zamanda Anadolu’da bulunan Moğol ordularının ihtiyaçlarını karşılıyordu. Anadolu halkı Moğolların baskısı neticesinde vergi ödemek zorunda kalıyordu¹⁷⁴.

Sultan Veled, Sultan II. Mesud’un tahta çıkışını tebrik eden şiirlerinde, güven ortamının kaybolmasından ve halkın çektiği ızdıraplardan dolayı, yeni sultanın tahta

¹⁷⁰ Ahmet Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.157,158.

¹⁷¹ Osman Nuri Küçük, *age.*, s.71.

¹⁷² Mevlânâ, *Mektuplar*, Açıklamalar kısmı, İstanbul 1999, s.226; Osman Nuri Küçük, *age.*, s.71.

¹⁷³ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.369.

¹⁷⁴ Muharrem Kesik, “Mesud II,” *DİA*, C:29, Ankara 2004, s.342.

çıkışıyla oluşan ümit ortamını dile getirmiştir: Sultan Mesud'un gelişi ile Konya'da şenlik başlamıştır. Bu gelen bahar ile ağaçların açtığını, cehennem halinde olan toprakların cennet gibi olduğunu söylemiştir. Halbuki Moğollar ile birlikte fitnenin olduğunu, ancak Selçuklu sultanının kudreti ile dünyaya yeni bir düzen geldiğini ifade etmiştir. Sultan Mesud zamanında zulüm yerine adaletin hüküm sürdüğünü, Anadolu'da neşe başladığını belirtmiştir. Onun sayesinde âlemi yakan göçebe Türkmenler mağara, dağ ve ormanlardan çıkıp itâate girdi, kargaşalık yerine emniyet geldi¹⁷⁵ diyerek hem dönem hakkında bilgi vermiş hem de ondan ümitli olduğunu belirtmiştir.

Sultan Veled öncelikle, sultanın adaletinden, cesareti sayesinde düşmanları bertaraf ettiğinden bahsetmiştir. Sultanın yaptıklarından ne kadar memnun olduğunu da dile getiren Sultan Veled, halka eziyet veren kimseler için sert tutum takınmasını, bey olsun, köle olsun hiç kimseyi affetmemesi gerektiğini söylemiştir¹⁷⁶. Onun yaptıklarından memnun olduğunu belirtip, bu davranışlarına devam etmesini istemektedir. Zaman zaman Sultan Mesud'dan isteklerde de bulunan Sultan Veled, kendileri için ayrılan tahsilatın artırılmasını ve bazı müritlerinin vergiden muaf tutulmalarını istemiştir¹⁷⁷.

Sultan Veled ile Sultan II. Gıyaseddin Mesud'un arası iyi olmuştur. II. Mesud, Mevlâna'nın türbesini onarmıştır. Sultan Veled, İlhanlıların onayıyla 1284'de müstakil olarak tahta oturan II. Gıyaseddin Mesud'a hitaben yaptığı nasihatte şunları dile getirir¹⁷⁸:

“Hak velîlerine yöneldin ve Mevlânâ'nın temiz türbelerini onardın. Bu yerinde bir iş olmuştur. Fakat çabalamaktan da vazgeçme. Asker toplamakta ve Moğollara hizmet etmekte ve onlara karşı olan hücrmeti

¹⁷⁵ Sultan Veled, Divan, s.53.

¹⁷⁶ Age., s.54,55.

¹⁷⁷ Age., s.51.

¹⁷⁸ Rauf Kahraman Ürkmez, “Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması”, *USAD*, S:10, (2019), s.208.

yerine getirmekte, mal feda etmekte hülâsa elinde olan selâmet sebeplerini ve gücünün yetiştigi kadarını yerine getirmektesin. Bundan sonra Ulu Tanrı sana yardım eder. Çünkü eğer Tanrı istemezse o sebepler yardımcı ve faydalı olamaz. Hattâ senin yok olmana sebep olur”¹⁷⁹. İfadelerden anlaşılacağı üzere Sultan Veled, Sultan Mesud’un idaresinden ve davranışlarından memnundur.

1.2. Mevlevilerin Devlet Adamlarıyla İlişkileri

1.2.1. Mevlevilerin Celaledin Karatay ile İlişkileri

Sultan II. Gıyaseddin’in ölümü üzerine onun üç oğlu II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve II. Alaaddin Keykubad tahta çıktı. Celaledin Karatay sayesinde üç kardeş devri başladı¹⁸⁰.

Kardeşler arasındaki ihtilafların engellenmesinde en büyük pay sahibi olan devlet adamı Celaledin Karatay’dır. Özellikle Celaledin Karatay hayatta olduğu sürece üç kardeş ittifak içinde iken vefatından sonra ihtilaflar başlamıştır. Fermanlarda ve menşurlarda “veliyullah fi’l-arz” diye hitap edilen Celaledin Karatay iyi huylu, hayırsever bir insandır¹⁸¹.

İbn Bîbî, Celaledin Karatay’ın Rum neslinden gelmiş bir köle olduğunu söylemiştir. Pek yüksek vasıfları olduğunu ve İslam’a son derece bağlı olduğunu, gecelerini namazla, gündüzlerini ise oruçla geçirdiğini bildirmiştir¹⁸².

Celaledin Karatay, I. Alaaddin Keykubad’ın azadlı kölelerinden olup, 17 yıl yanından ayrılmamıştır. Alaaddin Keykubad’ın vefatından sonrada II. Gıyaseddin

¹⁷⁹ Sultan Veled, *Maârif*, Ter: Meliha Anbarcıoğlu, İstanbul 1993, s.139,140.

¹⁸⁰ Aksarayî; *age.*, s.28; Aydın Taneri, “Celaledin Karatay”, *DİA*, C:7, İstanbul 1993, s.251.

¹⁸¹ Aksarayî, *age.*, s.28.

¹⁸² İbn Bîbî, *Selçuknâme*, Çev: Mükrimin Halil Yinanç, İstanbul 2007, s.200.

Keyhüsrev tarafından Taşthane ve Hazine-i Hassa¹⁸³ memurluğuna getirilen Celaleddin Karatay da Mevlâna'nın ağırlamaktan hoşlandığı bir kişi olmuştur¹⁸⁴.

Celaleddin Karatay, Anadolu Selçuklularında ilmi kişiliği ve yaptıklarıyla döneme damgasını vurmuş bir devlet adamıdır. II. Gıyaseddin'in ölümüyle ortaya çıkan karmaşada ve II. Alaaddin, II. İzzeddin, IV. Rükneddin'in müşterek saltanat sürdüğü 1249-1254 yıllarındaki üç kardeş devrinde nâib-i saltanat ve atabeg görevi yapmıştır. 11 Kasım 1254'de Kayseri'de vefat ettiği güne kadar yönetimde son derece etkin roller oynayarak devletin bölünmesini önlemiştir¹⁸⁵.

Mevlâna bir mektubunda “İki dünyanın kutluluğu, gökyüzü rahmetinin yardımı, melek huylu, Tanrı'ya en yakın meleklerin sıfatıyla sıfatlanmış, padişahlarla sultanların en yakını, mazlumların yardımına koşan millet ve Din Celal'i” diye hitap etmiştir. Mevlâna mektubunda Kuyumcu Selahaddin'in aldığı bağ parasının kalan miktarının verilmesini istemiştir¹⁸⁶.

Mevlâna yine mektubunda “Selam ve duadan sonra size kavuşmak yüceliğine ermeyi, o güzel yüzü görmeyi o kadar istiyorum ki, özlemimin sınırı yok, yüce Tanrı buluşmaya bir sebep yaratsın”¹⁸⁷ diyerek ona olan özlemini dile getirmiştir.

Yine Eflâki'nin anlattığına göre;

Bir gün Celaleddin Karatay'ın içinde, Mevlâna'nın arkasında sabah namazını kılmak arzusu uyandı. Gizlice kalktı, sabah ezanında medreseye geldi, kapının arkasında durdu ve Mevlâna'nın mihrapta namaza durduğunu gördü. O da kapının ağzında namaza durdu. Baktı ki birdenbire Mevlâna yükseldi, büyüyüp yüceldi, medresenin sofa ve sahnü onunla tamamıyla doldu. Öyle bir yücelik ve heybet karşısında kaldı ki,

¹⁸³ Osman Nuri Küçük, *Mevlâna ve İktidar*, Konya 2007, s.72; Hazine-i Hassa emirliği: Hükümdarın şahsi hazinesine bakan emirdir.

¹⁸⁴ *Age.*, s.72.

¹⁸⁵ Rauf Kahraman Ürkmez, *Menakıbnâmelere Göre XIII. Yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda Tasavvufi Zümreler*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018), s.468.

¹⁸⁶ Mevlânâ, *Mektuplar*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1999, s.124.

¹⁸⁷ *Age.*, s.39.

*kendini tutmaya mecali kalmadı, bağırarak kendinden geçip yere düştü. Bir müddet sonra kendine geldiği vakit, Mevlana'nın secdeye varmış olduğunu gördü. Mevlâna namazı bitirdikten sonra "Emir Celaleddin aziz olan Tanrı hazretleri bizi okşadığı vakit işte öyle oluruz ve bizi kendine çağırdığı vakit de böyle oluruz" dedi. Bunun üzerine Emir Celaleddin baş koydu ve ağlayarak çıkıp gitti. O gün dostlara birçok bahşişlerde bulundu*¹⁸⁸.

Celaleddin Karatay, Mevlâna'yı törenlere davet etmiş ve sema törenleri düzenlemiştir. Karatay vefat ettikten sonra da Mevlâna'nın dostane tavrı devam etmiştir.

Eflâkî, Celaleddin Karatay'dan için "*veli yaratılışlı, temiz karakterli ve hayırları, sadakaları herkese ulaşmış bir adamdı*" demiş, Mevlâna'nın onu çokça ağırladığını ve taltif ettiğini söylemiştir. Mevlâna, Celaleddin Karatay'ın mezarının oradan geçerken etrafındakilere "*Bizim merhum dostumuz Celaleddin Karatay, 'Ben dostların aşığıyım, dostumun nefesiyle bir an dinlenmek istiyorum' diye bağıyor*" demiş ve bütün dostlarıyla birlikte Karatay'ın türbesine gitmiştir. Mezarın başında Kur'an ve gazeller okunmuştur¹⁸⁹.

1.2.2. Mevlevilerin Taceddin Mutez ile İlişkileri

Mevlâna'nın en sevdiği kişiler arasında, onu ziyaret eden Celaleddin Harzemşah'ın baş kadısının oğlu Taceddin Mutez Horasani de vardır. Taceddin Mutez, Moğollar tarafından Selçuklulardan vergi toplaması için Anadolu'ya gönderilmiştir¹⁹⁰. II. İzzeddin Keykavus tarafından soğuk bir şekilde karşılanmış, bunun üzerine IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın yanına gitmiş, orada Muinüddin Pervane

¹⁸⁸ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s. 249.

¹⁸⁹ *Age.*, s.237,238.

¹⁹⁰ Franklin D. Lewis, *age.*, s.470.

tarafından hoş karşılanıp devletin Ankara ve Kastamonu'daki mali işlerinin sorumluluğuna getirilmiştir¹⁹¹.

1262 yılında Kastamonu, Aksaray, Develi vilayet gelirleri onun emrine verilmiştir. IV. Kılıçarslan ile arası bozulduğu zaman Pervane'nin yanında yer almıştır. Mevlâna yanına gelen vezire çeşitli hikayeler anlatırdı. Taceddin Mutez bu sohbetlerin birinde Mevlâna'nın sohbetinden memnun kalmış, Mevlâna ve müridlerine külliye yaptırmak istemiştir¹⁹².

Eflaki bunu şöyle anlatır:

“Emir Taceddin, cizye parasından üç bin dinarı keselere koyup adamları ile dostların hamam parası yapmaları için Mevlâna'ya gönderdi. Mevlâna bunu kabul etmedi ve çok canı sıkıldı sonra, Biz nerde, dünya meşgaleleri nerde demiştir. Ben kendim gibi bir adam isterim. Ben bir gümüş tenli isterim ve paranın çirkinliğinden artık bıktım” şiirini okumuştur.

Daha sonra parayı alıp geri götürmüşlerdir. Daha sonra Taceddin, medresenin yanında hizmetkarlar için birkaç ev yapmak üzere Mevlâna'dan izin istemiştir ve Sultan Veled'in yardımıyla bu evleri yaptırmıştır¹⁹³. Müridlerin ihtiyaçları için Taceddin Mutez, zaman zaman Mevlâna'ya para yollardı. Mevlâna bu paraların kaynağını öğrendikten sonra bunları Hüsameddin Çelebi'ye vererek onun ilgilenmesini isterdi¹⁹⁴.

Mevlâna, Taceddin Mutez'e dokuz mektup yazmıştır. Mevlâna mektuplarının çoğunda ona Vezir-i Azam demiştir¹⁹⁵. Eflâki onu Mevlâna'nın yakın müritlerinden biri olarak belirtmiştir. Çünkü Mevlâna ona bir mektup yazıp, birçok defa Hüsameddin ve çocukları için yardım talebinde bulunmuştur. Her ikisi de Horasanlı

¹⁹¹ Age., s.470.

¹⁹² Osman Nuri Küçük, age., s.74,75.

¹⁹³ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.264.

¹⁹⁴ Osman Nuri Küçük, age., s.74,75.

¹⁹⁵ Age., s.76.

olduğu için Mevlâna, Taceddin'e genellikle "hemşehri", "doğru talip" ve "hayat suyuna susamış" diye hitap etmiştir¹⁹⁶.

Taceddin Mutez, Mevlâna'nın dışında diğer şeyhlere karşı da iyi olmuştur. Mesela, Daru'z-Zakirin isimli medreseye Kutbettin Haydar'ın halifelerinden olan Hacı Mübarek Haydari'yi şeyh tayin etmiştir¹⁹⁷.

Taceddin Mutez, Mevlâna'nın has müritlerinden olan, itibarlı ve hayır sahibi, ayrıca mert biridir. Rum memleketlerinde medreseler, hastaneler, kervansaraylar yaptırmıştır. Mevlâna onu sultanın emirlerinin hepsinden çok severdi. Ne zaman Mevlâna'nın huzuruna gelse müritler çok sevinirdi¹⁹⁸.

Mevlâna'nın XII. mektubu Taceddin Mutez'e, Çelebi Hüsameddin'in damadı Nizamettin'e yardım ricası ile yazılmış olup, Mevlâna mektubunda onu Horasanlı ve Irak'ın övüncü diye anmıştır¹⁹⁹.

Bir mektupta ona "*Sahib-i azam, büyükler büyüğü, soylu-boylu, bütün çevrede tanınmış, Irak ve Horasan'ın övüncü, iki devlet ıssı, kerem ve ihsan sahibi, Müslümanların iftihar, din ve devletin tacı, büyük vezirin günleri, yılları, boyuna en yüce mertebede daimi olsun*" diyerek mektupta Mevlâna, Seyyid Şerefeddin adlı birine yardım etmesini istemiştir. Gece gündüz Taceddin Mutez'e dua ettiğini ve onu görmek istediğini belirtmiştir. "*Seni görmediğim gün, bin aydır sanki, Bir ay görmesem de, bin yıl olur bu zaman*"²⁰⁰ diyerek ona özlemini dile getirerek kavuşmayı ümit etmiştir.

Yine başka bir mektubunda Hucendli Şemseddin soyuna vakfedilmiş olan Karaarslan mescidinin imamlık ve hatipliğinin Sadreddin'e verilmesini rica etmiştir²⁰¹.

¹⁹⁶ Franklin D. Lewis, *age.*, s.470.

¹⁹⁷ Osman Nuri Küçük, *age.*, s.75.

¹⁹⁸ Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1953, s.261.

¹⁹⁹ Mevlânâ, *Mektuplar*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1999, s.261.

²⁰⁰ *Age.*, s.88.

²⁰¹ *Age.*, s.262.

Mevlâna başka bir mektubunda Ahi Muhammed'e hatırı için yardım ve bağışlanma talebinde bulunmuştur²⁰². Bu mektup ahiler ile olan iyi ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir. Taceddin Mutez 1278'de Erzincan'da ölmüştür²⁰³.

1.2.3. Mevlevilerin Sahib Ata Fahreddin Ali ile İlişkileri

Selçuklu Devleti'nde naib, vezir, sahip gibi bazı görevlerde bulunmuştur. Fahreddin Ali, Mevlâna ile diğer şeyhlerden daha az görüşmüştür. Fahreddin Ali, Mevlâna'nın müritlerini alt kesimlerden oldukları için eleştiren kişilerin başında gelmiştir. Mevlâna, Fahreddin Ali'ye yazdığı mektuplarda iyi huylu ve dindar demiştir. Müritlerinin ihtiyaçları için ondan ricada bulunmuştur. Fakat Mevlâna, onu nasihatlerinin gereklerini yerine getirmediği için eleştirmiştir²⁰⁴. Fahreddin Ali'nin Mevlâna'ya olan saygısı onun vefatından sonra da devam etmiştir. Mevlâna'nın türbesinin yapımında yardımda bulunmuştur. Sultan Veled de Fahreddin Ali'ye bir methiye yazmıştır²⁰⁵.

Sultan Veled, Anadolu Selçuklu Devleti'nde önemli görevler üstlenen, geride birçok mimari eser bırakan vezir Sahib Ata Fahreddin Ali'yi kasidesinde övmüştür. Sahib Ata'nın, âdil ve cömert bir vezir olduğunu; sufilere, hafızlara, yoksullara ve yetimlere yardım ettiğini, şehirlerde, yollarda, birçok imaret yaptırdığını dile getirmiştir. Bu ailenin kendilerine birçok iyilik ve ihsanda bulduklarını anlatmıştır. Sultan Veled, Vezir Sahib Ata Fahreddin Ali'yi methettiği kıtasında, “*Ey büyük vezir!*” diyerek veziri övmüştür; “*Vezirlik makamında vezir olduğun sürece, rütbe bakımından Zühal yıldızında taht kursan değer*” demiştir²⁰⁶.

²⁰² Age., s.148.

²⁰³ Franklin D. Lewis, age., s.470.

²⁰⁴ Osman Nuri Küçük, *Mevlana ve İktidar*, Konya 2007, s.76,77.

²⁰⁵ Age., s.78.

²⁰⁶ Veyis Değirmençay, “Sultan Veled'in Sahib Ataoğulları'na Methiyeleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, S: 25 (2014), s.67.

Sultan Veled, “Ey (vezir)! Senin adaletinin gölgesi altında şerefli ve şerefsiz, küçük ve büyük bütün halk güven içindedir. Eğer bütün insanlara adaletle muamele etmişsen bu nadir olan bir şey değildir. Acayip olan senin adaletinin ününden hayvanların bile haberdar olmasıdır. Çünkü senin zamanında kurt ile kuzu barış yapmış, aslan ve ceylan yavruları hep birlikte süt içmiştir.” diyerek veziri son derece övmüş ve yüceltmıştır²⁰⁷.

Bir gün Sahib Ata Fahreddin Ali,

“Mevlâna hazretleri büyük bir padişahdır. Ancak onu müritleri arasından çekip almak ve müritlerini öldürmek gerekir” demiştir. Mevlâna bunun üzerine *“Bu bizim müritlerimiz neden bu dünya ehli nazarında bu kadar kırgınlık ve düşmanlığa duçar oluyor. Bu hal müritlerin Tanrı'nın inayet nazarına mazhar olmuş ve sevilmiş olmalarından ileri gelse gerektir”*²⁰⁸ demiştir.

Yine bir gün Sahib Ata Fahreddin Ali, Sultan Veled'e yalvararak, Mevlâna'nın kendisine nasihat etmesini istemiştir. Fakat Mevlâna şafaktan kuşluk vaktine kadar murakabe halinde ve hiç konuşmuyordu. Sahip Fahreddin Ali dışarı çıktığında Sultan Veled durumu Mevlâna'ya sordu. Mevlâna, *“Fahreddin, çok dertsiz ve gafil bir adamdır. Uyanık ruhlu değildir. Mâna aleminden de habersizdir. İdrak etmek zevki de yoktur. Kime söyleyeyim ve ne diyeyim”*²⁰⁹ diyerek eleştirmiştir.

Fahreddin'in ölümünden sonra Mevlevî büyüklerinden biri Fahreddin Ali'yi rüyasında görür. Sevinç içerisinde olan Fahreddin Ali'ye: *“Sana hayırlı işler babası (Ebü'l-Hayrât) diyorlardı. Yüce Tanrı öteki dünyada sana ne muamelede bulundu?”* diye sorar. Fahreddin Ali:

²⁰⁷ Agm., s.69.

²⁰⁸ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.139.

²⁰⁹ Age., s.606,607.

“Yapmış olduğum o kadar hayırlı işlerden hiçbirisi bana yardım etmedi. Yalnız kendi memleketimden Mevlâna'nın türbesinin yapılması için bir ağaç götürmüştüm. Bu ağaç türbede kullanılmıştı. İşte bunun için Tanrı bana o ölçüde hayır bağışladı ve merhamette bulundu”²¹⁰ diyerek Mevlâna'yı bir anlamda öven ifadelerde bulunmuştur.

1.2.4. Mevlevilerin Muinüddin Pervane ile İlişkileri

Muinüddin Süleyman Pervane, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in veziri olan Mühezzibüddin Ali'nin oğludur. Mühezzibüddin Ali 1243 yılında Moğollar ile barış yapmak için Mugan'a giderken Muinüddin'i ve kardeşlerini de yanında götürmüştür. Kaynaklarda adı ilk defa Tokat emiri olarak zikredilen Muinüddin Süleyman, Erzincan serleşkerliği (subaşılık) gibi önemli bir mevkiide bulunmak için, döneminin güçlü kumandanlarından Seyfeddin Torumtay ile nüfuz mücadelesine girmiştir ve Baycu Noyan'ın desteğiyle Erzincan subaşılığına getirilmiştir. Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un hizmetinde emir-i hacib olarak görev yapan Muinüddin, başarısı ile sultana rahat bir dönem yaşatmıştır. Sultan II. İzzeddin Keykavus'un 1256 Sultanhanı Savaşı'nda Moğollara yenilip kaçması üzerine IV. Kılıçarslan sultan ilan edilince, bu dönemde Muinüddin Süleyman, pervane²¹¹ olarak görev almıştır²¹².

Aksarayı onun için “İyi tedbiri, vakarı ve isabetli düşüncesiyle padişahı tahta oturtan (padişah-nişân) sıfatı ona sözde değil resmen verilmişti. Gerçekten de devreden zaman, hiçbir devirde onun gibi haşmetli ve vakarlı birini tanımadı” demiştir²¹³.

²¹⁰ Age., s.554.

²¹¹ Pervane: Selçuklular devrinde, toprağı dirlik olarak veren, buna ait defterleri tutan ve sunulacak beratları hazırlayan memura verilen isimdir. (Mevlânâ, *Mektuplar*, İstanbul 1999, s.246); Muharrem Kesik, “Muinüddin Süleyman Pervane”, DİA, C:31, Ankara 2006, s.91.

²¹² Muharrem Kesik, “Muinüddin Süleyman Pervane”, DİA, C:31, Ankara 2006, s.91.

²¹³ Aksarayî, *age.*, s.35,36.

Pervane bir gün yine toplantı yapmış, bu toplantıya Mevlâna dahil bütün büyükleri davet etmişti. Sema bittikten sonra Mevlâna tuvalete gitmek için ibrik istedi. Emir Pervane de görevli kişinin elinden ibriği alarak ona bin adet para verdi ve ibriği Mevlâna'ya kendisi takdim etti²¹⁴. Bu olaya bakıldığında Pervane'nin Mevlâna'ya karşı büyük saygısı ve sevgisi apaçık görülmektedir.

Sultan Veled de Pervane'yi bayramını kutlayan 31 beyitlik bir kaside ile övmüştür. Pervane, Mevlâna'yı sık sık ziyaret eder, Mevlâna da onun davetine icabet ederdi. Ancak Mevlâna, Pervane'ye bazen ağır sözler söylemekten çekinmemiştir. Mesela, Pervane Mevlâna'yı ziyarete gidip ondan öğüt istemiştir. Mevlâna da: “Duydum Kur'an'ı ezberliyormuşsun. Allah'ın sözleri ve Peygamberin buyruğu sana etki etmediyse ben sana ne diyeyim” demiştir²¹⁵.

IV. Rükneddin Kılıçarslan döneminde devletin idaresi Muinüddin Pervane'nin elinde olmuştur. Bu yüzden Mevlâna, Pervane'ye 25 mektup göndermiştir²¹⁶.

Pervane sarayında toplantılar düzenleyerek, bilginleri, şeyhleri davet etmiş ve onlarla arası oldukça iyi olmuştur. Mevlâna'nın onuruna toplantılar düzenleyen Pervane, bu olumlu tavrı sadece Mevlâna'ya değil, diğer alim ve şeyhlere de göstermiştir²¹⁷. Mevlâna, Muinüddin Pervane'ye nasihatler vermiştir. Bunlardan birinde Allah'ın kendisine verdiği nimetin artmasını istiyorsa, bilginlere, yoksullara yardım etmesini söylemiştir. Mevlâna bazen onu güçsüzlere karşı haksızlık yaptığı için eleştirmiştir²¹⁸.

²¹⁴ Sipehsâlâr, *age.*, s.103.

²¹⁵ Mevlânâ, *Mektuplar*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1999, s.247, 248; Veyis Değirmençay, “Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 52 (2014), s.20.

²¹⁶ *Age.*, s.246.

²¹⁷ Osman Nuri Küçük, *Mevlâna ve İktidar*, Konya 2007, s.49.

²¹⁸ *Age.*, s.53.

Mevlâna, Pervane'nin Memlûkler aleyhine Moğollarla yaptığı 1267-1276 yılları arasındaki iş birliği anlaşmasını eleştirmiştir²¹⁹.

Eflâki'nin anlattığına göre:

Bir gün Pervane sarayında, “*Hüdavendigâr hazretleri eşi olmayan bir padişahdır fakat müritleri çok fena insanlardır*” demiştir. Pervane'nin sözünü Mevlâna'nın müritlerinden biri duyup bunu Mevlâna'ya söylemiştir. Mevlâna bunun üzerine Pervane'ye bir tezkere göndermiştir. Bu tezkerede “*Eğer benim müritlerim iyi adam olsalardı, ben onların müridi olurum. Fena adam olanların ahlaklarını değiştirip iyi olmaları, iyiler ve iyi insanlar sırasına girmeleri için onları müritliğe kabul ettim*” demiştir. Pervane bunun üzerine Mevlâna'nın yanına gidip özür dilemiştir²²⁰.

Yöneticilerin, diğer şeyhlere göre Mevlâna'yı daha az ziyaret ettikleri gibi, Mevlâna'da yoğunluğu sebebiyle yöneticilere diğer şeyhler gibi bir sıcaklık göstermemiş olup, bu tavrı Pervane için de geçerli olmuştur²²¹. Pervane'nin Mevlâna'ya olan saygısı Mevlâna'nın vefatından sonra da devam etmiştir. Mevlâna'nın türbesinin masraflarına katkı sağlamıştır²²².

Muinüddin Pervane, Mevlâna'nın hem dostu hem de müridi olmuştur. Mevlâna'nın, Muinüddin Pervane üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Muinüddin Pervane'nin Mevlâna'yı ziyareti genelde sohbet ve nasihat havasında olmuştur²²³.

Mevleviler, Anadolu'da özellikle yüksek kesimlerden kendilerine taraftar bulmuşlardır. Pervane'nin Mevlâna'nın müridi olması dolayısıyla, müritler işlerini Pervane'ye daima tezkire yazarak hallettirmişlerdir²²⁴.

²¹⁹ Age., s.56.

²²⁰ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.137,138.

²²¹ Osman Nuri Küçük, *Mevlâna ve İktidar*, Konya 2007, s.57.

²²² Age., s.66.

²²³ Nevzat Erdoğan-Ümit Işık, *agm.*, s.261.

²²⁴ Nazan Aydoğdu, *agm.*, s.328.

Pervane'nin sarayında yapılan toplantılara Mevlâna'da katılmıştır. Pervane bazen de Mevlâna için sema düzenlemiş, ziyaretine de gitmiştir²²⁵. Pervane sarayında devamlı Mevlâna'yı över, bir daha onun gibi birinin dünyaya geleceğini düşünmediğini söylerdi²²⁶. Eflâki'de anlatılanlara göre, Pervane ile Mevlâna'nın konuşmalarının birinde, Pervane'nin Kur'an'ı okuduğunu ve hadisler hakkında da bilgisi olduğunu söylemiştir²²⁷.

Bir gün Konyalıların bir derdi olmuş ve Mevlâna'dan Pervane'ye mektup yazmasını istemişlerdir. Mevlâna, Sultan Veled'in de ricasıyla mektubu yazmıştır. Pervane mektubu alınca öpmüş ve Konyalıların isteklerini yerine getirmiştir²²⁸.

İbnü'l-Esir, gittikleri yerleri kasıp kavuran Moğolların İslam topraklarına girmesini anlatırken, “*Kim bu büyük felâketin yazılmasını ve anlatılmasını kolay görebilir? Keşke annem beni doğurmasaydı, keşke bu büyük felâketten evvel ölüp gitseydim! Bu büyük ve dehşet verici olay, gün ve gecelerimizi kararttı, hayatımızı perişan etti. Bölgede yaşayan bütün insanları ve özellikle Müslümanları kökünden kazıdı*” diye ifade ederek dönemin şartları hakkında bilgi vermiştir²²⁹. Ancak başta Mevlâna olmak üzere Mevleviler Moğolların himayesini kazanmışlardır²³⁰.

Bayram'a göre Mevlâna Moğolların müşrik olduğunu söyleyenlere kızmış ve Cengiz Han'ı da övmüştür. Moğollar ile Mevlâna arasındaki ilişkiyi kuran da Şems olmuştur²³¹.

Farklı sufi gruplar Moğolların İslamiyet'e geçmesinde etkin rol oynamışlardır. Anadolu'da özellikle Mevlâna, Sultan Veled ile Ulu Arif Çelebi gibi sufiler, Moğollarla ilişki içinde olmuş, hatta bazı Moğollar, Mevlevî dervişleri

²²⁵ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.126, 130,142, 162.

²²⁶ *Age.*, s.126,137.

²²⁷ *Age.*, s.177.

²²⁸ Mevlâna, *Mektuplar*, Açıklamalar kısmı, s.248.

²²⁹ İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih (İslâm Tarihi)*, Çev. Ahmet Ağırakça, Beşir Eryarsoy, Zülfikar Tüccar, Abdülkerim Özaydın, Yunus Apaydın ve Abdullah Köşe, İstanbul 2008, C:10, s.210.

²³⁰ Mikail Bayram, *Destursuz Bağdan Üzüm Yiyenler*, Konya 2004, s.24.

²³¹ Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Konya 1991, s. 92, 93.

sayesinde Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Mesela iyi bir Budist olan Moğol kumandanı İrençi Noyan, Sultan Veled'in etkisiyle Müslüman ve Mevlevî olmuştur. Mevlevî-İlhanlı ilişkilerinde Mevlâna'nın torunu Arif Çelebi biraz daha öne çıkmıştır²³².

Arif Çelebi'nin Olcaytu Han için yaptığı seyahatin amacı, onu Şiilikten döndürmektir. Arif Çelebi'nin İlhanlı ülkesine yaptığı ilk ziyaret, Gazan Han'ın yeni padişah olduğu zamana rastlar. Gazan Han padişah olduğu zaman, Arif Çelebi, Irak-ı Acem ülkesini görmek ve bu ülkelerin uluları ile tanışmak istemiştir²³³.

Çelebi, Gazan Han'ın avcıbaşısı Kılavuz oğlu Tuman Bey'le Erzurum'da karşılaşmıştır. Tuman Bey'in elinde bulunan doğan kuşunu Çelebi elinden alarak bırakmıştır. Gözden kaybolan kuşa Tuman Bey çok üzülmüş, bunun üzerine Çelebi'nin "*Ey doğan! Mevlâna'nın yakınlığı ve hürmeti için geri gel!*" hitabıyla geri gelmiş ve bu olayın tesirinde kalan Tuman Bey, Arif Çelebi'ye mürid olmuştur. Ayrıca bir şükran ifadesi olarak Çelebi'ye üç baş güzel at ile iki bin dinar vermiş ve Tebriz'e kadar kendisine eşlik etmiştir²³⁴.

Birkaç gün sonra bu hikâyeyi Tuman Bey Gazan Han'a anlatmış ve Gazan Han da onu görmek istemiş ancak Çelebi buna razı olmamıştır. Gazan Han'ın merakı daha da artmıştır. Gazan Han'ın eşi İltirmiş Hatun, bir toplantı düzenleyip, Çelebi'yi de çağırmıştır. Gazan Han onu uzaktan hayran hayran izlemiş, İltirmiş Hatun ise onun müridi olmuştur²³⁵.

Gazan Han, öncelardan beri Mevlâna ve şiirlerinden haberdar olmuştur. Daha sonra Arif Çelebi'yi kendisine damat yapmak isteyecek kadar bağlanmıştır. Arif Çelebi'nin genel amacı, Mevleviliği, başta Anadolu olmak üzere, İlhanlı topraklarına

²³² Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, I, İstanbul 1977, I, s.489.

²³³ Fatih Bayram, "Ulu Arif Çelebi'nin İlhanlı Payitahtına Seyahatleri Hakkında Bazı Tespitler" *Avrasya Etütleri*, S:42 (2012), s.163.

²³⁴ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, Ankara 1954, s.302-304.

²³⁵ *Age.*, s.305-306.

yaymak ve bu bölgelerde Mevlevî dergâhları kurmak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda çok sayıda Mevlevîhane tesis edilmiştir²³⁶.

Ulu Arif Çelebi, İlhanlılarla iyi ilişkiler geliştirerek, tarikatın yayılmasını amaç edinmiştir. Gerçek anlamda bakılacak olursa, siyasilerin sufiler ile yakın ilişki kurmalarının amacı karşılıklı fayda amacını gütmektedir. Selçuklu Sultanları da aynı amaç doğrultusunda, sufilerle aralarını iyi tutarak, onları hem kontrol altına almak istemişler hem de onların aracılığı ile insanlar üzerindeki etkilerini artırmak istemişlerdir. Aynı düşünce de olan Moğollar da Mevleviler ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmışlardır²³⁷.

Sufiler hem halk hem de devlet düzeyinde destek görebilmek için ellerindeki imkanları etkin şekilde kullanmışlardır. Bu amaç doğrultusunda da kerametleri kullanmışlardır. Kendilerini destekleyen devlet yöneticilerinin başarılarını, onların şeyhlerine verdikleri desteklere bağlamışlar, kendilerine muhalefet eden devlet yöneticilerinin karşılaştıkları olumsuzlukları ise, onların tasavvuf mensuplarıyla ters düşmelerine bağlamışlardır. Eflâki'nin Menakıbu'l-Arifin'de, Cengizhan'ın sonu ne olacak diye soran Muinüddin Pervane'ye, Mevlâna, Harezmsah'ın babası Bahaeddin Veled'e karşı incitici hareketlerde bulunduğu için Moğollar karşısında başarısızlığa uğradığını söylemiştir. Benzer şekilde Moğol taifesi Mevlevi soyuna ne zaman kötü davranmaya başlarsa onlar için de yok oluş süreci işleyecektir²³⁸ diyerek Mevlevilerle iyi geçinmeleri tavsiyesinde bulunmuştur.

1.2.5. Mevlevilerin Meceddeddin Atabek ile İlişkileri

Erzincanlı Muhammed Hüseyin'in oğlu olan Meceddeddin Atabek, Muinüddin Süleyman Pervane'nin damadıdır. Meceddeddin Atabek, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve

²³⁶ Mustafa Akkuş "Ulu Arif Çelebi Dönemi Mevleviliğinin Gelişmesinde İlhanlıların Etkisi", *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S:7 (2013), s. 88, 94.

²³⁷ Hanifi Şahin, "İlhanlıların Sosyo-Politik İlişkilerinde Dinî-Mezhebî Kabullerin Rolü", *İLTED*, S:45 (2016), s.120.

²³⁸ Eyüp Öztürk, *age.*, s.61.

III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında maliye vezirliği görevinde bulunmuştur. Sahib Ata Fahreddin Ali vezirlikten uzaklaştırılınca bir süre vezirlik yapmıştır. Daha sonra Atabeklik makamına getirilmiştir. Kabine de görevli olmakla beraber sultanın yakınıdır. Hatiroğlu isyanını bastıramadığı için öldürülmek üzere iken, birçok mal vererek ölümden kurtulmuştur. 1277’de Sivas’ta hastalanıp ölmüştür²³⁹.

Mecdeddin Atabek, bir gün Mevlâna’ya giderek medrese de çile çıkarmak istediğini söylemiştir. Mevlâna da ona izin vermiştir ancak Mecdeddin Atabek rahata alışkındır ve açlık ona zor gelmiştir. Bu duruma bir çare bulmak için yanındaki arkadaşıyla konuştuktan sonra, gece hücrelerinden çıkarak arkadaşının evine gitmişlerdir. Arkadaşında yağlı bir ördekle, biberli pilav yiyip tekrar hücrelerine dönmüşlerdir. Sabah olduğunda Mevlâna bunları yoklamaya gelerek orayı koklamış, *“Tuhaf şey! Bu hücreden pirinç ve ördek kokusu geliyor, riyâzet kokusu gelmiyor. Müridin kendini kâmil şeyhe teslim etmesi lazımdır ki şeyh her halde onun her derdine göz kulak olsun ve onu maksadına eriştirsin”* diyerek yaptıklarından haberdar olduğunu belirtmiştir. Müridin mürşidinin ödevlerini harfiyen yerine getirmesinden bahsetmiştir²⁴⁰.

Mevlâna tarafından Mecdeddin Atabek’e yazılan altı mektup bulunmaktadır. Mevlâna mektubunun birinde ona *“Zamanın âsafi, vaktin Nizamülmülk’ü, en fazla adalet bulunan, en bilgin ve en üstün zat olup Muhammed şeriatına arka kesilen, bir tek Tanrı’nın yakınlığına ulaşan, adaleti aydınlatan, himmetleri yüce olan pek büyük vezir, Sahib-i A’zam, padişahların ve sultanların babası”* diye hitap etmektedir. Bu mektubunda Mevlâna, Kuyumcu Selahaddin’in damadı Nizameddin’e yardım etmesini istemektedir²⁴¹.

Mevlâna, Mecdeddin Atabek’e vezirliği sırasında da bir mektup yazmıştır. Oğlumuz olur dediği Hüsameddin Çelebi’nin oğlu Sadreddin ile mektubu göndermiş

²³⁹ Mevlânâ, *Mektuplar*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Açıklamalar kısmı, İstanbul 1999, s.244.

²⁴⁰ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s. 362.

²⁴¹ Mevlânâ, *Mektuplar*, İstanbul 1999, s.21.

olup Sadreddin'e yardım etmesini istemiştir. “*Hani bir buğday tanesi gibi ki, yedi başak bitirir, her başakta yüz buğday var. Allah dilediğine daha da artırır, buyrulmuştur, işte o sevabı elde edersiniz*” demiştir²⁴². Mevlâna bu mektubunda Meceddin'e sık sık mektup yazdığını, bu yüzden sınırı aştığı için utandığını ancak “*Tatlı suyun başı kalabalık olur; Hâtem'in başışta bulunması, ağırlaması daha doğrudur*”²⁴³ diyerek ona neden yazdığını belirtmiştir.

Mevlâna yine bir mektubunu Meceddin'in henüz vezir olmadığı atabeklik görevinde bulunduğu zaman yazmış olup, ondan “*ediplerin baş tacı*” diye bahsetmiştir. Buradan Meceddin Atabek'in şair ve edip olduğu anlaşılmaktadır. Sultan Veled de ona yirmi üç beyitlik bir kaside yazmıştır²⁴⁴.

Bu mektuplardan anlaşılıyor ki Mevlâna ve ailesinin Meceddin Atabek ile arası çok iyidir. Gerektiği zaman ondan yardım isteyebilmiş ve onu övmüştür. Meceddin Atabek de cevaben ona bir mektup yazmıştır.

1.2.6. Mevlevilerin Sadreddin Konevi ile İlişkileri

Malatya'da dünyaya gelen Sadreddin Konevi'nin doğum tarihi 1208-1209 yılı civarındır²⁴⁵. Babası Mecdüddin İshak, önemli bir mutasavvıf ve alim olup aynı zamanda Anadolu Selçuklu Devleti'nde üst düzey yöneticilik yapmış biridir²⁴⁶. Mecdüddin İshak, II. Kılıçarslan döneminde, aile bireyleri ile beraber Endülüs'ten Anadolu'ya göç edip, Anadolu'da Malatya'ya yerleşmiştir²⁴⁷. Mecdüddin İshak Anadolu Selçuklu sultanlarından I. Gıyaseddin ve oğulları I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaaddin Keykubad'a hocalık yapmıştır ve aynı zamanda elçilik görevinde

²⁴² Age., s.182.

²⁴³ Age., s.183.

²⁴⁴ Age., s.245

²⁴⁵ Mikail Bayram, *Sadru'd-din-i Konevî, (Hayatı, Çevresi ve Eserleri)*, İstanbul 2012, s. 40.

²⁴⁶ Ekrem Demirli, “Sadreddin Konevi”, DİA, C:35, İstanbul 2008, s.420.

²⁴⁷ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak”, *Belleten*, S:276 (2012), s.419, 420.

bulunmuştur²⁴⁸. Selçuklu sarayında şehzadelere hocalık yaptığından ötürü bazı rivayetlerde “*sultanın şeyhi*” lakabını aldığı söylenir. Sadreddin'in annesi Selçuklu sarayına mensup bir kadındır²⁴⁹.

Konevi, ailesinin imkanlarından yararlanarak dönemin önemli hocalarından dersler almıştır. Din ve felsefe alanında iyi bir öğrenim görmüştür. Babasının ona bıraktığı en önemli miras alim ve mutasavvıflarla olan dostluğu olmuştur. Bunların arasında başta gelen isim Muhyiddin İbnü'l-Arabi'dir²⁵⁰. Sadreddin Konevî Gıyasedin Keyhüsrev döneminde Şeyhülislâmlık yapmış, hadis ilmi başta olmak üzere bütün ilim dallarında söz sahibi olmuştur²⁵¹. Sultanlar kendisine “Halifetü'l-Arab ve'l Acem” diye hitap etmişlerdir²⁵².

Sadreddin Konevî, İbn Arabî'nin eğitimi altında yetişmiş, Anadolu'da onun fikirlerini yayan ve temsil eden en önemli şahsiyet olarak dikkati çekmiştir. Kendisi şer'i ilimler ve tasavvufi ilimlerde oldukça iyi bir eğitim almıştır²⁵³.

İbnü'l Arabi, Mekke'de tanıştığı Mecdüddin İshak'ın daveti üzerine Dimaşk, Urfa ve Diyarbakır yoluyla Malatya'ya gelmiş, bir süre onunla beraber kalmıştır²⁵⁴. Babası Mecdüddin İshak, Sadreddin Konevi 13 yaşında iken vefat edince, Arabi, üçüncü evliliğini Malatya'da Sadreddin Konevi'nin annesi ile yapmıştır²⁵⁵.

İbnü'l-Arabî'nin tam adı Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî'dir. 28 Temmuz 1165 tarihinde Endülüs'ün güneydoğusundaki Tüdmîr bölgesinin başşehri olan Mürsiye'de doğmuştur. İbnü'l-

²⁴⁸ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, Çev: Mürsel Öztürk, Ankara 2014, s.54; Mikail Bayram, *Sadru'd-din-i Konevî, (Hayatı, Çevresi ve Eserleri)*, İstanbul 2012, s. 39

²⁴⁹ Ekrem Demirli, “Sadreddin Konevi”, DİA, C:35, İstanbul 2008, s.420; Mikail Bayram, *Sadru'd-din-i Konevî, (Hayatı, Çevresi ve Eserleri)*, İstanbul 2012, s. 39

²⁵⁰ Aksarayî, *age.*, s.68; Ekrem Demirli, “Sadreddin Konevi”, DİA, C:35, İstanbul 2008, s.420.

²⁵¹ Aksarayî, *age.*, s.68.

²⁵² *Age.*, s.92.

²⁵³ Mehmet Demirci, *Mevlânâ'dan Düşünceler*, İzmir 1997, s.44.

²⁵⁴ Ekrem Demirli, “Sadreddin Konevi”, DİA, s.420.

²⁵⁵ Mahmud Erol Kılıç, “İbnü'l-Arabi Muhyiddin”, DİA, C:20, İstanbul 1999, s.495; Mikail Bayram, *Sadru'd-din-i Konevî, (Hayatı, Çevresi ve Eserleri)*, İstanbul 2012, s.43.

Arabî babasının çoğunlukla Kur'an okuyan, fıkıh ve hadis ilimleriyle uğraşan takvâ sahibi bir kişi olduğunu, Nûr isimli annesinin ise ensar soyundan geldiğini, Fâtıma bintü'l-Müsennâ adlı bir kadın velînin sohbetlerine katıldığını ifade etmiştir²⁵⁶.

İbnü'l-Arabî'nin fikirleri ilk önce öğrencileri İsmâil b. Sevdekîn et-Tunusî, Sadreddin-i Konevî ve Affüddin-i Tilimsânî gibi sûfiler aracılığıyla öğretilmiştir. Bu süreçte öne çıkan önemli isim, Sadreddin-i Konevî ve onun etrafında toplanan sûfilerdir. Bu kişiler İbnü'l-Arabî'nin “Şeyhü'l-Ekber” unvanına nispetle genellikle Ekberîler olarak anılmışlardır²⁵⁷.

Bununla birlikte İbnü'l-Arabî ile Konevî arasındaki ilişki İbnü'l-Arabî'nin 1240'da ölümüne kadar sürmüştür. Konevî, çocukluğunda ve gençlik döneminde İbnü'l-Arabî ile beraber çeşitli bölgeleri dolaşmıştır. İbnü'l-Arabî'nin ölümünden bir süre sonra muhtemelen 1241 yılında Konya'ya gelen Sadreddin Konevî, ölümüne kadar burada yaşamıştır. Sadreddin 1274'de Konya'da vefat etmiş ve burada defnedilmiştir²⁵⁸.

Sadreddin Konevî ile Mevlâna çağdaştır. Tasavvufî ve ilmi söylemleri ve siyasi görüşleri farklı olmuş ve farklı çevrelere hitap etmişlerdir. Mevlâna, fikirlerini söylemekte şiir sanatını çok iyi kullanmıştır²⁵⁹. Mevlâna, Moğollar ile iyi anlaşırken, Sadreddin Konevî, Moğollar ile mücadele içinde olan Türkmen ve Ahilerin yanında olmuştur. Bu sebeple Mevlâna ve Sadreddin Konevî arasında başlangıçta bir soğukluk olmuş²⁶⁰ ancak daha sonra Eflâki'nin anlattıklarına göre araları düzelmiştir.

Önceleri Sadreddin Konevî, Mevlâna'yı inkâr ederdi. Bir gün rüyasında Mevlâna'nın ayağını ovduğunu görmüş, uykudan uyanınca Tanrıdan mağfiret dilemiştir. Sonra kölesinden, kütüphanesinden bir kitap getirmesini istemiştir. Köle

²⁵⁶ Mahmud Erol Kılıç, “Ekberîyye”, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Ed: Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.337.

²⁵⁷ Rauf Kahraman Ürkmez, “Menakıbnâmelere Göre XIII. Yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda Tasavvufî Zümreler” (Doktora Tezi), s.104; Kılıç, “Ekberîyye”, DİA, s.350.

²⁵⁸ Ekrem Demirli, “Sadreddin Konevî”, DİA, s.420.

²⁵⁹ Mikail Bayram, *Sadru'd-din-i Konevî, (Hayatı, Çevresi ve Eserleri)*, İstanbul 2012, s.88.

²⁶⁰ *Age.*, s.88.

merdivenden inerken, Mevlâna'nın orada oturduğunu görüp, Sadreddin'e haber vermiştir. Sonra Mevlâna ile Sadreddin kucaklaşıp, *“Canın sıkılmasın, Tanrıdan mağfiret dileme; bu böyledir. Bazen siz bizim, bazen de biz sizin ayağınızı ovarız. Bizim aramızda birlik vardır. Yabancılık yoktur”* diyerek kaybolmuştur. Sonraki gün meseleyi anlatmak için Mevlâna'nın yanına gidip özür dilemiştir²⁶¹.

Eflâki'nin anlattığına göre; bir gün Mevlâna Sadreddin'i görmeye gitmişti. Sadreddin, Mevlâna'yı seccadesinin baş köşesine oturttu. Kendisi de karşısına iki dizi üzerine gelerek edeple oturdu. Orada Hacı-i Kâşi isimli bir derviş de bulunuyordu. Derviş, Mevlâna'ya fakirlik nedir diye sordu ancak Mevlâna cevap vermedi. Şeyh bu durumdan incindi. Derviş bu soruyu üç defa tekrarlamasına rağmen cevap gelmedi ve Mevlâna kalkıp gitti²⁶². Sadreddin, Onu dış kapıya kadar yolcu etti ve geri dönerek şeyhe; *“Ey kemale ermemiş ihtiyar, ey vakitsiz öten kuş! O sırada sual sormanın ve konuşmanın yeri miydi ki terbiyesizlik ettin. Mevlâna senin sualine doğru cevap verdi. Derviş, cevabı neydi diye sorunca, Sadreddin: Tanrı'yı bilenin dili körleşir, yani tam derviş, velilerin huzurunda dille ve kalple bir şey söylemez. Çünkü fakirlik tamamlanınca o tanrılaşır”* demiştir²⁶³.

Bir gün yine Pervane toplantı tertip etmişti. Bu toplantıda Sadreddin Konevi ve Mevlâna'da bulunacaktır. Bu sırada dervişin biri, Mevlâna bugün mecliste ne söylerse kabul etmeyeceğim. Onun cevap verememesi için elimden geleni yapacağım demiştir. Sadreddin Konevi, bu tavrından dolayı şeyhi azarlamıştır²⁶⁴.

Eflâki'nin anlattığına göre yine bir gün Pervane, ilk önce Sadreddin'in ziyaretine gitti ve maaş meselesini konuştu. Sadreddin, Mevlâna'nın buna ihtiyacı yoktur. Kendi aidatını fakirlere vermesi lazımdır demiştir. Pervane daha sonra Mevlâna'nın ziyaretine gelmişti. Mevlâna, Sadreddin'in masraflarının çok olduğunu

²⁶¹ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, s.334, 335.

²⁶² *Age.*, s.305.

²⁶³ *Age.*, s.306.

²⁶⁴ *Age.*, s.454.

ve padişahlara yakışır şekilde yaşadığını söylemiştir. Bize getirdiğin dinara ihtiyacımız yoktur. Onun mutfağına verilmesi uygundur diyerek eleştirmiştir²⁶⁵.

Yine anlatıldığına göre; Mevlâna, cenaze namazını Sadreddin Konevi'nin kıldırmasını istemiştir. Konevi, Mevlâna'nın cenaze namazını kıldırılmaya giderken, onu hiçkırık tuttu ve kendinden geçti. Bu durumu *soranlara* “*Namazı kıldırılmak için ilerlediğim zaman, yüce meclis meleklerinin önümde sıra ile dizildiklerini, Peygamber hazretlerinin ruhunun, Mevlâna'yı ziyarete gelip onun namazını kılmakla meşgul olduğunu gördüm*” demiştir²⁶⁶.

Mevlâna'nın vefatından sonra da Konevî ile Mevlevîlerin olumlu ilişkileri devam etmiştir. Mevlâna'nın nüfuzundan dolayı istediği gibi hareket edemeyen muhalifler onun vefatından sonra semânın yasaklanması için Pervâne'ye müracaat etmişlerdir. Pervâne bunun üzerine Konevî'nin fikrini almıştır. Konevî, bu adetin aleyhinde bulunmamıştır. Bir başka sefer, Ahi Ahmed'in semâ konusunda Sultan Veled'le ihtilafı olunca bu meselenin halli için Konevî'ye başvurulmuştur. Konevi Mevlâna'nın büyüklüğüne işaret ederek, Mevlevîler lehinde fikir beyan etmiştir²⁶⁷.

1.3. Mevlevîlerin Beyliklerle İlişkileri

Mevlevîliğin fiilen kurucusu olmamakla birlikte, ona fikir ve isim babalığı yapmış olan Mevlâna'nın, başta sultanlar olmak üzere, diğer Selçuklu yöneticileriyle de yakın ilişkisi olmuş, hatta bunların bizzat ona mürit oldukları yazılmıştır. Bu yakın ilişkiler Mevlâna'nın babası Bahaeddin Veled zamanında başlamıştır. Moğollar da Anadolu'ya hâkim olduktan sonra, Moğol idarecileri, Mevlâna'nın her kesim içinde ne kadar etkili olduğunu gördükleri için ona göre davranmışlardır²⁶⁸.

²⁶⁵ Age., s.474.

²⁶⁶ Age., s.390.

²⁶⁷ Demirci, *Mevlânâ'dan Düşünceler*, İzmir 1997, s.51.

²⁶⁸ Ahmet Yaşar Ocak, “Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* S: 2 (1996), s.19.

XIII. ve XIV. yüzyılda Anadolu'da yaşanan karışıklık, Mevlevîliğin yayılmasında çok önemli bir yerdedir. Selçukluların çöküş döneminde son derece etkili olan Mevlevilik, Selçuklu sultanları üzerinde olduğu kadar Anadolu'nun uçlarında kurulan Türkmen beylikleri üzerinde de oldukça etkili olmuştur²⁶⁹.

Mevlâna'nın ölümünden sonra yerine geçen kişiler de, yönetim çevreleri ile ilişkilerini sürdürmeye çalışmışlardır. Bu ilişkiler sonucunda tarikata vakıflar sağlanmıştır. Moğol idaresinin zayıflamasıyla beraber batıdaki uçlarda yerleşmeye başlayan Türkmen beyleri, kendilerini meşru bir zemine oturtmak için, sufi çevrelerle iyi ilişkiler kurmaya özen göstermişlerdir. Ulu Arif Çelebi, Mevlevîliği bir taraftan Moğol başkenti Sultaniye'ye kadar, bir taraftan da Türkmen boylarının bulunduğu batı Anadolu'ya yaymaya çalışmıştır²⁷⁰. Mevlevîlerin Anadolu Beylerine yaptıkları ziyaretlerinin amacı, Bey ailelerini Türkmen babalarının etkisinden kurtarmak ve bu beylikleri Mevlâna sülalesine kazandırmaktır²⁷¹.

Arif Çelebi, Menteşeoğulları, Aydınoğulları, Germiyanogulları, Eşrefoğulları gibi beyliklerde Mevlevîliği tanıtip yerleştirmeyi başarmıştır. Onun seyahatleri ile Menteşeoğlu Mesut Bey, Aydınoğlu Şücaeddin İnanç, İlyas ve Mehmet Beyler, Germiyanogullarından Ališiroğlu Yakup Bey, Eşrefoğullarından Mehmet Bey ile çok iyi ilişkiler kurulmuştur²⁷².

1.3.1. Mevlevîlerin Germiyanogulları ile İlişkileri

XIII. yüzyıl sonlarında Kütahya ve civarında kurulan Türkmen beyliği olan Germiyanogulları, 1240 yılında Babailer isyanı sırasında Selçuklu Devleti hizmetinde Malatya civarında bulunuyorlardı. Büyük ihtimalle Harezmi Hükümdarı

²⁶⁹ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001, s.133.

²⁷⁰ Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", s.19.

²⁷¹ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Çev: Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1999, s. 61, 62.; Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001, s.136.

²⁷² Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", s.20.

Celaleddin Mengüberti ile bu bölgeye gelmişlerdir. Germiyanlıların hangi tarihlerde Batı Anadolu'ya geldiklerine dair kesin bilgiler yoktur. Ancak Kerimüddin Alişir'in 1264'te öldürülmesi ve 1277'de meydana gelen Cimri olayına karışmaları, bu tarihler arasında batıya geldiklerini göstermektedir. XIII. asrın sonlarında Ankara'da Selçuklu emiri olan Yakup Bey, XIV. yüzyılın başlarında Germiyan Beyliği'ni kurmuştur. Aynı zamanda İlhanlıların hakimiyetini tanımıştır²⁷³. Germiyanogulları, Batı Anadolu'da kurulan Beyliklerin içinde en önemlilerindedir.

Ulu Arif Çelebi, Yakup Bey ile 1312'den önce Denizli ve Kütahya'yı ziyaret ettiği zaman görüşüp, üzerinde manevi nüfuz kurmuştur²⁷⁴. I. Yakup, Kütahya'daki bu görüşmeden sonra Mevlevilerle ilişkilerini devam ettirmiş ve onları mali açıdan desteklemiştir. Nitekim O, 4 Aralık 1392'de yenilenen bir vakfiyesinde Karahisar'daki Mevlevihane'ye Arif Çelebi'nin adına bir kısım arazi ve akarat bağışlamıştır²⁷⁵.

Eflâki'nin anlattığına göre Çelebi, bir gün Ladik şehrindeki dostlarıyla Germiyan Emiri Alişiroğlu'nu ziyarete gitmiştir. Dostların Kur'an okuduğu bir sırada Alişiroğlu kendi köleleriyle meşgul olmuştur. Çelebi bu durumu görünce sinirlenerek atına binmiş ve Alişiroğlu'na küfrederek oradan uzaklaşmıştır. Birden bir fırtına çıkmış, bütün çadırlar da yıkılmıştır. Alişiroğlu çadırından dışarı çıkarak, bu olayın Çelebi'nin gazabından başına geldiğini söyleyerek adamlarını Çelebi'nin arkasından göndermiştir. Adamları ne kadar dil döktülse de Çelebi geri dönmemiştir. Alişiroğlu bunun üzerine ordunun subaşısını göndererek özür dilemiş

²⁷³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C: I, Ankara 2011, s.58; M. Çetin Varlık, "Germiyanogulları", DİA, C: 14, İstanbul 1996, s.33.

²⁷⁴ M. Çetin Varlık, "Germiyanogulları", DİA, s.33

²⁷⁵ Ürkmez, "Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S:10 (2019), s. 213.

ve kendisini affettiğinin göstergesi olarak külahını kendisine vermesini istemiştir²⁷⁶. Daha sonra Çelebi onu affederek külahını ona yollamıştır²⁷⁷.

Yakub Bey'in, Ulu Arif Çelebi ile görüşmesinden sonra da Mevlevîliğe desteği devam etmiştir. Yakub Bey, dönemin önemli ikinci Mevlevîhane'si olan Afyonkarahisar'daki Mevlevîhane'ye, Ulu Arif Çelebi adına zengin vakıflar bağışlamıştır²⁷⁸.

Eflâkî, Arif Çelebi ile birlikte Lâdik'e giderken yolda bir hastalığa yakalanmış, Kütahya'ya vardıklarında da buradaki zaviyede bir süre yatmak zorunda kalmıştır. Bu rivayette adı belirtilmeyen zaviyenin Mevlevîliğin Kütahya'da yayılmasında önemli rolleri olan Celâleddin Ergun Çelebi (ö.1373) tarafından kurulan Kütahya Mevlevihanesi olabileceği ihtimali vardır²⁷⁹. Erguniyye Dergâhı diye de bilinen Kütahya Mevlevihane'si, Konya ve Karahisar (Afyon) Mevlevihanelerinden sonra Mevlevîliğin üçüncü önemli merkezi haline gelmiştir²⁸⁰.

1.3.2. Mevlevilerin Menteşeoğulları ile İlişkileri

XIII. yüzyılın sonlarına doğru görülen Menteşe Beyliği adını Menteşe Bey'den almıştır. Menteşe Bey, Muğla'yı 1261'den sonra istila etmiştir. Menteşe Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu Mesut Bey geçmiştir²⁸¹.

Ulu Arif Çelebi'nin ilişki de olduğu beylerden biri Menteşeoğlu Mesut Beydir. Mesut Bey, Çelebi ile dosttur. Çelebi oraya gittiği zaman bir sema meclisi düzenlemiştir. Sema meclisine yerli halkın sevip saygı gösterdiği bir şeyhi de çağırılmışlardır. Çelebi, sema sırasında şeyh ile beraber dönerlerken, "*Aşıklar, yokluk yoluna adım attılar mı sevgilinin varlığından başka bütün varlıklardan kurtulurlar.*

²⁷⁶ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, Çev: Tahsin Yazıcı, Ankara 1954, s.411, 412.

²⁷⁷ *Age.*, s.413.

²⁷⁸ İsmail Çiftcioğlu, "Germiyan Beyliği Dönemi'nde Kütahyada Mevlevîlik", s.151.

²⁷⁹ Ürkmez, "Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması", s.213.

²⁸⁰ Nuri Özcan, "Celaleddin Ergun", DİA, C: 7, İstanbul 1993, s.247.

²⁸¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C: I, Ankara 2011, s.54, 55.

Bu yersiz ve uydurma hayatı yok ederler de aşıkçasına sıçrayıp geçerler” anlamındaki rubaiyi okumuştur. Bir müddet sonra şeyhi bırakınca ihtimalle ihtiyar ve hastalıklı, dönmeye de alışmamış olan adam yere düşüp, ağzından köpükler gelmiştir. Mesut Bey bunu bir keramet sayıp, Çelebi’ye beş köle ve cariye, on at, on parça ince çuha, sekiz parça sof kumaş ve birçok altın ve gümüş veriyor. Kendisi mürit olduğu gibi oğlu Şecaeddin Orhan’ı da mürit etmiştir²⁸².

1.3.3. Mevlevilerin İnançoğulları ile İlişkileri

Denizli’nin eski ismi Lâdik olduğu için, burada kurulan beyliğe Lâdik Beyliği de denilmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde fethedilmiş olan bu beylik, sonraki dönemde Sâhib Ataoğulları’nın idaresine verilmiştir. Daha sonraki yıllarda Germiyanlıların işgaline uğrayan bölge, onlar tarafından atanan Ali Bey tarafından yönetilmiştir. Ali Bey, Moğollara aleyhtar olması ve Cimri hadisesinde Selçuklulara yardım etmemesi sebebiyle Afyonkarahisar’da hapsedilmiş ve 1277 yılında burada ölmüştür²⁸³. 1312 ile 1319 seneleri arasında Denizli’ye gelen Ulu Arif Çelebi, burada Germiyanlı Ali Bey’in oğulları İnanç Bey ve kardeşi Doğan Bey ile görüşmüştür²⁸⁴.

Denizli emiri Şücaeddin İnanç Bey de Çelebi’nin hürmetkarlarından biridir²⁸⁵. İnanç Bey, bir gün kardeşi Doğan Paşa’yla beraber Arif Çelebi’yi davet etmiş ve şehrin büyükleri de orada bulunmuşlardır. Çelebi’nin başında beyaz bir külah vardır. İnanç Bey, o külahı bana verse de toğolgamın (savaşta, askerlerin başlarını korumak için giydikleri demir başlık) altına giysem diye düşünürken, Çelebi İnanç Bey’in yanına gelerek külahını çıkarıp başına koymuş, bunu iyi korusun, savaş günlerinde toğolganın altına giyersin²⁸⁶ demiştir. Çelebi, “*Dostluk yolunda elbise ve külahın kıymeti mi olur? Sen Tanrı erlerinden içinde sır ve başbuğluk*

²⁸² Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.310, 311; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana’dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.73.

²⁸³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C: I, Ankara 2011, s.64.

²⁸⁴ *Age.*, s.65.

²⁸⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana’dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.73.

²⁸⁶ *Age.*, s.74.

bulunan bir baş iste. Böyle bir baş daima o sırla beraber kalır. Onu, dönen değirmen bile sersem etmez ve ezmez” demiştir. Bunun üzerine bütün emirler ona mürid olmuşlardır²⁸⁷.

Eflaki'nin anlattığına göre; Arif Çelebi, Ladik şehrine geldikten birkaç gün sonra orada bir kıtlık olmuş, hiç yağmur yağmamıştır. Şehir halkı yağmur duasına çıktıysa da fayda etmemiştir. Halk, Arif Çelebi'den için *“Mutlaka bu şehirden çıkıp gitmen lazımdır. Arkadaşlarınızın terbiyesizliği yüzünden bütün sahra yanıp kavruldu, Yüce Tanrı kahretmiş yağmur göndermiyor”* diyerek onu suçlamışlardır. Bunun üzerine Çelebi ve adamları Emir Şücaeddin İlyas'ın bağına girmişler ve *“Yarabbi, dostların başına yağmur yağdır”* dedikten sonra yağmur yağmış ve şehir halkı da ondan özür dilemiştir²⁸⁸.

1.3.4. Mevlevilerin Aydınogulları ile İlişkileri

Aydın, İzmir yöresine hâkim olan Aydınogulları Beyliği'nin kurucusu Mehmed Bey'dir²⁸⁹. Aydınoglu Mehmed Bey, ilk zamanlarda, Germiyan ordusu Subaşı idi. Germiyanoglu Yakup Bey, Mehmed Bey'i Ege taraflarına göndermiştir. Zaptedilen topraklar, zapt edenin iktası olurdu. Bu sebeple Germiyanoglu zapt ettiği yerleri Mehmed Bey'e iktâ olarak vermiştir²⁹⁰. Bu suretle Mehmed Bey, beyliğini kurmuştur. Çelebi'nin Aydınogullarıyla da ilişkisi olmuştur. Arif Çelebi Birgi'ye gelince, Aydınoglu Mübarizeddin Mehmed Bey henüz oraları almamıştır²⁹¹.

Sultan Veled de Aydınoglu Mehmed Bey'i sevip, onu “Sultan-al-guzât” (gaziler padişahı) diye çağırmıştır. Onu, Moğol ve Türk Beyleri içinde övmüş,

²⁸⁷ Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II. s.325.

²⁸⁸ *Age.*, s.330, 332.

²⁸⁹ Feridun Emecen, “Umur Bey”, *DİA*, C:42, İstanbul 2012, s.156.

²⁹⁰ Uzunçarşılı, *age.*, s.65, 66.

²⁹¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.74.

büyükluğu ve cömertliği ondan öğrenin diyerek, ona “subaşımız” demiştir²⁹². O da her yıl Sultan Veled’e değerli hediyeler göndermiştir²⁹³.

Aydinoğlu Mübarizeddin Mehmed Bey, bir gece Çelebi’yi ziyaret edip yardım istemiştir. Çelebi ona çomağını verip, “Kim sana karşı koyarsa bu çomakla onun başını yar” demiştir. Tanrının ona bu illeri ve daha nice nice memleketleri vereceğini söylemiştir. Mübarizeddin Mehmed Bey çomağı öpüp başına koymuş ve “bunu önce nefsimin tepesine vuracağım, sonra din düşmanlarının başına” demiştir²⁹⁴. Gerçekten de o günden sonra bütün din düşmanlarından intikamını almıştır²⁹⁵.

Aydinoğlu Mübarizeddin Mehmed Bey ölünce, yerine Umur Bey geçmiştir. Eflaki, Aydinoğlu Umur Bey’i “melikü’l-ümera”, “kahramanların örneği” ve “zamanın ikinci Hamza’sı” diyerek övmüştür. Umur Bey, birkaç kez denizde sıkışmışken, Mevlâna’nın şeklinin denizin üzerinden geldiğini ve geminin burnunu tutup, batmasını önlediğini görmüştür. Yine Umur Bey, kafirlerle savaşırken, Çelebi’nin savaştığını ve onları yendiğini görmüştür. Umur Bey bir gece Çelebi’yi rüyasında görmüş ve bundan sonra karar verip Sakız Adası’nı fethetmiştir²⁹⁶.

1.3.5. Mevlevilerin Eşrefoğulları ile İlişkileri

Eşrefoğulları, Anadolu Selçuklularının uç beylerinden olan Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey tarafından kurulan bir beyliktir²⁹⁷. Beyşehir, Akşehir ve Seydişehir havalisinde kurulmuştur. Ancak İlhanlı baskısı sebebiyle fazla uzun ömürlü olamamıştır. Eşrefoğulları ile Mevlevîler arasındaki münasebetler de iyi

²⁹² Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II. s.415; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana’dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.74.

²⁹³ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II. s.415.

²⁹⁴ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II. s.414.

²⁹⁵ *Age.*, s.414

²⁹⁶ *Age.*, s.416, 417.

²⁹⁷ Sait Kofoglu, “Eşrefoğulları”, *DİA*, C: 11, İstanbul 1995, s.484.

olmuştur. Bunlardan Eşrefoğlu Mübarizeddin Mehmed Bey, Arif Çelebi'yi Beyşehir'e davet ederek ona çeşitli hizmetlerde bulunmuştur²⁹⁸.

Mehmed Bey, sonraki zamanlarda da Mevlevîlere hizmette kusur etmemiştir ve Arif Çelebi, Eşrefoğulları arazisine çeşitli seyahatler düzenlemiştir. Mehmed Bey, oğlu ve halefi Süleyman Şah'ı da Ârif Çelebi'ye mürit yaparak beylik üzerindeki Mevlevî nüfuzunu devam ettirmek istemiştir²⁹⁹.

Eflaki'nin anlattığına göre;

Eşrefoğlu Mübarizeddin Mehmed Bey, Arif Çelebi'yi, Beyşehir'de misafirlige davet etmiş ve ona karşı hizmetlerde bulunmuş ve oğlu Süleyman Şah'ı Çelebi'nin hizmetine vermiştir. Mehmed Bey, oğlundan için, “*bu çocuğun sonu ne olacak*” diye sormuş ve Arif Çelebi: “*Sizden sonra bu vilayet, bu çocuğun elinde harap olacak ve sonunda onu bu göle atıp yok edecekler*” demiştir. Gerçekten de Süleyman Şah, Çelebi'nin dediği gibi olmuştur. Timurtaş, Beyşehir'i ele geçirdikten sonra Süleyman Şah'ı oradaki göle atmıştır³⁰⁰.

Eşrefoğulları Beyliği'ne tabi bulunan Akşehir hakimi Hacı Kamereddin, Arif Çelebi'nin hallerinden hoşlanmazdı. Bir gün Çelebi'nin yanına gidip, Akşehir'den gitmesini isteyecektir. Bunu duyan Çelebi, Kamereddin'e rastlayınca “*Dostlar bizi şehirden sürmek istiyorlarmış, bizi sürseler de yine geliriz ama bizim sürdüklerimiz, öyle yok olurlar ki, bir daha varlık alemine gelemezler*” demiştir. Bunun üzerine Kamereddin, hata yaptığını düşünerek, Mevlevî müritleri arasındaki yerini almıştır. Çelebi'ye iyi bir at vererek, hizmetlerde bulunmuştur³⁰¹.

²⁹⁸Ürkmez, “Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması”, s.216.

²⁹⁹ Agm., s.216; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.74.

³⁰⁰ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, s.389, 390.

³⁰¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.81; Ahmet Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II. s.371, 372.

1.3.6. Mevlevilerin Karamanoğulları ile İlişkileri

I. Alaaddin Keykubad, Türkmen aşiretlerini Rum ve Kilikya hudutlarına yerleştirdiği sırada, 1228 yılında da Kilikya Ermenilerinden aldığı Ermenek taraflarına Sadeddin oğlu Nure Sofi liderliğindeki Karaman aşiretini yerleştirmiştir. Bu aşiret, Anadolu Selçuklu Devleti'nin çökmeye başladığı yıllarda önemli rol oynamışlardır. Nure Sofi'den sonra oğlu Kerimüddin Karaman, aşiret beyi olmuştur³⁰². Daha sonra Şemseddin Mehmed Bey başa geçmiştir. Mehmed Bey ölünce yerine Güneri Bey geçmiştir³⁰³.

Karamanlılar Konya'ya hakimken, Arif Çelebi Moğollar tarafında olmuş ancak Karamanlılar, Çelebi'ye komşu olduklarını ve Mevlâna'yı sevdiklerini, buna rağmen neden kendilerini istemeyip de Moğolları isteyip, onların tarafında olduklarını sormuşlardır. Çelebi ise, kendilerinin derviş olduğunu, Tanrı kimi istiyorsa, ülkeyi kime veriyorsa onun tarafında oluruz demiştir. Tanrı'nın Moğolları istediğini, ülkeyi Selçuklulardan alıp Cengiz soyuna verdiğini söylemiştir³⁰⁴.

Karamanoğulları'nın 1277 yılında Konya'yı ele geçirdikleri zaman, Mehmed Bey ordularına, Mevlâna Tekkesi'ne girmemelerini söylemiştir. Ayrıca, Mevlâna soyuna ve adamlarına saygı göstermeleri emrini vermesi dikkat çekicidir³⁰⁵.

Arif Çelebi, Moğol yakınlığına rağmen, Karamanoğulları yanında da büyük bir nüfuza sahip olmuştur. Bir gün Mevlâna'nın tekkesine Kütahya'dan beyaz bir mermer havuz hediye edilmişti fakat Arif Çelebi seferdeyken, Karamanoğlu mensuplarından Celal Kûçek diye birisi, onu alıp Karaman'a götürerek, sarayına koymuştur. Çelebi gelip havuzu yerinde göremeyince canı sıkılmış, Karaman Beyi Emir Bedreddin İbrahim Bey'e bir mektup göndererek olayı bildirmiştir. İbrahim

³⁰² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C: I, Ankara 2011, s.43.

³⁰³ *Age*, s.44.

³⁰⁴ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, II, s.390, 391; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.74, 75.

³⁰⁵ Goncagül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevi Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyılları)*, s.111, 112.

Bey mektubu okuyunca Celal Kûçek'i görevinden almıştır. Havuzu tekrar armağanlarla birlikte yollamış ve özür dilemiştir. Arif Çelebi, havuzun geldiğini duyunca, havuzu götürüp yerine koymuştur. “Bakışımıza mazhar olmayan ve sözümüzü anlamayan bir taşı bile, bu kadar benimsiyorken, gönülle bizi sevenleri bırakır mıyız” demiştir³⁰⁶.

1.3.7. Mevlevilerin Candaroğulları ile İlişkileri

Candaroğulları Beyliği, XIV. yüzyılın başlarında Kastamonu ve Sinop çevresinde kurulmuş olan bir Türk beyliğidir. Beyliğin kurucusu, beyliğe adını veren Candar Bey'dir. Candar Bey 1308 yılında ölünce, yerine oğlu Süleyman Paşa geçmiştir. Beylik zamanla topraklarını genişletmiş fakat buna rağmen Süleyman Paşa İlhanlı hakimiyetini tanıyıp onlara vergi vermeye devam etmiştir³⁰⁷.

İhtimalle Süleyman Paşa zamanında Kastamonu'da bir Mevlevîhane açılmıştır. Faruk Sümer, bu Mevlevîhane'de önceden büyük bir sandukanın üzerinde “Hadim-i Âl-i Mevlâna Candarî Süleyman Paşa” yazılı bir levha bulunduğunu söylemiştir³⁰⁸.

Eflaki'nin anlattığına göre; Ulu Arif Çelebi, Kastamonu'ya giderken eşkıyalarla karşılaşacağını söylemiş ve gerçekten de eşkıyalarla karşılaşmışlardır. Daha sonra bu eşkıyalar, Kastamonulu Süleyman Paşa'nın yanına giderek eşkıyalıktan tövbe edip, İslam askerleri arasında gaza ile meşgul olmuşlardır³⁰⁹. Ulu

³⁰⁶ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, s. 369-370; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.75.

³⁰⁷ Yaşar Yücel, “Candaroğulları”, *DİA*, C: 7, İstanbul 1993, s.146.

³⁰⁸ Faruk Sümer; “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, *Bildiriler: Mevlâna'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlâna Semineri*, Haz: Mehmet Önder, Ankara 1973, s.49,50.

³⁰⁹ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, s.399.

Arif Çelebi Mevlâna'nın ayakkabılarından birini, samimi bir Mevlevî müridi olan Süleyman Paşa'ya hediye etmiş, Süleyman Paşa da hizmetlerde bulunmuştur³¹⁰.

1.3.8. Mevlevilerin Osmanoğulları ile İlişkileri

1071'de Malazgirt Savaşını takip eden yıllarda Büyük Selçuklular, kendilerine bağlı aşiretleri parça parça Anadolu'nun çeşitli bölgelerine iskân etmişlerdir. Kayı Boyu da bu arada veya Celâleddin Harezmsah'ın vefatının ardından Anadolu'nun bazı yerlerine yerleştirilmişlerdir. Yine bir kısmı da I. Alaaddin Keykubad zamanında Ankara'nın batısında bulunan Karacadağ tarafına yerleştirilmişlerdir³¹¹.

Ertuğrul Gazi Mevlâna'ya candan bağlı kalmıştı. Menkıbede anlatıldığına göre, Mevlâna'nın ziyaretine giden Ertuğrul Gazi, oğlu Osman Gazi'yi de yanında götürmüş, Mevlâna, Osman Gazi'ye hayır dualarda bulunmuştur. Osman gazi her gelişinde onu ziyaret ederdi. Osmanoğulları padişahlarının birçoğu Mevlâna nesline ve Mevleviyye'ye saygı göstermişler ve yardımlarda bulunmuşlardır³¹². Orhan Gazi tarafından Konurhisar'ın fethi için görevlendirilen şehzade Gazi Süleyman, Rumeli'ye geçmeden önce, Mevleviyye halifelerinden biri ile görüşmüştür. Bu buluşmanın bir hatırası olarak Mevlevi şeyhi kendisine Mevlevi külâhı hediye ederek zafer dileğinde bulunmuştur. Şehzade Süleyman fethin ardından, bu külâhı ganimetleri paylaştırmak için ölçek olarak kullanmıştır ve bunun bir "himmet-iricalullah" olduğunu kabul etmiş, onu altınlarla süsleyerek kendisi için padişahlık tacı ittihaz etmiştir³¹³.

Osmanlı Devleti topraklarında, Yıldırım Bayezid zamanına kadar, Rum abdalları hariç, Mevlevî dervişlerine ve diğer tarikat ehline tesadüf edilmemiştir. Bunun sebeplerinden biri ihtimalle, Osmanoğulları Bizans'la giriştiği gazalarla

³¹⁰ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, s.501.

³¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi C: I*, Ankara 2011, s.98.

³¹² Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.42.

³¹³ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C: I, Haz: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1999, s.92.

meşgul oluyordu. Bu yüzden Osmanoğulları Mevlevîlerin ve diğer tarikatların dikkatini çekecek kadar nüfuza sahip olamamıştır. Ulu Arif Çelebi'nin birçok beyliği ziyaret etmesine rağmen, Osmanlı Beyliği topraklarına gitmemesi de bundan kaynaklanmış olmalıdır. Diğer bir ihtimal ise, Bizans ile sınır olan bir uç beyliği olması dolayısıyla, sürekli savaş peşinde koşan Beyliğin topraklarının, Mevlevîlik gibi esasen şehirli bir tarikat için uygun görülmemesidir³¹⁴.



³¹⁴ Ahmet Yaşar Ocak; *Yeniçağ Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri: Osmanlı Dönemi Makaleler-Araştırmalar*, İstanbul 2011, s.66, 67.

İKİNCİ BÖLÜM

2.MEVLEVİLERİN AHİLERLE VE DİĞER ZÜMRELERLE OLAN MÜNASEBETLERİ

2.1. Mevlevilerin Ahiler ile İlişkileri

2.1.1. Ahilik

Fütüvvet³¹⁵ geleneğinden esinlenerek ortaya çıkmış olan Ahilik, Arapça “kardeşim” anlamında olan ahi kelimesinden gelmiştir. Uzun tarihli bir geçmişe sahip olan ahilik, Abbasi Halifesi en-Nasır Lidinillah’ın rehberliğinde kurulmuştur³¹⁶.

1071 Malazgirt’ten sonra, Anadolu’ya kalabalık Türk göçleri gelmeye başlamıştır. Oğuz Türkleri, XI. yüzyıldan itibaren batıya göç etmeye başlamışlar ve Türk devlet adamları tarafından Anadolu topraklarına yönlendirilmişlerdir. Bu Türklerin hepsi göçebe olmayıp, aralarında yerleşik hayata geçenler de olmuştur³¹⁷.

Bu göçleri, XIII. yüzyıldaki Moğol istilasından kaçış takip etmiştir. Bu istiladan önceki göçlerde daha iyi bir iklime gelme, hayvanlar için daha iyi bir kışlak ve yaylak bulma düşüncesinde olmuşlardır. Bu yüzden Moğol istilasından önce gelenler, genellikle göçebe, asker ve hayvan yetiştiricileri olurken. 1225’ten sonra gelenlerin iktisadi ve içtimai durumları onlardan farklı olmuştur³¹⁸.

³¹⁵ Fütüvvet: Başlangıçta tasavvufi bir mahiyet taşıırken XIII. yüzyıldan itibaren içtimai, iktisadi ve siyasi yapılanmaya dönüşen kurumdur. Sözlükte ise, gençlik, kahramanlık, cömertlik anlamlarına gelmektedir. (Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, DİA, C:13, İstanbul 1996, s.259).

³¹⁶ Muharrem Çakmak, “Ahiliğin Tasavvufi Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet İlişkisi”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C:7, S:13 (2014), s.145; Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul 2016, s. 401, 402.

³¹⁷ Faruk Sümer, “Anadolu’ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi”, *Belleten*, C: XXIV, S: 96, s.567; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1997, s.79; Kayhan Atik “Ahilik ve Siyaset”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 13 (2011), s.60.

³¹⁸ Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul 2016, s.402.

Moğol saldırısından kaçan bu insanlar maddi manevi her şeylerini buraya getirerek, sanat ve ticarete devam etmişlerdir. Asya'nın uygar büyük Türk şehirlerinden gelen bu sanatkârlar, Bizanslı tüccarlar ile rekabet edebilmek için birliğe ihtiyaç duymuşlardır. Anadolu Selçuklu Devleti, 1243'de Köseadağ Savaşı'nda yenilince Moğollar ülkeyi haraca bağlamışlardır³¹⁹.

Anadolu'nun içinde bulunduğu durum, halkı canından bezdirmiştir. İşte bu şartlar altında Mevlâna, Ahi Evren, Baba İlyas, Hacı Bektaş gibi Türk büyükleri, halkın maneviyatını yüksek tutmak için uğraşmışlardır. Baba İlyas, yönetime karşı kritikleriyle, Mevlâna Konya'da yöneticilere karşı hoşgörü öğütleriyle, Hacı Bektaş, köylülerin ve göçebe halkın içinde, onların davranışlarıyla ilgilenmiştir. Esnaf ve sanatkarları bir birlik altında toplayan Ahi Evren ise, onlara sanat ve ticaret ahlakını öğretmek için direnme gücü vermiştir³²⁰. Ahi Evren, Türk halkının ekonomik durumunu yükseltmek ve başkasına muhtaç olmadan yaşayabilmeleri için, onlara meslek öğretmek istemiştir. İşe, debbağ, ayakkabıcı ve saraç esnafını toplayıp örgütleyerek başlamıştır. Becerikli ve ahlaklı biri olarak tanınan Ahi Evren, kurduğu örgütün başkanı ve Ahi babası olmuştur³²¹.

Ahi teşkilatının kuruluş amaçlarından bir tanesi de Türkmenlerin iş sahibi olmalarını sağlamak ve onları yerleşik hayata geçirmektir. Ahi teşkilatı ile sanat topluma benimsetilmiş oluyordu. Böylece yerleşik ve şehir hayatına geçiş de kolaylaşıyordu. Ahi teşkilatının amaçlarından biri de sanatkarları korumak ve sanatlarını yapmalarına ortam hazırlamaktır³²².

Ahilik, Anadolu'da halkın maddi manevi ihtiyaçlarını karşılayacak ve toplum düzenini sağlayacak şekilde teşkilatlanmış sivil toplum örgütü olmuştur³²³. Ahiler, Anadolu birliğinin tekrar kurulmasını sağlamak ve parçalanmış Selçuklu Devleti'nin

³¹⁹ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1997, s.80.

³²⁰ *Age.*, s.83, 84.

³²¹ *Age.*, s.84.

³²² Mikail Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Ankara 2006, s.35.

³²³ Galip Demir, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*, İstanbul 2000, s.323.

topraklarını yeni kurulan devlete katmak amacıyla Anadolu'da milli birliğin kurulmasında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır³²⁴.

Ahiler büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilatlanmışlar, her birinin bağımsız bir zaviyesi olmuştur. Küçük şehirlerde ise farklı meslek grupları tek bir birlik oluşturmuşlardır. Bu birlikler, Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, mesleklerindeki sorunlarını kendileri halletmişlerdir. Devlet ile olan münasebetleri de düzenlemişlerdir. Mal ve kalite kontrolü yapmak, fiyatları tespit etmek, bu birliklerin görevlerindedir. Bu dönemde, teşkilata ilk defa girenlere “yiğit” veya “çırak” denilmiş olup, ahilik daha sonra kazanılmıştır. Esnaf birliklerinin başında şeyh, halife veya nakibler bulunmuştur. Bütün esnafın en üst makamında bulunan kişiye “Şeyhü'l-meşayih” denmiştir³²⁵.

Selçuklu zamanında da, Osmanlı'nın kuruluş zamanında da yabancı saldırılara karşı şehri koruma, seferberlik halinde devlet emrine askeri güç verme, devlet otoritesinin veya gücünün zayıfladığı zamanlarda asayiş sağlama gibi görevleri olmuştur³²⁶.

Ahiliğe giriş, şerbet içmek, şed veya peştamal kuşanmak, şalvar giymekle gerçekleşmiştir. Ahilik bünyesindeki esnaf birlikleri usta, kalfa ve çıraklardan oluşmuş olup, çırakların dükkân açabilmeleri için mesleği çok iyi öğrenmeleri şarttır. Sanat ehli içinde en dürüst ve en çok saygıya değer olan, ihtimalle yaşça da büyük olan biri, teşkilatın reisi olup kendisine ahi denilmiştir. Esnaf arasında düzeni temin eden, “yiğitbaşı” ve “server” diye adlandırılan ikinci bir reis bulunmuştur. Bir şehirde mevcut zanaat şubesi sayısı kadar olan ahilerden birisi diğerlerine reis olup, buna “ahi baba” denmiştir³²⁷.

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak Ahi Evren bilinir. Bu teşkilat Anadolu'da hızlı bir şekilde yayılmış, üyeleri şehirlerde köylerde ve uç bölgelerde

³²⁴ Age., s.342.

³²⁵ Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul 2016, s.404.

³²⁶ Galip Demir, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*, İstanbul 2000, s.343.

³²⁷ Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul 2016, s.405.

büyük nüfuz kazanmışlardır. Ahiler bağımsız siyasi bir güç değillerdir. Ancak Anadolu'da özellikle devlet otoritesinin zayıflamış olduğu XIII. yüzyılda, şehir hayatında iktisadi ve siyasi yönden önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır Ahiliğin prensipleri, temelde Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in sünnetine dayandırılmıştır. Ahilik teşkilatının Anadolu'da kurulmasında fütüvvet teşkilatının çok önemli bir yeri olmuştur³²⁸.

Fütüvvetle ahilik kısa zamanda kaynaşmış, ahilik, fütüvvet esasları ile beslenmiştir³²⁹. Ahilik sayesinde güçlenen esnaf kesimi, daha sonraları bozulan siyasi düzene rağmen, sosyal ve iktisadi hayatı Anadolu'da başarılı bir şekilde temsil etmiştir. Beyliklerin ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük katkıları olmuştur³³⁰.

Anadolu Selçukluları'nda Ahi teşkilatı şehirlerde ve kasabalarda iktisadi ve ticari düzeni sağlamış ve bir tarikat haline gelmiştir. Devletin bir etkisi olmadan şehir halkı kendilerini idare edebilmişlerdir. Mesleki yolsuzluklara fırsat verilmemiştir³³¹.

1243'de Moğolların istilasından sonra, askerlerin yanı sıra ahiler de Kayseri'nin savunmasında yer almışlardır. Moğolların, Kayseri kalesini ele geçirmemeleri için direnmişlerdir. Fakat Kayseri muhafızı olan bir Ermeni dönmesinin ihaneti yüzünden Kayseri teslim olmak zorunda kalmıştır. Baycu komutasındaki Moğollar Kayseri'ye girip ahileri kılıçtan geçirmişlerdir. Birçok kadın esir edilmiş, şehir yakılıp yıkılmıştır³³².

Selçuklu sultanlarına karşı isyan etmek isteyen devlet ileri gelenleri de bu konuda ahilerin gücünden faydalanmak istemişlerdir. Örneğin; Ebubekir Pervane

³²⁸ Ziya Kazıcı, "Ahilik", DİA, C: I, İstanbul 1988, s.540.

³²⁹ Cemal Anadol, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Ankara 1991, s.46.

³³⁰ *Age*, s.47.

³³¹ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul 2003, s.249,250.

³³² Cemal Anadol, *age.*, s.53.

gizlice Konya ahi reislerini isyana teşvik etmek istemiş ancak ahiler bunu kabul etmemişlerdir³³³.

Ahiler, Anadolu'da yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde bulunmuşlardır. Memleketlerine gelen yabancılar ile ilgilenen Ahiler, onların ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olmuşlardır³³⁴. Göçebelikten yerleşik hayata geçmek isteyenlere meslek sahibi olmaları için yol göstermişlerdir. Ahiler merkezi idarenin zayıfladığı yerlerde yönetimi ele almışlar, Türk-İslam kültürünü korumuşlardır³³⁵.

2.1.2. Ahi Evren

1171 yılında, Azerbaycan'ın Hoy kasabasında doğan ve bir Türk çocuğu olan Ahi Evren ilk eğitimini burada almıştır³³⁶. Daha sonra Horasan'a gitmiş ünlü Eş-ari kelamcı, Herat kadısı Fahreddin Razi'den din ve fen bilimleri dersi almıştır. Türk-İslam bilginlerinden olan Ahmed Yesevi'nin öğrencilerinin sohbetlerine katılmış ve aynı zamanda Şihabeddin-i Sühreverdi'den ders almıştır. Dört ciltlik Letaif-i Hikmet adlı eserini Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'a sunan Ahi Evren, Sadreddin Konevi'ye de mektuplar yazmıştır³³⁷.

Ahi Evren, Horasan ve Maverâünnehir taraflarında yetişmiş olup, Anadolu'ya, XIII. yüzyıl başlarında gelmiştir. Bir süre Kayseri'de kalmış ancak daha sonra Konya'ya yerleşmiştir³³⁸.

Ahi Evren Şeyh Nasiru'd-din Mahmud'un yakınlarından biri olduğu söylenen Konyalı Ali B. Süleyman B. Yunus adında ki muallim tarafından 1262'de onun üç

³³³ Age., s.53; Yusuf Ekinci, *Ahilik*, Ankara 2011, s.100.

³³⁴ Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Ankara 2007, s.137.

³³⁵ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Ankara 1997, s.61.

³³⁶ Hasan Karaköse, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Ankara 2002, s.235; Remzi Özkaya, *Dünden Bugüne Ahilik*, Ankara 2011, s.29.

³³⁷ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1997, s.49; Remzi Özkaya, *Dünden Bugüne Ahilik*, Ankara 2011, s.30; Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Konya 2012, s.51.

³³⁸ Yusuf Küçükdağ, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s.7.

eserini içinde bulunduran mecmuanın ilk sayfasında tam adı Şeyh Nasiruddin Ebu'l-Hakayık Mahmud B. El-Hoyi olarak kaydedilmiştir. Yine bu kayıttan anlaşıldığı üzere Ahi Evren'in lakabı Nasiruddin, künyesi Ebu'l-Hakayık, öz adı Mahmud, babasının adı da Ahmed'tir³³⁹.

Ahi Evren, Horasan'da eğitimini tamamladıktan sonra hac vazifesi için Arap yarımadasına gitmiştir. Dönüşünde İslam aleminin bilim merkezi olan Bağdat'a giderken, yolda daha sonraları hocası ve kayınpederi olacak olan Evhadüddin Kirmani ile tanışıp, Bağdat'a birlikte gitmişlerdir. Burada Evhadüddin Kirmani, Ahi Evren'i, Halife Nasır Li-Dinillah ile tanıştırmıştır³⁴⁰.

Halife Nasır'ın isteği ile Ahi Evren fütüvvet örgütüne katılmıştır. Ahi Evren, bu esnada fütüvvet kurallarını öğrenmiştir. Bağdat'ta bulunduğu sırada, Evhadüddin Kirmani'nin kızı olan Fatma Bacı ile evlenmiştir. Ahi Evren, Bağdat'ta öğrendiği Fütüvvet kurallarını, Anadolu'da Ahilik örgütünü kurarken kullanacaktır³⁴¹.

Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1204 yılında ikinci defa tahta geçtiği sırada, cülusunu Abbasi halifesi Nasır Li-Dinillah'a bildirmek için hocası olan Malatyalı Şeyh Mecdüddin İshak'ı Bağdat'a göndermiştir. O yıl hacca giden Mecdüddin İshak, geri dönüşte Bağdat üzerinden Anadolu'ya gelirken beraberinde Muhyiddin Arabi, Ebu Cafer el-Berzai, Evhaddüddin-i Kirmani gibi birçok bilgini Anadolu'ya çekmiştir. Ahi Evren'de bu yolculuk ile Anadolu'ya gelenlerdendir³⁴².

Ahi Evren, hocası Evhadüddin Kirmani ile beraber Konya'da Anadolu Selçuklu Sultan'ı II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile görüşmüşlerdir. Ahi Evren Sultan'a, felsefe, ahlak, siyaset, fıkıh ve dini konuları barındıran dört ciltlik "Letaif-i Gıyasiyye" adlı eserini sunmuştur. Sultan ise Ahi Evren'e yakınlık göstermiştir. Ahi Evren, medreselerde dersler vermeye başlamıştır. Ahi Evren'in verdiği eğitimin

³³⁹ Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Konya 2012, s.44.

³⁴⁰ Remzi Özkaya, *age.*, s.30.

³⁴¹ *Age.*, s.31.

³⁴² Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Konya 2012, s.52.

içerisinde, dini bilgilerin yanında Moğol tehlikesine karşı Türklük bilincinin geliştirilmesi konusu da yer almıştır³⁴³.

Ahi Evren daha sonra 1205'de Konya'dan Kayseri'ye geçerek burada debbağlık (deri) atölyesi açmış ve Kayseri'de deri sanayi çarşısı oluşturmuştur. Anadolu'daki ilk ahilik örgütünün kurucusu olmuştur³⁴⁴. İşçi ve ustalarının çoğalması sonucu bu atölye zamanla büyümüş, burada Debbağlar Mahallesi diye bir mahalle ortaya çıkmıştır. Ahi Evren, bütün sanatkarların lideri konumundaydı. Bu nedenle debbağların piri ve 32 çeşit sanatkârlar zümresinin lideri olarak kabul görmüştür³⁴⁵.

Sultan Alaaddin'den büyük destek gören Ahi Evren, sultana bazı eserler yazmıştır. Onun hizmetine verilen Hanikah-ı Lala'da Selçuklu sarayına mensup çocuklara ve şehzadelere muallimlik yapmış, bu yüzden ona Lala denmiştir. Ahilerin en büyük koruyucusu olan, Sultan I. Alaaddin Keykubad, oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in düzenlediği suikast sonucu 1237'de öldürülmüştür. II. Gıyaseddin ve veziri Sadeddin Köpek, Ahi ve Türkmenlere cephe almışlardır. Fakat bir süre sonra, Sadeddin Köpek'in, sultana suikast planladığı ortaya çıkmıştır³⁴⁶. II. Gıyaseddin, Sadeddin Köpek'i öldürtüp, iktidarına karşı oldukları gerekçesi ile Ahileri de cezalandırmak istemiş ve birçoğunu tutuklatmıştır. Ahi Evren de 1240 yılında tutuklananlar arasındadır³⁴⁷.

II. Gıyaseddin'in ölümüyle yerine II. İzzeddin Keykavus geçmiştir. Keykavus beş yıldır tutuklu bulunan Ahileri serbest bırakmıştır³⁴⁸. Ahi Evren hapisten çıktıktan sonra Denizli'ye gitmiştir. Ahi Evren'in burada bir süre bahçıvanlık yapmış olduğu,

³⁴³ Remzi Özkaya, *Dünden Bugüne Ahilik*, Ankara 2011, s.32; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1997, s.49; Remzi Özkaya, *age.*, s.30; Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s.51

³⁴⁴ Remzi Özkaya, *age.*, s.33

³⁴⁵ Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Konya 2012, s.53

³⁴⁶ *Age.*, s.54.

³⁴⁷ *Age.*, s.55.

³⁴⁸ Remzi Özkaya, *age.*, s.33.

bir zaman sonra yerine Ahi Sinan'ı halife bırakıp Konya'ya döndüğü rivayet edilmiştir³⁴⁹.

Konya'da Mevleviler ve Ahiler arasındaki çatışmalar hız kazanırken, bir iddiaya göre, Mevlâna'nın yakını olan Şems-i Tebrizi Ahiler tarafından öldürülmüştür. Ahi Evren, Şems-i Tebrizi'nin olayında suçlandığı için, Mevlâna'nın oğlu Alaaddin Çelebi ile beraber 1261'de Kırşehir'e gitmiştir. Burada Ahi örgütlenmesini sürdüren Ahi Evren, Ahi örgütleri tarafından Ahi Baba'lığa yükseltilmiş, bütün Ahi örgütlerinin başı olmuştur³⁵⁰.

Moğol yanlısı IV. Kılıçarslan, Moğolların desteğiyle II. İzzeddin Keykavus'u yenerek sultan olmuş ve Moğollara yaranmak amacıyla atamalar yapmıştır. Mevlâna, Moğol destekçisi olurken, Mevlâna'nın oğlu Alaaddin Çelebi Ahiler'in yanında Türkmenlerin direnişine katılmıştır. Kırşehir'deki direniş çok güçlü olmuş ancak Kırşehir valisi ve Mevlâna'nın yakın dostu olan Moğol asıllı Nurettin Caca Bey ve Sultan IV. Kılıçarslan kuvvetleri, ahilerin direnişini kırmışlar ve binlerce insan kılıçtan geçirilmiştir. Bu sırada öldürülen ahiler arasında Ahi Evren de vardır³⁵¹.

2.1.3. Ahi Evren – Mevlâna Celaleddin-i Rûmî İlişkisi

2.1.3.1. Akılcılık ve Sezgicilik

Ahi Evren ile Mevlâna'nın sürtüşmelerinin nedeni çok daha eskiye dayanmıştır. Bu sorun Mevlâna'nın Babası Bahaeddin Veled ile Ahi Evren'in hocalarından Fahreddin Razi arasındaki anlaşmazlığın uzantısıdır. Bu anlaşmazlık sonunda, Harezm Sultanı Muhammed Şah, Fahreddin Razi'yi desteklemiş, Bahaeddin Veled göç ederek Anadolu'ya gelmiştir. Ahi Evren'in kayınpederi de olan

³⁴⁹ *Age.*, s.34.

³⁵⁰ *Age.*, s.34.

³⁵¹ *Age.*, s.35.

Evhadüddin Kirmani ile Şems arasında da anlaşmazlık olunca bu sorun büyümüştür³⁵².

Çok eskilerden beri akılcılar ve sezgiciler arasında mücadele olmuş, sezgiciler ilme sezgi ile ulaşılacağını söylemişler, akılcılar ise akıl ile ulaşılacağını savunmuşlardır. Anadolu’da bu ihtilaf Ahi Evren ve Bahaeddin Veled arasında devam etmiş daha sonra Ahi Evren ile Mevlâna arasında sürmüştür. Mevlâna sezgici biri olup akılcıları eleştirmiştir. Bu eleştirileri Fahreddin Razi’yi temsil eden Ahi Evren’e yönelik olmuştur³⁵³.

Bir gün Şems-i Tebrizi Evhadü’-d-din’e:

“*Ne ile meşgulsün*” diye sormuştur. Evhadüddin de: “*Ayı leğendeki suda görüyorum*” demiştir. Şems-i Tebrizi de ona: “*Boynunda çiban yoksa, niçin başını kaldırıp, onu gökte görmüyorsun*”³⁵⁴ diyerek Allah’ı benliğinde bulması gerektiğini hatırlatmış ve sezgiciliğe işaret etmiştir. Mevlâna da Evhadüddin’in anlayışını kınamıştır³⁵⁵. Bu sebeple Ahi Evren’e de karşı olmuştur.

2.1.3.2. Şems’in Ölümü

Şems Konya’ya geldiği zamanlar, Mevlâna ile Şems-i Tebrizi eve kapanıyorlar bir hafta veya daha fazla süre dışarı çıkmıyorlardı. Ayrıca Mevlâna’nın Şems’e olan sevgisi dedikoduların çıkmasına neden olmuştu. Bu söylentiler bazı kimseler tarafından tepki çekip göze batınca, Mevlâna bunların sorumlusu olarak Ahi Evren’i görmüştür. Ayrıca Mevlâna’nın, Ahi Evren ve eşi hakkındaki tutumlarından dolayı ortam daha da gerginleşmiştir³⁵⁶.

³⁵² İsmet Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İstanbul 2011; s.75; Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı’nın Kuruluşu*, Konya 1991, s.89, 90.

³⁵³ Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı’nın Kuruluşu*, Konya 1991, s. 89, 90.

³⁵⁴ Ahmet Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, Ankara 1954, s.45.

³⁵⁵ Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991, s.91.

³⁵⁶ Yunus Emre Tansü, “Selçuklu Devletinde Tasavvufi Unsurların Yönetim Üzerindeki Etkileri”, *(ASSAM – UHAD) S:10*, (2018), s.106.

Şems, Mevlâna'nın evlatlığı olan Kimya Hatun ile evlenmek istediğini söylemiştir. Mevlâna bunu memnuniyetle karşılayarak onları evlendirmiştir. Kış olduğu için, Mevlâna kendi evinin bir bölümünü onlara ayırmıştır³⁵⁷. İhtimalle Mevlâna'nın oğlu Alaaddin Çelebi Kimya Hatun'u seviyordu ve sıkça Şems'in olduğu odanın oraya gidiyordu. Şems bu durumu kıskanarak oraya sık gidip geldiğini söyleyip, daha az gelmesi gerektiği konusunda Alaaddin'i uyardı. Alaaddin bu duruma kızarak bunu başkalarına da anlattı. Bu durumu fırsat bilen halk Şems'i rahatsız etmeye başladı. Bunun üzerine Şems Mevlâna'ya “*Bu sefer izimi hiçbir yaratığın bulamayacağı şekilde kaybolacağım, bilinsin*” dedi ve ondan sonra kayboldu³⁵⁸.

Bir iddiaya göre Ahi Evren'in eli olduğu düşünülen bir gece Şems-i Tebrizi öldürüldükten sonra bir kuyuya atılmıştır³⁵⁹. Bu olay Şems'in Konya'ya gelişinden iki sene sonra ortaya çıkmıştır. Şems'in ölümünden Alaaddin Çelebi de sorumlu tutulmuş ve bu yüzden Mevlâna oğluna kırılmış ve onu kovmuştur. Şems'in ölümünden sonra Alaaddin Kırşehir'e gitmiş, aynı dönemde Ahi Evren de Kırşehir'e gitmiştir. Bu durum Ahi Evren'in Şems'in ölümüyle ilgisi bulunduğu ihtimalini akıllara getirmiştir³⁶⁰. Eflâki isimlerini açıklamadan, Alaaddin Çelebi'nin bazı asi insanlara uyduğunu söylemiştir. Bu yüzden Mevlâna ona incinmiş ve öldüğü zaman cenazesinde bile bulunmamıştır³⁶¹ diyerek ahilerden bahsetmiş olmalıdır.

2.1.3.3. Mevlâna Celaleddin-i Rûmî ile Ahi Evren'in Siyasi Anlaşmazlıkları

Ahi Evren, Fahreddini Razi ve Evhadüddin Kirmani'nin öğrencisiydi. Fahreddini Razi ve Evhadüddin Kirmani'nin diğer talebesi ise Konya'ya yerleşen

³⁵⁷ Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, Çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul 2011, s.154.

³⁵⁸ *Age.*, s.155.

³⁵⁹ Yunus Emre Tansü, *agm.*, s.106.

³⁶⁰ Mikail Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Ankara 2006, s.71.

³⁶¹ Eflâki, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, Ankara 1954, s.217

Şerefettin Herevi'dir. Bahaaddin Veled ve Mevlâna bu alime düşmandılar. Alimlerin aralarında Horasan'dan gelen bir anlaşmazlık vardı bu nedenle Bahaaddin Veled ve Mevlâna, Fahreddin Razi ve Evhadüddin Kirmani'nin talebelerinden de hoşlanmamışlardır. Fahreddin-i Razi'nin yolundan kim giderse onu düşman olarak görmüşlerdir³⁶².

Husumetin nedeni rivayete göre şöyledir: 1206 yılında Fahreddini Razi, Evhadüd-din Kirmani, Muhammed Harezşah'ın yanına Belh'e gelmişlerdir. Bahaaddin Veled'in de bulunduğu ilmi meclis toplantısına katılmışlardır. Bu toplantı da Türkçe mi üstündür yoksa Farsça mı tartışması yapılmıştır. Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu savunan Fahreddin Razi ve Evhadüddin Kirmani'ye Bahaaddin Veled karşı çıkmıştır. Bahaaddin Veled, Farsçanın Türkçeden üstün olduğunu savunmuştur. Meclisi yöneten kişi Fahreddin Razi, bu tartışmada Evhadüddin Kirmani'yi haklı bulmuştur. Bu şekilde Muhammed Harezşah'ın huzurunda Türkçenin Farsçaya üstünlüğü teyid edilmiş, bunun üzerine Bahaaddin Veled buna itiraz ettiği gibi Fahreddin Razi ve Evhadüddin Kirmani'yi kafirlikle suçlamıştır³⁶³.

İki kesim arasındaki anlaşmazlığın sebeplerinden biri de mezhep ve meşrep farklılığı olmuştur. Buna siyasal anlaşmazlık eklenince düşmanlık artmıştır. Bu anlaşmazlığın ilki, Ahi Evren'in ve Ahilerin II. Gıyaseddin'e karşı olmalarına rağmen, Mevlâna ve çevresinin ona yakın olmasıdır³⁶⁴.

Eflâki de ondan iyilikle bahsetmemiştir. Eflâki'nin anlattığına göre; Bir gün Mevlâna, Ahi Evren'in hankahının oradan geçiyormuş, müritlerine *“Bakınız, Mevlâna'nın duman renginde sarığı ve mavi ferecesiyle ne karanlık bir şekli ve anlaşılmaz bir yolu vardır. Bu adamın ne karakter taşıdığını, ne yol tuttuğunu ve onun tarikat silsilesinin kime ulaştığını hiç bilmiyorum, onda bir nur olduğunu da zannetmiyorum”* demiştir. Mevlâna ise onun köşküne bakarak *“Ey temyiz*

³⁶² Yunus Emre Tansü, *agm.*, s.104.

³⁶³ *Agm.*, s.104.

³⁶⁴ İsmet Uçma, *age.*, s.75.

kabiliyetinden mahrum olan namert” demiş ve o sırada Ahi Evren düşmüş ve “*Yazıklar olsun, terbiyesizlik ettim. Mevlâna Hazretleri bana bir darbe vurdu. Ben onun yüceliğinden habersizdim*” demiştir. O anda Ahi Evren’in hadım olduğunu yazmıştır³⁶⁵. Bir Mevlevi yandaşı olan Eflâki’nin, Ahi Evren’in olumsuz tavır takınması olasıdır.

Moğolların Anadolu’yu işgal etmesiyle iki taraf arasındaki ihtilaf zirveye çıkmıştır. Mevlâna ve çevresi Moğollara daha yumuşak tavır sergilerken, Ahi Evren ve Türkmenler Moğollara karşı savaşmışlardır. Mevlâna ve çevresi, Moğolların oruç tuttıklarını söylemişlerdir. Şems, sohbetlerinde Moğolların zulmünden bahseden kişilere ve onların müşrik olduğunu söyleyenlere kızmıştır³⁶⁶. Moğollar ile Mevlâna arasındaki ilişkiyi kuran kişi Şems olmuştur³⁶⁷. Mevleviler, Moğolların egemenliğine boyun eğmiş olmakla birlikte, Türkmen Ahiler devlet yönetiminde Türkçülüğün egemenliğini istemişlerdir. Karaman’da Mehmet Bey’in “Bundan böyle çarşıda, pazarda, meydanda, makamda Türkçe konuşula” fermanının da yayınlanması, Fars kültürünün egemenliğine karşı Türkmenlerin varlık mücadelesinin bir örneğini oluşturmuştur³⁶⁸. Mevlevilerin Moğollar ile ilişkileri Mevlâna’nın vefatından sonra da devam etmiştir. Ulu Arif Çelebi’nin Moğollar nezdinde önemli bir yeri olmuştur³⁶⁹.

Bir iddiaya göre Ahi Evren’in vezir olduğu dönemde Mevlâna’nın hocası Şems-i Tebrizi 1247 yılında öldürülmüştü. II. İzzeddin Keykavus Selçuklu tahtında bulunuyorken bazı emirler ikinci şehzade IV. Rükneddin Kılıçarslan’ı tahta geçirmeyi planlamışlardır. İzzeddin Keykavus bu planı haber alınca veziri Ahi Evren ile bir plan kurarak kendisini devirmeyi planlayan emirleri huzuruna çağırıp, onları öldürtmüştür. Ahi Evren 1248’de yaşanan bu olayın sorumlusu olarak görülmüştür.

³⁶⁵ Eflâki, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s. 203, 204.

³⁶⁶ İsmet Uçma, *age.*, s.75, 76.

³⁶⁷ Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı’nın Kuruluşu*, Konya 1991, s. 92, 93.

³⁶⁸ Remzi Özkaya, *age.*, s.34.

³⁶⁹ Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı’nın Kuruluşu*, Konya 1991, s.94.

Şems-i Tebrizi'nin öldürülmesinden bir sene sonra meydana gelen bu olay Ahi Evren'e karşı muhalefeti artırmıştır. Olaylar büyümesin diye Ahi Evren vezirliği bırakmak ve Konya'dan ayrılmak zorunda kalarak, Kırşehir'e gitmiştir³⁷⁰.

İki kardeş arasındaki bu mücadelede Ahiler, II. İzzeddin Keykavus'un, Mevlâna ve çevresi de Moğolların desteğini alan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın yanında olmuşlardır³⁷¹. Bu çekişme, Sultanhanı yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bu olayla Ahiler ve Türkmenler, Moğollardan ağır bir darbe yemişlerdir. Daha sonra Baycu Noyan Konya'ya giderek Mevlâna ile görüşmüştür. Mevlevi kaynaklara göre, Mevlâna'nın isteği ile, Konya ve Konya halkı Moğol katliamından kurtulmuştur. Bağdat seferine gitmek için Anadolu'dan ayrılan Baycu Noyan'ın gidişini fırsat bilen ve Denizli'ye kaçmış olan II. İzzeddin Keykavus tekrar Orta Anadolu'ya dönmüş ve Anadolu'nun kurtuluş savaşını devam ettirmek istemiştir. II. İzzeddin ile baş edemeyeceklerini anlayan ümera, Hülagü Han'dan yardım istemeğe gitmişlerdir. Bunlar, Muinüddin Süleyman, Fahreddin Ali, Taceddin Mutez ve Hatıroğlu Şerefeddin'dir. 1257'de Ahi Evren, II. İzzeddin Keykavus'a "Letaif-i Hikmet" adlı eserini sunmuş ve sultanın yanında olduğunu bildirmiştir. Ahi Evren bu eserinde sultanı savaşa teşvik ederek, onu Anadolu Selçuklu Devleti'nin son ümidi olarak göstermiştir³⁷².

Fakat Hülagü Han, IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı Anadolu'nun sultanı olarak tanıyan bir menşuru Anadolu'ya göndermiş, II. İzzeddin Keykavus, Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmıştır³⁷³. Yeni iktidar, yeni sultandan ferman alarak Anadolu'daki bütün şeyhler ve müritlerin Mevlâna'ya bağlanmaları mecburiyetini getirmişlerdir. Mevlâna'ya bağlanmayı kabul etmeyenlerin iş yerleri, tekke, zaviye, medrese ve kurdukları vakıflar ellerinden alınmıştır. Buna karşı gelenler ise, öldürülmüş ya da göçe zorlanmışlardır. Anadolu'da Ahi Evren ve çevresindekilerin yönettiği birçok

³⁷⁰ Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, 2012, Konya, s.56

³⁷¹ *Age.*, s.58.

³⁷² *Age.*, s.59.

³⁷³ *Age.*, s.60.

isyan çıkmıştır. En şiddetli isyan Kırşehir’de olmuştur. Burada Nureddin Caca’yı şehre sokmayan isyancılar, şehir ele geçirilince öldürülmüşlerdir³⁷⁴. Ahi Evren, Kırşehir emirliğine atanan Mevlvî Nureddin Caca’nın 1261 yılında yaptığı katliamda hayatını kaybetmiştir³⁷⁵.

Mikail Bayram’a göre; Mevlâna Mesnevi’sinde Ahi Evren’i Cuha diye anmaktadır. Cuha hikayesinde ona hakaret ettiğini, onu eşcinsel olarak tasvir ettiğini belirtir³⁷⁶. Mevlâna, Mesnevi’sinde Cuha ile ilgili dört hikâye anlatmıştır. Mevlâna Cuha ile ilgili bir hikayesinde, Cuha’nın karısının Kadı’ya gittiğini, oyunlarla kadıyı evine çağırdığını, Kadı’nın eve gelmesi ile Cuha’nın da kapıya vurduğunu, o sırada Kadı’nın bir sandık içine saklandığını söylemiştir. Daha sonra Cuha’nın bu sandığı satmak istediğini ve Kadı’nın bu sandığı satın aldığını anlatmıştır. Cuha’nın karısının bir yıl sonra yine aynı oyunu oynayarak para kazanmak istediğini ancak başarılı olmadığını belirtmiştir³⁷⁷.

Bir diğer sürtüşme ise şöyledir: Mutasavvıflar, kendilerine inananlarla birlikte, devlet adamları ve varlıklı kişilerin yaptırdıkları tekke ve zaviyelerde faaliyet göstermişlerdir. Mevlevilik’te devlet adamlarının tahsis ettiği vakıf gelirleri, dervişlere ve tekkenin görevlilerine dağıtılmıştır. Bu anlayıştan farklı olan Ahilik’te ise, üyelerinin bir meslek veya sanata sahip olması gerektiğini kabul etmişlerdir. Bu yapılanma, başkalarının imkanlarıyla hayatlarını sürdüren mutasavvıfları rahatsız etmiş ve bu sebeple Ahilerle mücadeleye başlamışlardır. Özellikle Konya’da hâkim olan Mevleviler, ahilerin zaviyelerde teşkilatlanmaya başlamasından rahatsızlık duymuşlardır. Mevlâna Celaleddin-i Rûmi’nin ölümünden sonra Ahiler ve Mevleviler arasındaki ilişkiler düzelmiş, Sultan Veled, Divan’ında, yer yer Ahi ileri gelenlerini övmüştür³⁷⁸.

³⁷⁴Age, s.61.

³⁷⁵ Yunus Emre Tansü, *agm.*, s.103.

³⁷⁶ Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s.125.

³⁷⁷ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mesnevi*, Trc. Süleyman Nahifi, İstanbul 2007, s.784,785, 786, 788.

³⁷⁸ Yusuf Küçükdağ, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s.16.

Genel anlamda bakıldığında Mevlâna, güç dengelerinin önemli bir kanadını oluşturan Ahilerle de iyi ilişkiler içerisinde olmaya çalışmıştır³⁷⁹. Mevlâna'nın müridi ve halifesi olan Çelebi Hüsameddin'in babası, ahi liderlerinden olan Muhammed b. Ahi Türk'tür³⁸⁰.

Mevlâna'nın birçok ahi müridi de olmuştur. Mevlâna'nın, asıl müridleri, babasıyla göçenlerden Muhammed Hâdim, Erzincanlı hekim Alâeddin, Mevlâna'nın müdahalesiyle idamdan kurtulan Rum Alâeddin Süryanos, Konya ahilerinin reisi Ahi Ahmed Şah, Ahi Kazzâz, çiftçi Ahi Muhammed Seydâverî, Ahi Natur, ressam Rum Aynü'd-Devle, mimar Tebrizli Bedreddin, ressam Bedreddin Yavaş, Şeyh Gehvâreger (beşikçi), Neyzen Hamza, debbağ Hüsameddin, ressam Rum Kaloyan, Kemâl Kavval, Nasreddin Kattânî, gibi esnaf, işçi, sanatkâr, Müslüman ve Hristiyan halktı³⁸¹. Görüldüğü gibi Mevlâna'nın Ahilerden de birçok müridi bulunmuştur. Bu genel anlamda ahilerle iyi geçindiğini gösterir.

2.1.4. Mevlâna Celaleddin-i Rûmî'den Sonra Mevlevî – Ahi İlişkileri

Mevlâna'nın büyük oğlu Sultan Veled, babasının yolunda ilmini ve tasavvufunu geliştirerek, Mevlevîliğin kurumsallaşmasında önemli rol oynamıştır. Sultan Veled, Divan'ın da ahilere de yer vermiştir. Ahi Sadeddin'den için Konya ahilerinin başı olduğunu belirtmiş ve Sadeddin'in meziyetlerini saymıştır.

“Böyle güzel hal ve tavra sahip olan Sadeddin'i nazım ve nesir ile iki yüz defa övsen yeridir, yakıştır. Ey Veled, ona benzer bir ahi gördün mü, onun gibisini işittin mi? Zira Sadeddin, zenginlik içinde, hakiki fakr'a maliktir”³⁸².

³⁷⁹ Ali Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri” s.324.

³⁸⁰ İsmet Kayaoğlu, “Mevlana'nın Mektupları'nın Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, XII. Türk Tarih Kongresi, C: II, Ankara 1999, s.586.

³⁸¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin/ Hayatı Eserleri Felsefesi*, İstanbul 1999, s.219; Mehmet Önder, *Mevlâna ve Mevlevîlik*, İstanbul 1998. s.254.

³⁸² Sultan Veled, *Divan-ı Sultan Veled*, Neş: Feridun Uzluk, Ankara 1941, s.227.

Mevlevilerin ahilerle ilişkileri Mevlâna'dan sonra genel anlamda iyi olmuştur. Mesela Ahi Sıddık, dünyevi işlerle uğraşmış, sonunda zor kullanılmasına rağmen, Mevleviler ile tartışsa da onların sufi görüşlerini hoşgörülle karşılamıştır³⁸³.

Eflâki'nin anlattığına göre Arif Çelebi ile aynı gün doğmuş olan Ahi Mustafa'nın babası Ahi Sıddık, Mevlâna'ya gidip oğluna isim koymasını istemiş ve Mevlâna'da ona "Sıddık'a Mustafa yakışır" demiştir. Ancak Mustafa delikanlı olunca, asi olmuştur. Konyalılar Ahi Mustafa'yı Sultan Veled'e şikâyet etmişlerdir³⁸⁴. Sultan Veled ona öğüt verdiği halde, O, "*sizin irfanınız başka şey, bu işler başka şey. Ben daha iyi bilirim siz karışmayın*" demiştir. O sıralarda Sultan Veled'i bir sema meclisine çağırılmışlardır. Sultan Veled ve adamları, sema ederlerken, Ahi Mustafa, "*Bir daha Mevlevileri ziyafetlere çağırmamak gerekir, kimseye meydan bırakmıyorlar ki*" demişti. Arif Çelebi, bu sözü işitince bir gün sema ederek yola çıkıp, doğruca Ahi Mustafa'nın zaviyesine varmıştır. Sofranın baş köşesinde serili olan halıyı dürüp ters yaymış, sonra da yanmakta olan kandilin yağını dökmüştür. Ahi Mustafa da bir köşeye gizlenip, Çelebi'nin yaptıklarını seyretmiştir. Çelebi, Mevlevilerin bundan böyle bu evde işi yok diyerek dışarı çıkmıştır³⁸⁵. Eflâki'nin anlattığına göre bir daha Ahi Mustafa'nın evinde sema olmamıştır. Dört gün sonra da Karamanoğlu Yahşi Han onu katletmiştir. Çelebi, adamlarına cesedi köpeklerin yememesi için sabaha kadar başında durmalarını söylemiştir³⁸⁶.

Yine bir ahi olan Ahi Muhammed'in ölümünden dolayı Sultan Veled Divan'ında bir övgü vardır. Burada Ahi Muhammed'in iyiliklerini, hasletleri anlatmış, fityan arasında çok sayıldığını söylemiştir³⁸⁷.

³⁸³ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev: Erol Üyepazarcı, İstanbul 2008, s.313.

³⁸⁴ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, çev. Tahsin Yazıcı, Ankara 1954, s.296.

³⁸⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.76.

³⁸⁶ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, çev. Tahsin Yazıcı, Ankara 1954, s.298, 299.

³⁸⁷ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1997, s.87.

Sultan Veled'in Divanı'nda Ahi Muhammed'den başka Ahi Kayser, Ahi Çoban, Ahi Yusuf, Ahi Ahmed, Ahi Sadeddin, Ahi Yakub hakkında da övgüler yer almıştır³⁸⁸. Çelebi Hüsameddin, babasından kalan malı mülkü feda ederek Mevlâna'nın yanında kalmıştır. Kendisinin şafi mezhebinde olduğunu, Mevlâna'ya mezhebini değiştirip Hanefi mezhebine gireceğini söylemesi üzerine Mevlâna, "kendi mezhebine uy, bizim tarikatımıza saygı göster ki özdeşliğin gerçekliği meydana çıksın" demiştir³⁸⁹.

Ahi Ahmet Şah ise, ipek tüccarı olup, Konya ve Tebriz'de ticarethaneleri bulunmuştur³⁹⁰. Ahi Ahmed Şah, Konya ahilerinin reisi olarak, buhran zamanlarında ahileri ile çok hizmetleri bulunmuş bir kişidir. Gazan Han'ın elçisi Anadolu'da zulüm yapmaya başlayınca Ahmed Şah onu şehirden atmıştır. Daha sonra Gazan Han'a yaranmak isteyen Şarap-sâlâr onu öldürmüştür. Ahi Ahmed Şah ve daha önce 1294'de ölen kardeşi için kırk gün kimse Konya'da dükkân açmamıştır. Cenazesinde 15000 kişi başı açık bir şekilde yürümüştür. Mevlevi kaynakları da Ahi Ahmed Şah'ı övmüştür³⁹¹.

Yine Eflâki'nin söylediğine göre: Aksaray kapısı önünde gözleri görmeyen bir adam, bir ekmek parası isteyince, Mevlâna kemerini çıkarıp vermiştir. Tam o sırada orada bulunan Ahi Kayser'in oğlu Ahi Çoban buna şahit olmuş ve gözleri görmeyen adama; "Şu yüz dirhemi al da kemeri bana ver" demiştir. Ancak adam ölse bile o kemeri vermeyeceğini ve o kemerle gömülmek istediğini söylemiştir. Adam öldüğü zaman da Ahi Çoban, kemeri adamın boynuna bağlamıştır ve onu defnetmiştir³⁹².

³⁸⁸ Mehmet Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri*, İstanbul 2011, s.62,64; Neşet Çağatay, *age.*, s.87.

³⁸⁹ Neşet Çağatay, *age.*, s.87.

³⁹⁰ *Age.*, s.87.

³⁹¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2002, s.619.

³⁹² Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.614, 615.

Mevlâna, Ahi Ahmed'i büyüklerin ve emirlerin şefaatiyle kulluğa kabul etmeyip: *“O bizim cinsimizden değildir”*, demiştir. Onun gençlerinin birçoğu Mevlâna'nın kulu ve müridi olmuşlardır. Yine Ahi Ahmed'in oğlu Ahi Ali, Sultan Veled'in müridi olmuştur³⁹³.

Ahilerin eski kuşağı genellikle Mevleviliğe saygılı olmuşlardır ama Mevlâna'nın ölümünden sonra yüksekte bakmaya başlayanlarda olmuştur. Örneğin; İnat lakabıyla anılan Ahi Ahmed, bir cenaze sırasında, Mevlevi tasavvuf şiiri yinelenmesini yasaklamıştır. Celaleddin Rûmi'nin oğlu Sultan Veled ise bu duruma üzülen: *“Bu kural büyük bir adam (yani Celaleddin) tarafından konulmuştur, kaldıracak olan kişi de ondan daha büyük olmalıdır”* demiştir. Sultan Veled artık Ahilerin, Celaleddin'in otoritesini sildiklerini, Mevlevilerden çekinmediklerini farketmiştir³⁹⁴. Kentin ileri gelenleri onu Sultan Veled'e şikâyet etmişler, Sultan Veled de ona öğüt vermeye kalkışınca, Ahi Ahmed sert çıkarak *“Nasıl davranılacağını en iyi biz biliriz; ancak güç ve kudret, işleri düzene koyabilir, siz hiçbir şeye karışmayın; sizin tasavvuf dünyanız bizim anlayışımızın tümüyle dışındadır”* demiştir³⁹⁵.

Eflaki yine şöyle anlatmıştır: *“Ahi Ahmed, Alaeddine: Ben bir eşek yükü kitap okumuşum, fakat bu kitaplarda Sema'nın mübah olduğuna dair hiçbir şey görmemişim. Siz bu bidatı hangi delil ile ortaya attınız”* demiştir. Alaeddin ise: *“Ahi bir eşek gibi okudu. Onun için bilmedi. Tanrı'ya hamdolsun ki biz İsa gibi okumuşuz ve onun sırrına ermişiz”* diye cevap vermiştir³⁹⁶.

Ahiler arasında, Aydınoğulları Beyliğinde Mevleviliği kurmak için Konya'ya mum ve icazet almaya gelen Ahi Polad da Mevleviliğin taraftarlarından³⁹⁷.

³⁹³ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, Ankara 1954, s.208.

³⁹⁴ V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev: Azer Yaran, Ankara 1988, s.199.

³⁹⁵ *Age.*, s.200.

³⁹⁶ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.303.

³⁹⁷ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, Ankara 1954, s.385.

Arif Çelebi'nin Ahilerden de halifeleri olmuştur. Tebriz'de şehir büyüklerinden Ahi Ahmetşah Kazzaz'la araları iyi olmuştur ve bir sema meclisinde beraber sema edip, külahını ona giydirmiştir³⁹⁸.

Mevlâna'dan başlamak üzere, Mevlevilerin Ahiler ile ilişkileri genel olarak iyi olmuştur. Ahi Evren ile Mevlâna arasındaki geçimsizlik, bütün ahilere yansımamıştır. Mevlâna'nın Ahilerden müritleri olmuştur. Sultan Veled Divan'ın da onları övmüştür.

Mevleviler mistik kuramcı, Ahiler ise uygulamacı olmuşlardır. Mevleviler inandırmaya çalışırken, ahiler ise davranış göstermişlerdir. Mevlevileri daha önce Sultan korumuştur. Daha sonra hanın himayesine girmişlerdir. Mevlevilerin yalnızca sözü ve müziklerinden başka bir şeyleri yoktu ve onlar için Moğolların himayesi zorunlu olmuştur³⁹⁹.

Sufiler, geleneksel giysileri hırkayı giyerken, Ahiler şalvar giymişlerdir. Başlarında ise beyaz kalpak bulunmuştur. Ahilerde, beyaz renk bir tür simge olup; kırmızı baş giysileri olan Türklerden böyle ayrılmışlardır. Ahiler sarayda büyük rol oynamaya başlamışlardır. Sultan onların görüşlerini sormuştur. Ahiler, Moğol döneminde, belirli muhafızlık görevlerini yerine getirmişlerdir⁴⁰⁰. Sultanlar tarafından ödüllendirilmişler, emir görevlerinde bulunmuşlardır. Ahiler, her alanda güçlenerek, ticaret yapmış ve bu alanda zenginleşmişlerdir⁴⁰¹.

³⁹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.84.

³⁹⁹ V. Gordlevski, *age.*, s.201.

⁴⁰⁰ *Age.*, s.197.

⁴⁰¹ *Age.*, s.198.

2.2. Mevlevilerin Diğer Zümreler ile İlişkileri

2.2.1. Mevlevilerin Vefailer ile İlişkileri

Vefâiyye tarikatı, hayatı hakkında, günümüze ulaşmayan, çok sayıda menâkıbnâme kaleme alındığı bilinen Tâcülârifin Seyyid Ebü'l-Vefa el-Bağdâdî tarafından kurulmuştur⁴⁰².

Ebü'l-Vefa el-Bağdâdî, 1026 yılında Irak'ın Kusan bölgesinde doğmuştur. Menakıbnâmeye göre adı Muhammed b. Muhammed Ariz olan Ebü'l-Vefa aslen Kürt olduğu düşünülen bir ailenin çocuğudur⁴⁰³. Tahsilinin büyük bir kısmını Bağdat'ta yapmış, daha sonra Buhara'ya gitmiştir. Ancak dini ilimleri öğrendikten sonra tekrar Bağdat'a dönmüş, burada Ebü Muhammed eş-Şünbûki'ye bağlanmıştır. Şeyhine karşı uzun süre hizmet ettiği için, vefası ve sadakatinden dolayı ona "Ebü'l-Vefa" lakabı verilmiştir. Menakıbnamede ayrıca onun imam Zeynelabidin soyundan bir seyyid olduğu da belirtilmiştir⁴⁰⁴. Ebü Muhammed eş-Şünbûki'nin vefatından sonra onun yerine geçen Ebü'l-Vefa çok sayıda mürit edinmiştir. Seyyid olması sebebiyle, Ebü'l-Vefa'nın ileride hilafet makamına göz dikebileceği düşüncesi Abbasi Halifesi Kaim-Biemrillah'ı, endişelendirmiştir. Halife bu endişeden kurtulmak amacıyla, onu sapıklıkla suçlayarak bir ulema heyeti huzurunda yargılatıp ölüme mâhkum ettirmeyi planlamış ancak planı tutmamıştır. Ulemanın önünde kendisine sorulan sorulara başarılı cevaplar veren Şeyh, onları mahcup etmiştir⁴⁰⁵. Ebü'l-Vefa'nın, Ehl-i sünnet ilkelerine pek uymayan bazı davranışları da olmuştur. Halifenin şeyhe bir mektupla birlikte bir şarap kadehi gönderdiği söylenmiştir⁴⁰⁶.

⁴⁰² Haşim Şahin, *Dervişler ve Sufi Çevreler*, İstanbul 2018, s.63.

⁴⁰³ Ahmet Yaşar Ocak, "Ebü'l Vefa el-Bağdadi", DİA, C: 10, İstanbul 1994, s.347; Haşim Şahin, "Vefâiyye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, İstanbul 2015, s.136.

⁴⁰⁴ Haşim Şahin, *Dervişler ve Sufi Çevreler*, İstanbul 2018, s.63.

⁴⁰⁵ Mehmed Hakan Alşan, *Horasan Erenleri (Melametiler, Ahiler, Bacılar, Gaziler, Abdallar*, İstanbul 2012, s.286; Haşim Şahin, "Vefâiyye", *Türkiye'de Tarikatlar (Tarih ve Kültür)*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.137; Ahmet Yaşar Ocak, "Ebü'l Vefa el-Bağdadi", DİA, s.347.

⁴⁰⁶ Ahmet Yaşar Ocak, "Ebü'l Vefa el-Bağdadi", DİA, C:10, İstanbul 1994, s.347.

Başta Dede Garkın ve Baba İlyas olmak üzere, Vefâliğe bağlılıkları bilinen isimlerin, XIII. yüzyıl Anadolu'sunda önemli rolleri olmuştur. Ebü'l-Vefa hayatta iken Vefailik, Güneydoğu Anadolu'ya kadar uzanmıştır⁴⁰⁷.

Babai isyanının lideri Baba İlyas-ı Horasani'nin torunlarından olan Elvan Çelebi'den⁴⁰⁸ öğrendiğimize göre, Dede Garkın, Baba İlyas'ı halife olarak görevlendirmiştir⁴⁰⁹.

Büyük ihtimalle Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya gelen Dede Garkın, ilk olarak Maraş-Elbistan, Malatya, Urfa, Mardin çevresine yerleşmiştir⁴¹⁰. Dede Garkın'ın Hacı Bektaş'ın halifelerinden Saru İsmail olduğu söylenmişse de bu ihtilafıdır⁴¹¹. Dede Garkın, birçok yerde Güneydoğu Anadolu'da yaşamakta olan bir Türkmen babası olarak geçer. Hacı Bektaş ile çağdaş olan Dede Garkın'ın dervişleri geyik derisinden yapılmış bir çeşit taç giyerlerdi⁴¹². Dede Garkın, Anadolu'daki benzerleri gibi aşiret reisidir. Dede Garkın, Vefai tarikatının özellikle Anadolu'nun kırsal kesimlerinde yayılmasında etkilidir. Maraş, Urfa, Malatya ve Mardin gibi bölgelerde yoğun bir propaganda faaliyeti başlatarak nüfuz kazanan Dede Garkın, Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad'ın takdirini kazanmış, Sultan buna on yedi pare köy vakfetmiştir⁴¹³. Dede Garkın, Vefaiyye tarikatına bağlı bir şeyh olsa dahi tarikatın bir şubesi olarak Garkınıyye diye bir tarikat kurmuştur. O devir Türkmenleri üzerinde büyük etkileri olmuştur⁴¹⁴.

⁴⁰⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Dede Garkın ve Emîrci Sultan*, İstanbul 2014, s.56.

⁴⁰⁸ Ahmed Yaşar Ocak, "Elvan Çelebi," *DİA*, C: 11, İstanbul 1995, s.63.

⁴⁰⁹ Ürkmez, "Menakıbnâmelere Göre XIII. Yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda Tasavvufi Zümreler", (Doktora Tezi), s.66.

⁴¹⁰ Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l- Kudsiyye Fi Menâsibi'l- Ünsiyye (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülalesinin Menkabevi Tarihi)*, Haz: İsmail E. Erünsal- Ahmet Yaşar Ocak, Ankara 2014, s.35; Haşim Şahin, *Dervişler ve Sufi Çevreler*, İstanbul 2018, s.67.

⁴¹¹ Hasan Yüksel, "Kim Bu Dede Garkın?", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S: 20, (2008), s.149.

⁴¹² Elvan Çelebi, *age.*, s.32.

⁴¹³ Haşim Şahin, *Dervişler ve Sufi Çevreler*, İstanbul 2018, s.68.

⁴¹⁴ Elvan Çelebi, *age.*, s.35.

Dede Garkın'ın dört yüz halifesi olduğu söylene de zamanla bu sayı daha da artmıştır. Bunlar arasında özellikle Şeyh Osman, Aynu'd-Devle Dede, Bağdın Hacı ve Mihman Hacı ismindeki halifeler önemlidir. Baba İlyas da bunlar arasındadır⁴¹⁵.

Ebü'l-Vefa'nın müridlerinin büyük bir çoğunluğu konar göçer Türkmenler'den oluşmuştur. Vefaiyye tarikatının XIII. yüzyıl Anadolu'sundaki en güçlü temsilcisi, Babai isyanı diye bilinen ayaklanmayı gerçekleştiren Baba İlyas'tır. Ebü'l-Vefa ömrünün büyük bir kısmını Bağdat'ta geçirmiş ve 1107'de yine burada vefat etmiştir⁴¹⁶. Vefaiyye tarikatının etkisi Irak ve Suriye Türkmenleri'nin yanı sıra Anadolu'daki Türkmenler sebebiyle Anadolu'ya kadar uzanmıştır⁴¹⁷.

Osmanlı'nın kuruluş yıllarında Anadolu'da Geyikli Baba, Abdal Musa gibi babalara rastlanmıştır⁴¹⁸. Gerek Anadolu Selçukluları devrinde gerekse Osmanlı Beyliği'nin ilk yıllarında hatırı sayılır bir nüfuza sahip olmuştur⁴¹⁹.

Göçebe Türkmenler arasında heterodoks bir yapı kazanan Vefailik, Babailer isyanından sonra Sulucakarahöyük'teki Çepni boyu arasına yerleşen Hacı Bektaş-ı Veli tarafından temsil edilmiştir. Genellikle Türkmenler'e pek iyi gözle bakmayan Mevlâna, Babai hareketine mensup Türkmen şeyhlerine karşı da olumsuz bir tavır takınmıştır⁴²⁰.

2.2.2. Mevlevilerin Babailer ile İlişkileri

Moğol istilası ile birlikte Anadolu'ya Türkistan, Horasan, Erran ve Azerbaycan'dan Türkmen göçleri olmuştur. XIII. yüzyılın ortalarında, Selçuklu

⁴¹⁵Age., s.33.

⁴¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, "Ebü'l Vefa el-Bağdadi", DİA, C: 10, İstanbul 1994, s.347.

⁴¹⁷ Agm., s.347.

⁴¹⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul 1997, s.264.

⁴¹⁹ Haşim Şahin, "Vefâiyye", *Türkiye'de Tarikatlar (Tarih ve Kültür)*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.135.

⁴²⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.95.

ülkesine yabancıların “Türkiye” ve “Türkistan” adını vermelerinin sebebi de budur⁴²¹.

Bu Türkmenler gelirken beraberlerinde şeyh ve dervişlerini de getirmişlerdir. Bunların Müslümanlığı yüzeysel olup eski Türk dini inançlarını da barındırıyorlardı.

Dede Garkın'ın torunu olarak Baba İlyas, baş halifelik makamına yükselmişti. Bir zaman sonra Dede Garkın onu Anadolu'ya göndermiştir⁴²². Baba İlyas, Malatya'nın Sumeysat yöresindeki Türkmenler arasında yaşıyordu. Yanındaki birkaç müridi ile ibadet ve riyazet ile meşgul olan Baba İlyas, bu yaşayışı ve sözleri ile Türkmenleri etkilemeyi başarmıştır⁴²³. Baba İlyas, Ebü'l Vefa'nın halifelerindendir⁴²⁴. Mevlâna'nın çağdaşlarından biri olan Baba İlyas tarihçi Aşıkpaşazade'nin de dedesidir⁴²⁵.

İbn Bibi'nin anlattığına göre;

Baba İlyas, Sumeysat kalesinin bağlı yerlerinden olan Kefersut bölgesinden idi. Gençlik yıllarının başlarından itibaren, kafasında insan aldatmak düşüncesi vardı. Göz boyama ve büyü sanatında ayrıca ustaydı. Başta şehirle ilişkisi az olan köylülerle, işittikleri en ufak bir güzel söze inanan Türk topluluklarını davet etmekle meşgul oldu⁴²⁶.

Biraz zaman geçip davet edilen alan genişleyince Türk ve Kürt kabilelerinin fakiri, zengini, onun yanında yer almaya başlamışlardır. Daha sonra sözü dinlenen biri olmuştur. Bir gün Kefersut'tan ayrıldı. Uzun bir müddet sonra Amasya'da bir köyde ortaya çıkmıştır. Söyledikleri insanları o kadar etkilemiştir ki, kadın ve erkek bütün köy halkı ona inanmaya başlamıştır. Aldatmada yeterli seviyeye geldiğini

⁴²¹ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1999, s.177.

⁴²² Elvan Çelebi, *age.*, s.32.

⁴²³ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1999, s.178.

⁴²⁴ Elvan Çelebi, *age.*, s.41.

⁴²⁵ İsmet Kayaoğlu, “Mevlana'nın Çağdaş Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S:31 (1990), s.148.

⁴²⁶ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Çev: Mürsel Öztürk, Ankara 2014, s.478; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2002, s.421.

görünce köyün yakınındaki bir tepeye zaviye yapmıştır⁴²⁷. Türkmen nüfusun içinde Peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan Türkmen şeyhi Baba İlyas, göçebelere yeni bir devir müjdelemiştir. Türkmenleri çevresinde toplayıp, Gıyaseddin Keyhüsrev'in bozuk idaresine karşı ayaklanmaları için çalışmıştır⁴²⁸. Bunun üzerine Türkmenler mallarını satarak silah almışlardır. Daha sonra isyana başlayan Türkmenler, Sümeysat, Kâhta ve Adıyaman bölgelerini işgal etmeye ve kendilerine uymayan Müslüman ve Hristiyanları öldürmeye başlamışlardır⁴²⁹.

Bir gün O, müritlerinden birini Kefersut, birini de Maraş tarafına göndererek, *“Fılan ayın filan gününde bize inananlar, atlarına binip beldelerin fethine çıksınlar. Elde edilecek ganimet ve maldan hisse sahibi olacaklar, karşı gelenler öldürülecek”* demiştir. Belirlenen günde ayaklanmışlar ve ona karşı gelenleri yok etmişlerdir. O sırada Malatya subaşı Alişiroğlu Muzaffereddin, onların üzerine yürüdü ise de yenilgiye uğramıştır⁴³⁰.

Maraş, Kahta ve Adıyaman taraflarında harekete geçen Türkmenler Elbistan ve Malatya'daki Selçuklu kuvvetlerini de mağlup etmişlerdir⁴³¹. Muzaffereddin, Malatya'da Kürtler'den ve Germiyan'dan kalabalık bir asker toplayıp tekrar onlarla savaştıysa da yine yenilmiştir. Daha da cesaretlenerik askerlerinin bir kısmını Sivas'a göndermişler ve Sivas halkı bozguna uğramıştır. Sultan'a haber verdikleri zaman Sultan tedbiren Kubadabad'a sığınmıştır. Amasya Subaşı Hacı Armağanşah, Baba'yı yanındaki adamlarıyla birlikte zaviyeden çıkarıp kalenin burcuna asmıştır. Armağanşah'ın adamları adamınızı çarmıha gerdiler dedilerse de Baba İlyas'ın adamlarını inandıramamışlardır. Baba Resulullah diye bağırarak, erkek kadın hep

⁴²⁷ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Ankara 2014, s.478.

⁴²⁸ Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul 2005, s.69.

⁴²⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2002, s.422.

⁴³⁰ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Ankara 2014, s.479.

⁴³¹ Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, s.69.

birlikte ellerindeki kılıçlarla savaşa devam etmek istemişlerdir. Armağanşah Amasya havalisinde babayı bekleyen toplulukla savaşmış ve şehit edilmiştir⁴³².

Sultan, Kubadabad'dan haber yollayarak "Düşmanların işi, günden güne ileriye gitmektedir. Onların çıkardığı karışıklığı yatıştırmak için gerekli adım atılmazsa saltanat tahtı elden gider" demiştir. Haberi alan askerler Erzurum'dan Sivas'a gelip, oradan silahları alıp Kayseri'ye gitmişlerdir. Oraya vardıklarında Onların Kırşehir'de olduğunu öğrenmişlerdir⁴³³. Erzurum ordusu yetişerek Türkmenleri güçlkle bastırabilmiştir⁴³⁴.

Baba İshak'ın ölümünden sonra müritleri, onun batını inançlarını devam ettirdiler. Horasanlı Hacı Bektaş bunlardan biri idi⁴³⁵. Babai Hareketi ile Selçuklu Devleti'nin ne kadar zayıf bir duruma düştüğü anlaşılınca Moğollar işgale başlamıştır⁴³⁶.

İsyanın sebepleri şöyledir;

Anadolu'da yaşayan Müslüman halk arasındaki önemli dini farklılık, şehirliler ile göçebe Türkmenler arasındaki anlayış farklılığından kaynaklanmıştır. Bu, farklılık sonraki dönemlerde de devam ederek, Anadolu'da farklı bir Müslümanlık anlayışı oluşmuştur. Bu farklılıklar neticesinde devletle göçebe Türkmenler arasında bazı mücadeleler ortaya çıkmıştır⁴³⁷.

Şehirli halk, göçebelere küçük görmüşlerdir. Onlar hakkında "Akılsız Türkler" "Pis Türkler" "isyancı dinsiz Türkler" gibi suçlamalarda bulunmuşlar, bu da

⁴³² İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Ankara 2014, s.480; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2002, s.423.

⁴³³ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Ankara 2014, s.481.

⁴³⁴ Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul 2005, s.69.

⁴³⁵ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1999, s.178.

⁴³⁶ Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul 2005, s.70.

⁴³⁷ Metin Bozkuş, "Anadolu Selçuklularında Sosyal, Dini ve Mezhebi Yapı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: V, S:2, (2001), s.253.

kopukluğa sebep olmuştur. Sonuçta bu mücadele, Türkmenlerin Selçuklu yönetimine karşı isyan etmelerine yol açmıştır⁴³⁸.

Selçuklular, Moğol istilasından sonra gelmiş olan Türkmen boylarını da memleket içine yerleştirerek onlara topraklar vermiştir⁴³⁹. Ancak Selçuklulardaki bu toprak rejimi zaman zaman sarsılmıştır. 1192’de Kılıçarslan’ın vefatından sonra memlekette saltanat mücadeleleri başlamıştır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in ölümüyle, oğulları I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaaddin Keykubad arasındaki mücadele, memlekete ekonomik olarak zarar vermiştir. XIII. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra, siyasi, ekonomik ve kültürel yönlerden, devletin parlak bir dönemi olmasına karşın, toprak rejimi bozulmaya başlamıştır. Bu bozulma sonucunda, köylerde özel mülklere sahip bir toprak aristokrasisi çıkmış, bu aristokratlar köylüleri ırgat olarak kullanmaya başlamışlardır⁴⁴⁰.

İkinci bir değişiklik ise, askeri iktaların vakıf haline dönüştürülmeleridir. İкта sahibi öldüğünde devlet o iktanın az bir miktarı hariç, geri kalanına el koymuştur. İktaların vakıf haline getirilmesi neticesinde Türkmenlerin yaşadığı kolektif arazilerin miktarında azalma olmuş ve bu da Türkmenlerin darlığa düşmelerine sebep olmuştur⁴⁴¹.

Türkmenlerin hayatını zorlaştıran başka bir etken de, XIII. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu’ya yapılan göçler nedeniyle Türkmen nüfusundaki artış olmuştur. Arazi yetersiz gelmiş, devlet, yeni gelenleri yerleştirme konusunda zorlanmıştır. Ayrıca yerleşik hayata geçmiş olanlar bu duruma alışmış olduğu için, ellerindeki arazileri yeni gelen Türkmenler ile paylaşmak istememişlerdir. Bu durum, yenilerle eskiler arasında sorunlara sebep olmuştur⁴⁴².

⁴³⁸ *Agm.*, s.254.

⁴³⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul 2017, s.59.

⁴⁴⁰ *Age.*, s.59.

⁴⁴¹ *Age.*, s.59.

⁴⁴² *Age.*, s.60.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin güçlü hükümdarlarından olan Sultan I. Alaaddin Keykubad'ın öldürülmesinden sonra yerine II. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiş ancak onun ve devlet adamlarının yetersiz olmaları sebebiyle Anadolu'da huzursuzluk başlamıştır⁴⁴³. Ayrıca Selçuklu Devleti'ndeki, Alaaddin Keykubad'dan sonraki saltanat kavgaları, Moğol istilası ve komşu devletlerle olan savaşlar insanları korkutmuştur. Dünyevi huzurunu kaybeden halk, ahireti kazanmak için tekke ve şeyhlere akın etmişlerdir⁴⁴⁴.

Babailer isyanı, Selçuklular dönemindeki en önemli sufi isyanıdır. Baba İlyas tarafından gerçekleştirilen ve Selçuklu Sultanlarından II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında meydana gelen bu isyan, Selçuklu devletini oldukça uğraştırmış, 1240 yılında bastırılmıştır⁴⁴⁵.

Anadolu Selçuklu Devleti, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yetersizliği ve birçok önemli devlet adamının ortadan kaldırılmış olmasına rağmen, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1240'da Diyarbakır'ın fethini gerçekleştirmişti⁴⁴⁶.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin güçlü olması sebebiyle, 1240'da Moğol ordusu Gürcistan'ı istila ettiği halde, Selçuklu sınırını geçmeye cesareti olmamıştır. Ancak Babai isyanının çıkması, Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu durumu açığa çıkarmıştır. İsyân, Selçuklu birlikleri tarafından güçlükle bastırılabilmiştir. Nitekim II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yetersizliği ve Babai ayaklanması sırasındaki Selçuklu Devletinin durumu Moğolları cesaretlendirmiştir. Moğol ordusu Baycu Noyan komutasında 1242 yılında Anadolu'ya girerek Erzurum'u ele geçirmiş ve halkını da kılıçtan geçirmiştir. Ancak Moğollar ertesi yıl düzenleyecekleri asıl sefer öncesinde Anadolu'daki durumu görmüşlerdir. Ertesi yıl Baycu komutasında Anadolu'ya tekrar

⁴⁴³ Haşim Şahin, *Orta Zamanın Türkleri*, İstanbul 2011, s.163.

⁴⁴⁴ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.57.

⁴⁴⁵ Kadir Özköse, "Selçuklular Döneminde Tasavvuf İlminin Gelişim Seyri ve Tasavvufi Çevrelerin Etkinlik Sahası", (II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu, Selçuklularda Bilim ve Düşünce, Konya 2011, s.355.

⁴⁴⁶ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s.250.

gelen Moğol ordusu karşısında Selçuklu kuvvetleri 1243 yılında yapılan Köseadağ Savaşı'nda yenilgiye uğramıştır⁴⁴⁷.

Türkmenler arasında çıkan bu isyana katılanların Anadolu'ya göç eden Türkmenler olmasının yanında bu isyana Vefai, Kalenderi, Yesevi, Haydari dervişlerde katılmışlardır. En baş katılımcı olarak konar-göçer Türkmenler gelmektedir. Bunlarla beraber gayrimüslimlerinde katıldığı görülmüştür⁴⁴⁸.

Mevleviler, Mevlâna Celaleddin Rûmi'den başlamak üzere Türkmen babalarına iyi gözle bakmamışlardır. Türkmenleri kendilerine rakip gören Mevleviler, onlara karşı olmak için Karamanlılara karşı Moğolların hakimiyetini kabul etmişlerdir⁴⁴⁹.

Ancak Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin fütüvvet ehliyle, Babailikten ayrılan ve Barak Baba'yı pir tanıyan Baraklılarla arası iyi olmuştur. Arif Çelebi Sultaniye'ye gittiği zaman kendisini, Barak Baba dergahı şeyhi ve Barak Baba'nın halifesi Hayran Emirci karşılamışlardır⁴⁵⁰.

Eflâki'nin anlattığına göre; Hayran Emirci, sonradan Konya'ya da gelerek, Mevlâna'nın türbesini ziyarette bulunmuştur. Ziyaret esnasında Arif Çelebi, ona bir sema düzenlemiştir. Türbedeki sema meclisinde Çelebi, Hayran Emirci'yi kucaklayıp gelecek yıl bugün beraber yine sema ederiz diyerek ak külahını çıkarıp onun başına koymuştur. Ertesi yıl tam o gün yine Sultaniye'de buluşup birlikte sema etmişlerdir⁴⁵¹.

Genellikle Türkmenler'e pek iyi gözle bakmayan Mevlâna, Babai hareketine mensup Türkmen şeyhlerine karşı da olumsuz bir tavır takınmıştır⁴⁵².Ancak

⁴⁴⁷Age., s.251.

⁴⁴⁸ Bahri Arslan, *Babailer İsyanı ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Durumu*, Ankara 2017, s.7.

⁴⁴⁹ F. Babinger- F. Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, İstanbul 1996, s.55.

⁴⁵⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.83.

⁴⁵¹ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, s.322; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.84.

⁴⁵² Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.95.

Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin onlarla iyi ilişkiler geliştirdiği görülmektedir.

2.2.3. Mevlevilerin Evhadiler ile İlişkileri

Anadolu Selçuklu Devleti zamanı tasavvufi hayat bakımından çok çeşitlidir. Anadolu'daki fikir hareketleri içinde en yaygın olanı Evhadüddin-i Kirmânî'nin kurduğu Evhadiye tarikatıdır.

Asıl adı Hamid olan Evhadüddin, Kirmân'ın Gevaşir şehrinde doğmuştur. Menakıbevî kayıtlara göre Kirman Selçuklularından II. Turanşah'ın veliahdıdır⁴⁵³. Menakıbına göre Evhadüddin, Oğuzlar'ın Kirman'ı istila edip II. Turan Şah'ı öldürdükleri 1179-1180 yıllarında on altı yaşındadır. Bu durumda 1164 yılında doğmuş olmalıdır⁴⁵⁴. Dönemin tarihçilerinden olan Niğdeli Kadı Ahmed, Evhadüddin-i Kirmânî'nin “melikzâde” olduğunu belirtmiştir⁴⁵⁵.

Oğuzların kalabalık bir ordu ile Kirmân'ı alması, onun yaşamını tamamen değiştirmiştir ve etkilemiştir. Zira II. Turanşah'ı yenilgiye uğratıp öldüren Oğuzlar, hanedan üyelerini de etkisiz kılmaya çalışmışlardır. Veliht Hamid, önce bir köşede saklanmış, daha sonra annesinin tavsiyesiyle Kirman'dan ayrılıp Bağdat'a gitmiştir⁴⁵⁶. Burada bir medreseye girerek adı belirtilmeyen bir müderristen İbnü'l-Kâs'ın Şafii fihhına dair el-Miftah'ını okuyup ezberlemiş, kısa bir süre sonra da bu müderrisin muidi olmuştur. Ardından Hakkakiyye Medresesi'ne müderris olarak girmiştir⁴⁵⁷.

⁴⁵³ Ürkmez, *Menakıbnâmelere Göre XIII. Yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda Tasavvufi Zümreler*, (Doktora Tezi), s.33.

⁴⁵⁴ Nihat Azamat, “Evhadüddin-i Kirmani”, DİA, C: 11, İstanbul 1995, s.519.

⁴⁵⁵ Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk* I, Ter: Ali Ertuğrul, Ankara 2015, s.382.

⁴⁵⁶ Ürkmez, *Menakıbnâmelere Göre XIII. Yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda Tasavvufi Zümreler*, (Doktora Tezi), s.33.

⁴⁵⁷ Nihat Azamat, “Evhadüddin-i Kirmani”, DİA, s.519.

Hakkakiyye Medresesi'nin müderrisliğine getirildikten sonra "Kirmanlı Müderris" olarak tanınmaya başlamıştır⁴⁵⁸. Bu medresede görevini sürdürürken tasavvufa karşı ilgi duymuştur. Bir zaman sonra müderrisliği bırakıp yoğun bir riyazet hayatı yaşamaya başlamıştır. Bir mürşide bağlanmadan kendi ilmine güvenerek manevi yolda ilerleyeceğini düşünmüş ancak istediği noktaya bir türlü ulaşamamıştır. Evhadüddin, daha sonra Bağdat'ta şöhreti oldukça yaygın olan Sühreverdîye şeyhi Rükneddin-i Sücasi'ye bağlanmıştır⁴⁵⁹.

Evhadüddin-i Kirmani, Rükneddin-i Sücasi'nin kızı ile; Sücasi, Kutbüddin-i Ebherî'nin kızı ile; Ebherî de Ebü'n-Necîb Sühreverdî'nin kızı ile evlenmiştir. Bu durumda Evhadüddin-i Kirmânî, Rükneddin-i Sücasi'nin hem halifesi hem de damadı olmuştur. Evhadüddin-i Kirmani gerçekleştirdiği evlilik sayesinde birçok âlim ve sûfî yetiştiren seçkin bir aileye girmiştir. Daha sonra Evhadüddin-i Kirmânî Kayseri'ye gidince başka bir evlilik daha yapacaktır. Evhadüddin-i Kirmânî'nin, Rükneddin-i Sücasi'nin kızıyla yaptığı evlilikten Amine Hatun isimli kızı dünyaya gelmiştir⁴⁶⁰.

Evhadüddin Kirmânî, devrinin birçok tanınmış mutasavvıfları gibi Abbasi Halifesi Nasır Li Dinillah'ın kurduğu fütüvvet teşkilatına girip, bu teşkilat içinde yüksek mertebelere yükselmiştir. En sonunda da "Şeyhü'ş-şuyuh"luğa (şeyhlerin şeyhi) kadar yükselmiştir⁴⁶¹. Bu teşkilatın içerisinde Abbasi Devleti'nin hizmetinde yer almıştır. Diplomatlık göreviyle farklı ülkelere gönderilip, devlet adamlarıyla görüşmüştür. Bu görevi sayesinde birçok memleketi görmüştür. Mekke, Kudüs, Şam,

⁴⁵⁸ M. Mostafavi, *13. Yüzyılın Büyük Mutasavvıfı Evhadüddin-i Kirmani ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri*, İstanbul 2016, s.65, 67.

⁴⁵⁹ Nihat Azamat, "Evhadüddin-i Kirmani", DİA, s.519.

⁴⁶⁰ Ürkmez, *agt.*, s.38.

⁴⁶¹ Nihat Azamat, "Evhadüddin-i Kirmânî", s.519; Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, Konya 2005, s.10.

Mısır, Musul, Bağdat, Erbil, Vasıt, Hemedan, İsfahan, Nahcivan, Malatya, Kayseri gibi şehirlere gitmiştir⁴⁶².

Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, ikinci kez tahta çıktığı zaman Sadreddin Konevi'nin babası olan hocası Malatyalı Şeyh Mecdü'd-din İshak o yıl hacca gitmiş, Anadolu'ya gelirken beraberinde bazı mutasavvıfları ve ilim adamlarını da Anadolu'ya getirmiştir⁴⁶³. Evhadüd-din Kirmânî, Muhyiddin Arabi, Ahi Evren bunlar arasındadır. Abbasi Halifesi Nasır Li Dinillah tarafından görevlendirilen Evhadüd-din ilk defa 1204 yılında fütüvvet teşkilatının Anadolu'daki şeyhlerinin lideri olarak Anadolu'ya gelmiştir. Bu görevde uzun bir süre kalmıştır. Genellikle Kayseri'de bulunmuştur. Anadolu'da bulunduğu zamanlarda başka ülkelere seyahatler de gerçekleştirmiştir⁴⁶⁴.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilişki içinde olduğu sufilerden biri de Evhadüddin-i Kirmani olmuştur. Evhadüddin-i Kirmânî, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ile dostane bir ilişki içinde bulunmuş ve sultana ithafen şu rubaiyi söylemiştir: *"Kayser'in ayağının altında yer eskimekteydi. Köşkü gökyüzüne yükselmişti. Ey Keyhüsrev, onun yerini almış durumdasın. Söyle! O köşk nerede? Kayser ise sanki hiç yaşamadı"*. Kirmani I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve oğlu I. Alaaddin Keykubad döneminde onların desteğini almış ve kurmuş olduğu Evhadiyye tarikatını Anadolu'da yaymıştır. Evhadüddin-i Kirmânî, Anadolu Ahi teşkilatının ve Ahi teşkilatının kadınlar kolu olan Bacıyan-ı Rum'un oluşumunda oldukça etkili olmuştur⁴⁶⁵.

Evhadüddin-i Kirmânî, Kayseri'de bulunurken başka bir evlilik daha yapmıştır. Kirmânî Kayseri'de iken Bakırcılar Çarşısı'nda bir tellal, kötü huylu, ağzı bozuk, inatçı ve yaramaz bir tabiata sahip olduğunu söylediği bir cariyeyi satmak istemiştir. Kirmânî de oradan geçerken tüm kötü özelliklerine rağmen o cariyeyi

⁴⁶² Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, Konya 2005, s.10.

⁴⁶³ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikati*, Konya 1993, s.30.

⁴⁶⁴ *Age.*, s.30.

⁴⁶⁵ Kadir Özköse, "Selçuklular Döneminde Tasavvuf İlminin Gelişim Seyri ve Tasavvufi Çevrelerin Etkinlik Sahası", s.346.

almıştır. Cariye, alıştığı üzere kavga etmeye, sağa sola sövmeye ve verilen işleri yapmamaya başlamış, Evhadüddin-i Kirmânî'nin de huzurunu bozmuştur. Ancak Evhadüddin-i Kirmânî, cariyesini tüm olumsuz özelliklerine rağmen satın aldığı, kötü huyları daha da arttıktan sonra onu bir başkasının başına bela etmenin uygun olmayacağını ifade ederek sabretmek istemiştir. Evhadüddin-i Kirmânî'nin bu cariyeden Fatma adını verdiği bir kızı olmuştur. Fatma'nın da huyları annesine benziyordur. Tüm uğraşlara rağmen bir türlü Kur'ân okuyamaz. Bir süre devam ettirebildiği dokuma ve örgü sanatlarında da başarı sağlayamamıştır⁴⁶⁶.

Menakıbnamesi'nde belirtildiği üzere Evhadüddin'in aşağı yukarı bütün büyük yerleşim merkezinde halifeleri bulunmuştur⁴⁶⁷. Evhadüddin-i Kirmânî'nin Malatya'da bir mürit çevresi olmuş ve kurumsallaşmaya gitmiştir. Örneğin halifelerinden Fahreddin, Malatya'da bir zâviye ve imaret inşa etmiştir. Evhadüddin-i Kirmânî Malatya'da iken, katıldığı bazı semâ meclislerinde bazen kendisine uygunsuz davranışlarda bulunan insanlarla da karşılaşmıştır⁴⁶⁸. Evhadüddin, Anadolu'da iken devlet adamları ve halk çevreleri tarafından saygı görmüş olmasına rağmen, Malatya'da Ahmed-i Tebrizi isimli biri ona suikast düzenlemek istemiştir. Yine Malatya'nın zengin yöneticisi olan Fahrüddin Hasan ile bozuşarak Malatya'yı terk etmiştir⁴⁶⁹.

Evhadüddin-i Kirmânî'ye mensup müritler Eratna Oğulları zamanında Kayseri ve çevresinde himaye altında olmuşlardır. Eratna Oğulları zamanında Kayseri'deki Köşk Medrese ve gelirleri, Evhadüddin-i Kirmani'nin müritlerine verilmiştir⁴⁷⁰.

Evhadüddin-i Kirmânî, bazı aile fertleri ile birlikte uzun yıllar Kayseri'de kalmıştır. Zira Evhadüddin-i Kirmânî Kayseri'de bulunduğu sırada Debbâğan

⁴⁶⁶ Ürkmez, *agt.*, s.39.

⁴⁶⁷ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, s.61.

⁴⁶⁸ Ürkmez, *agt.*, s.46.

⁴⁶⁹ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, Konya 2005, s.14.

⁴⁷⁰ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, s.61.

(Dericiler) Mahallesi'ndeki zâviyede ve Külâhdûzlar (Külâhdikenler) Mahallesi'ndeki mescitte irşat faaliyetlerini yürütmüş; mescidin bitişiğindeki evde ailesi ile birlikte yaşamıştır⁴⁷¹.

Anadolu'daki Evhadiyye hareketi çerçevesinde dikkat çeken isimlerden biri Zeynüddin Sadaka'dır. Bu isim, Evhadüddin-i Kirmânî'nin en saygın ve seçkin halifesidir⁴⁷².

Zeynüddin Sadaka hem bazı seyahatleri sırasında hem de Kayseri ve Malatya'daki faaliyetleri esnasında şeyhinin yanında yer almıştır. Konya'ya yerleşmiş ve Evhadîliğin Anadolu Selçuklu başkentinde yayılmasında fayda sağlamıştır⁴⁷³.

Şemseddin-i Tiflîsî, yine ileri gelen Evhadî halifelerdendir⁴⁷⁴. Bu halifesi, Evhadüddin-i Kirmânî'nin kızı Âmine Hatun'u Malatya'ya getirmek için Bağdat'a gitmiştir⁴⁷⁵. Kirmânî'nin en son vefat eden halifesi Şemseddin-i Tiflîsî'dir⁴⁷⁶.

Anadolu'nun Moğollar tarafından işgalinden sonra Türkmenler Moğollara karşı direnmişler ve bunun sonucu olarak da Moğollar, Türkmenleri organize eden şeyh ve fikir adamları ile mücadeleye başlamışlardır. Türkmenlerin bu tutumundan dolayı medrese, tekkeler ve işyerleri ellerinden alınıp Mevlâna ve çevresindekilere verilmiştir. Tüm bunların sonucunda Evhadiye tarikatı Anadolu'da yaşama imkânı bulamamıştır⁴⁷⁷.

Kayseri'de Türkmen dervişler ile yöneticiler arasında, sorunlar başlamış, Sultan Alaaddin de bu sebeple Konya'dan Kayseri'ye gitmiştir. Türkmenlerin yanında olmuş ve onlara muhalif olanların önde gelenlerini idam ettirmiştir. Bu

⁴⁷¹ Ürkmez, *agt.*, s.47.

⁴⁷² *Agt.*, s.68.

⁴⁷³ *Agt.*, s.69.

⁴⁷⁴ *Agt.*, s.50.

⁴⁷⁵ *Agt.*, s.51.

⁴⁷⁶ *Agt.*, s.52.

⁴⁷⁷ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, s.77.

olaydan sonra da hiçbir yönetici, dervişlere ilişmemiştir⁴⁷⁸. Sultan I. İzzeddin Keykavus'u Sivas'ta zehirleyip, Alaaddin Keykubad'ı iktidara getirenler Türkmen umera ve dervişler olmuştur. Evhadüddin'in de Alaaddin Keykubad'ın tahta geçmesini sağlamak amacıyla bazı faaliyetlerde bulunmuştur⁴⁷⁹.

Anadolu Selçukluları dönemi fikir hareketlerinin çok renkli ve çeşitli olduğu bir dönemdir. Evhadüddin-i Kirmânî'nin başlattığı "Evhadîyye" hareketi, Anadolu'da en etkili ve yaygın olan fikir hareketi olmuştur. Türkmenler ve Ahiler bu hareketin içinde yer almışlardır. Anadolu Selçukluları zamanındaki Türkmen hareketlerinin ve diğer sosyal ve siyasi mücadelelerin fikri ve kültürel temeli büyük oranda Evhadîliğe dayanmıştır⁴⁸⁰.

"Evhadîyye" tarikatı ve bu tarikattaki eğitim ve öğretim yöntemi, Anadolu'da, Türkmenler arasında büyük bir merak uyandırmıştır⁴⁸¹. Evhadüddin'in Türk asıllı olması ve Türkmenlerle Türkçe konuşması, onun Türkmenler arasında tanınmasına olanak sağlamıştır. Bu tasavvufi yolun Türkmenlerin yaşam tarzına daha uygun olmasından dolayı Türkmenler arasında ilgi toplamış ve Türkmen dervişler Evhadüddin'e bağlanmışlardır⁴⁸².

Tasavvuf yolunda ilerleyebilmek için belli manevi makamlardan geçmek gerekmiştir. Mutasavvıflar "Seyr-i Sulûk" denilen, manevi yükselişe götüren yolculuğa çıkmak gerektiğini tesbit etmiş ve bunun uygulamasını yapmışlardır⁴⁸³. Mutasavvıflar bu "Seyr-i Sulûk"un uygulanışında iki metod belirlemişlerdir. Bunlardan biri "Seyr-i Sulûk Enfüs" denilen yolda, kişiyi benliğine yöneltmek ve benliğindeki şeytani duygulardan arındırmak amaçlanmıştır. Nefsin kötü istekleri

⁴⁷⁸ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadîyye Tarikatı*, Konya 1993, s.34.

⁴⁷⁹ *Age*, s.34.

⁴⁸⁰ *Age*, s.59.

⁴⁸¹ *Age*, s.73.

⁴⁸² *Age.*, s.74.

⁴⁸³ *Age.*, s.63.

kontrol altına alınıp, esas amaç olan üstün insan (İnsan-ı Kâmil) yaratmaya çalışılmıştır. Bunun için de müritlere zikirler yaptırılmıştır⁴⁸⁴.

Diğer yol ise “Seyr-i Sülûk âfâkî” denilen yol olup, bu metodun esası şöyledir: Kişinin (müridin) yaradanının eserleri olan eşya ile meşgul olması amaçlanmıştır. Eşyanın muhabbeti gönüle nakşedilmeye ve bu muhabbet aracılığıyla Allah’a bir yol bulmaya çalışılmıştır⁴⁸⁵. Mevlâna Celaleddin Rûmi ve hocaları enfûsî yolun yolcularından olmuş, “afakî” yolun da en tanınmış mürşidi Şeyh Evhadüd-din-i Kirmânî olmuştur. Bu iki yola mensup olanlar birbirleriyle rekabet içinde bulunmuşlardır⁴⁸⁶. Kirmânî’nin tasavvuf yolu, Türkmenlere yeni bir düşünce tarzı vermiştir. Evhadüddin ve diğer Türkmen dervişler bu yolla, Türkmen halkı terbiye ederek onların ahlakî yaşayışlarına da etki ederek yön vermişlerdir. Türkmenler, çevrelerindeki eşyayı anlamlandırmışlardır⁴⁸⁷.

Bir gün Şems-i Tebrizi Evhadüd-din’e:

“*Ne ile meşgulsün?*” diye sormuştur. Evhadüd-din de: “*Ayı leğendeki suda görüyorum*” demiştir. Şems-i Tebrizi de ona: “*Boynunda çiban yoksa, niçin başını kaldırıp, onu gökte görmüyorsun*” dedikten sonra Evhadüd-din, Şems’in kulluğunda bulunmak istediğini belirtmiştir. Fakat Şems bunu reddetmiştir⁴⁸⁸.

Melamet felsefesi’nde kişinin iyiliklerini gizlemesi, kötü ve çirkin yönlerini açığa çıkarması esastır. Evhadüd-din de Melamet felsefesine gönül vermiş biri olarak kendisine yöneltilen eleştiri ve saldırılara aldırış etmemiştir. Bazen kendisini kınayan insanlara teşekkür etmiş, yolunun doğruluğunu savunmuştur. Bütün kınamalara karşı meşrebini yaşamıştır⁴⁸⁹.

⁴⁸⁴ Age., s.63.

⁴⁸⁵ Age., s.64.

⁴⁸⁶ Age., s.64.

⁴⁸⁷ Age., s.74.

⁴⁸⁸ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, Ankara 1954, s.45.

⁴⁸⁹ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü’-d-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, s.67.

Bir gün Mevlâna'nın yanında Kirmânî'den söz etmişlerdir. “Güzelleri severdi, fakat iffet ve ismet sahibi idi, onlara, bir şey yapmazdı” demişlerdir. Mevlâna da “Keşke yapsaydı ve geçseydi” demiştir⁴⁹⁰.

Evhadüd-din, genç delikanlılara karşı aşırı ilgi duymuş, onlarla sema etmiş ve kadın müritleriyle de bir arada bulunmuştur. Bu konuda onu eleştirenlere ise, ben haktan başka bir şeye bakmam, neye bakarsam iman nazarından bakarım diye cevap vermiştir⁴⁹¹. Evhadüd-din'in sema meclislerinde kadın müritlerinden biri de Mevlâna'nın kızı olan Melike Hatun'dur. Şems Konya'ya geldiğinde Melike Hatun'un oraya gitmesini engellemiştir⁴⁹².

Bu uygulamasına bazı mutasavvıflar, mübahi ve ibaheci (Her kötülüğü mübah sayan) demişlerdir. Kirmânî, genç delikanlılarla sema edip, onların güzelliğindeki cazibenin artması için, ellerine kandil verir ve gençler karanlıkta raks ederlerdi⁴⁹³.

Evhadüd-din Kirmânî gençler arasında sema edip, göğsünü onların göğsüne dayayıp, kendisinden geçerek şiirler söylemiştir. Abbasi Halifesi Muntasır'ın oğlu, Kirmani'nin bu uygulamasını duymuş ve eğer sema sırasında kendisine dokunacak olursa onu öldürteceğini söylemiştir. Kirmânî'nin sema meclisine katılmış ve ancak onun kerametine şahid olarak ona mürid olmuştur⁴⁹⁴.

Kirmânî'nin uyguladığı bu raks tarzı, Elazığ ve Malatya yöresinde “Çayda çıra” denilen oyunda devam etmektedir. Kirmânî, sema sırasında beline üçgen şeklinde şal bağlardı. Bu adet de Anadolu'nun bazı yerlerinde halkın giyiminde devam etmektedir. Müritliğe kabul edilen kişinin ilk olarak saçını tıraş

⁴⁹⁰ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.475.

⁴⁹¹ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, s.68.

⁴⁹² *Age.*, s.37.

⁴⁹³ *Age.*, s.69.

⁴⁹⁴ *Age.*, s.70.

edilir, sonra hırka giydirilirdi. Bu uygulama tarikatların birçoğunda da vardır. Ayrıca Kirmânî, müritlerine dilenmeyi yasak etmiştir⁴⁹⁵.

Mevlâna Celaleddin Rûmi ile Hocası Şems-i Tebrizi Evhadüd-din'e karşı çıkmışlardır. Aralarındaki mücadele çok şiddetli olmuştur. Mevlâna ve yandaşları genel olarak Evhadüddin ve müritlerini cinsi sapıklıkla suçlamışlardır⁴⁹⁶.

Yine Mevlâna “*Evhadüddin, dünyada kötü bir miras bıraktı. Bu kötü mirasın ve bu kötü mirasla amel edenin günahı onun boynuna*” demiştir⁴⁹⁷.

Evhadüddin-i Kirmânî, Şems-i Tebrizi'nin de müridi olduğu Rükneddin es-Sücasî'nin müntesiplerindedir. Aynı şeyhin müridi olmalarına rağmen aralarındaki görüş farkı oldukça fazladır. Kirmani, İbnü'l-Arabi ile yakın arkadaşı olmuşken, Şems-i Tebrizi, İbnü'l-Arabi'nin öğretilerinden hoşlanmamıştır⁴⁹⁸. Evhadüddin'in doğum tarihi 1164 olarak alınırsa 74 yıl, 1166 olarak alınırsa 72 yıl yaşadığı sonucu elde edilmiş olur⁴⁹⁹. 21 Mart 1238 yılında da vefat etmiştir⁵⁰⁰.

2.2.4. Mevlevilerin Fatma Bacı ile İlişkileri

İslâmiyet'in kabulünden önce Türklerde kadının aile ve toplum içindeki yeri oldukça önemli olmuştur. İslâmiyet'in kabulünden sonra da Türkmen kadınları, bu önemlerini devam ettirmişlerdir. Anadolu'ya gelindikten sonra Türkmen kadınları iş hayatından kopmamış ve birtakım etkinliklerde bulunmuşlardır⁵⁰¹. Anadolu sûfî grupları incelenirken bazı kadın tekke şeyhlerine rastlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde bir takım kadın şeyhler, Kütahya Od Yakan Tekkesi'ni yönetmişlerdir. Bu dönemin kadınları hemen hemen ortak karakterler taşımışlardır. Bu dönemin kadınları da erkekleri gibi harb eder, ata biner, ok atar, ava çıkar ve

⁴⁹⁵ Age., s.78, 79.

⁴⁹⁶ Age., s.72.

⁴⁹⁷ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.476.

⁴⁹⁸ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.206.

⁴⁹⁹ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatu*, Konya 1993, s.47.

⁵⁰⁰ Mostafavi, *age.*, s. 170, 173; Azamat, “Evhadüddîn-i Kirmânî”, s.519.

⁵⁰¹ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.50.

savaşlarda etkin bir şekilde rol oynarlardı. Böyle özellikleri bulunan bu kadınlara “Anadolu Bacıları” anlamına gelen “Bâcıyan-ı Rum” denilmiştir⁵⁰².

Ahiler ile ilişki içinde olmaları, onların şehirlerde yaşadığı izlenimini doğursa da şehirlerde olduğu gibi kasaba ve köylerde de zaviyelerinin bulunması, Anadolu Bacıları'nın şehirler dışında da teşkilâtlanmış olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Bektaşî menkıbelerinde de söz edilen Fatma Ana (Kadıncık Ana) ve faaliyetleri ile eski kayıtlarda Kız Bacı, Ahi Ana, Sakari Hatun, Hacı Fatma, Sume Bacı gibi isimlere rastlanması, bunların yaygın bir teşkilat olduklarını göstermektedir⁵⁰³.

Bâcıyan-ı Rum, kadın el sanatlarını icra eden kadınlar arasında gerçekleşen sanatkârlar kuruluşudur. Bu teşkilat içindeki bacılar, dini ve kültürel faaliyetlerini bir disiplin çerçevesinde devam ettirmişlerdir. Ahi Evren, bir mahalle oluşturacak kadar çok olan deri atölyelerinde Ahilerin derileri debbağlamasını sağlamıştır. Bunun yanında Türkmen kız ve kadınlarını da organize ederek örgücülük ve dokumacılığa yöneltmiştir. Bu şekilde debbağlanan derilerin yünleri işlenmiş ve değerlendirilmiştir. Debbağcılar mahallesinin yanında Kulahduzlar mahallesinin (Örgücüler) bulunması, debbağlar mahallesinde işlenen derilerin yünlerinin örgücüler mahallesinde bacılar tarafından işlendiğini göstermektedir. Çadırcılık, keçecilik, boyacılık, halı ve kilimcilik, dantelcilik, örgücülük ve dokumacılık bacıların meşgul oldukları alanlardan bazıları olmuştur. Üretilen halı ve kumaşlar, rivayete göre başta İstanbul olmak üzere diğer Hristiyan kentlere ihraç edilmiştir⁵⁰⁴.

Anadolu Bacıları, içinde buldukları topluma güçleri ve yetenekleri doğrultusunda hizmette bulunmuşlardır. Bâcıyan-ı Rum, İslam'da kadın ve içtimai hayat ilişkileri içinde önemli bir kuruluştur⁵⁰⁵.

⁵⁰² Muhammet Kemaloğlu, “XI.-XIII Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Sosyal Zümreler”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S:4, (2011), s.149.

⁵⁰³ *Agm.*, s.150.

⁵⁰⁴ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.50, 51.

⁵⁰⁵ Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 2017, s.128.

Moğollar 1243 yılında Kayseri'yi kuşattıkları zaman Bâcıyan-ı Rum örgütünün kadınları şehri savunmuşlardır. Başlangıçta Kayseri, Konya, Kırşehir, Ankara, Larende gibi yerleşim yerlerine kurulan Bâcıyan-ı Rum örgütü, Moğol işgaline karşı gösterdikleri direniş nedeniyle, Moğollar tarafından katliama maruz kalmışlar, iş yerleri ellerinden alınmıştır. Bu sebeplerle Moğol zulmünün ulaşamayacağı uç bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu siyasi durum Ahi ve Bacıların varlıklarını köylerde sürdürmelerine neden olmuştur⁵⁰⁶.

Konya'nın 20 km. kuzey istikametindeki Ulumuhsine ve Kiçimuhsine köylerinin adlarının, Moğol zulmünden kaçıp bu bölgeye sığınan Bâcıyan-ı Rum teşkilatına mensup iki bacının ismine ithafen kurulduğu rivayeti vardır. Abartılı bir ifade olsa bile Dulkadiroğulları'nın otuz bin silahlı kadın askere sahip olduklarına dair bilgiler, bacıların ne kadar aktif olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

“Menakıb-ı Evhadüddin-i Kirmani” de Fatma Bacı'nın annesinin huysuz, cahil biri olduğu anlatılmıştır. Kirmani bir gün Kayseri Bakırcılar pazarından geçerken tellalın: “*kötü huylu, kötü yaradılışlı, akılsız, ağzı bozuk bir cariyeye satıyorum*” dediğini duymuş, bütün bu kusurlarına ve eksiklerine rağmen bu cariyeyi satın almak istemiştir. Fatma işte bu cariyenin çocuğudur⁵⁰⁷. Fatma'nın da küçükken çok yaramaz olduğu, söz dinlemediği, babasını uğraştırdığı bilinmektedir⁵⁰⁸.

Fatma Bacı, Fütüvvet teşkilatının kadınlar kolu olan Bâcıyan-ı Rum'un lideridir⁵⁰⁹. Sultan Alaaddin, oğlu II. Gıyaseddin tarafından öldürülünce Ahiler II. Gıyaseddin'e karşı çıkmışlar ve Sultan da kendisini öldürmek için Sadeddin Köpek ile iş birliği yaptıkları gerekçesiyle, birçok Ahi'yi öldürmüş, bazılarını da

⁵⁰⁶ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.52.

⁵⁰⁷ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, s.51; Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, Konya 2016, s.39.

⁵⁰⁸ Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, Konya 2016, s. 25.

⁵⁰⁹ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.50.

tutuklatmıştır. Ahi Evren’de tutuklananlar arasındaydı⁵¹⁰. Ahi Evren 1240’da tutuklanınca ihtimalle Fatma, Kayseri’ye dönmüştür⁵¹¹.

Kösedağ yenilgisinden sonra Tokat ve Sivas Moğollara teslim edilmişti. Moğollar Sivas’ı aldıktan sonra Kayseri’yi kuşatmışlar, Kayseri’deki Ahiler, Moğollara karşı şehri 15 gün savunmuşlar ancak Moğollar şehre girmeyi başarmışlardır. Ahileri de kılıçtan geçirmişlerdir. Bu savaşta Fatma Bacı Moğollara esir düşmüştür. Fatma Bacı Ahi Evren’in de eşidir⁵¹². Hayatının on yedi seneye yakın bir kısmı esaretle geçmiştir. Babasına duyulan saygıdan dolayı Moğolların kendisine iyi davrandıklarını söylediği rivayet edilmiştir⁵¹³.

II. Gıyaseddin’in vefatıyla yerine büyük oğlu II. İzzeddin Keykavus geçmiştir. II. İzzeddin, babası zamanında tutuklu olan Ahi ve Babaileri serbest bırakmıştır. Celaleddin Karatay, kardeşler arasındaki taht kavgasını üçlü saltanat formülü ile gidermiştir⁵¹⁴.

1254’de Celaleddin Karatay vefat edince IV. Rükneddin Kılıçarslan kardeşi II. İzzeddin Keykavus ile taht mücadelesine başlamıştır. Türkmen ve Ahiler Keykavus taraftarı iken Mevlâna ve etrafındakiler Kılıçarslan’ı desteklemişlerdir. Moğolların desteğini alan Kılıçarslan Konya’da tek başına tahta oturmuştur. Keykavus ise ilk önce Antalya daha sonra da İstanbul’a gitmiştir. IV. Rükneddin Kılıçarslan’ın saltanatı zamanında vezir Pervane, beylerbeyi Hatiroğlu Şerefeddin ve Sahib Fahreddin Ali, Moğollarda esir bulunan Fatma Bacı’nın serbest bırakılması için Hülagü Han’a gitmişlerdir. Fatma’yı alıp Kayseri’ye getirmişler, Fatma babasının yanına gitmek istediğini söyleyince oraya göndermişlerdir⁵¹⁵.

⁵¹⁰ Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, 2016 Konya, s.63.

⁵¹¹ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü’-d-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, s.53.

⁵¹² Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, 2016 Konya, s.25, 26.

⁵¹³ Mikail Bayram, *Şeyh Evhadü’-d-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, s.53.

⁵¹⁴ *Age.*, s.92.

⁵¹⁵ *Age.*, s.93.

Ahi Evren'in ölümünden sonra Fatma Bacı İdris isimli biriyle evlenmiş ve ömrünün sonuna kadar Sulucakarahöyük'te yaşamıştır⁵¹⁶. Hacı Bektâş-ı Velî, o dönemde Kırşehir'e bağlı olan Sulucakarahöyük'e geldiğinde Çepni Boyu'na mensup olan Yunus Mukrî'nin oğlu ve gelini olan İdris Kutlu Melek (Kadıncık Ana) çiftinin evinde bir süre kalmıştır. Dolayısıyla buradaki ilk müritleri Çepni Boyu'na mensuptur⁵¹⁷. Abdal Musa, zaman zaman uç bölgelere gelerek Fatma Bacı'yı ziyaret etmiş, hatta onun evinde kalmıştır. Fatma Bacı'nın gizli siyasi ilişkileri olduğu için Nureddin Caca tarafından takibata uğramıştır⁵¹⁸.

Eflâki'nin anlattığına göre; Hacı Bektaş“*Mevlâna Hazretleri kükreyen bir aslan gibi içeri girdi bana “Ey kız kardeşi fahişe, bizim heyecanımız neşe ve aşktan geliyor, yanma ve aramaktan değil” deyip gırtlakımı sıktı. Öleceğimden korktum, baş koyup istiğfar ettim. Bir anda gözümünden kayboldu” dedi ve “Şimdi Ey dervişlerim! Mevlâna'nın saltanat ve mutluluğu bizim tasavvurumuza ve teşbihimize sığmaz. O mâna timsalinin fermanına itaatten başka bizim için yapılacak şey yoktur*”⁵¹⁹ demiştir. Menkıbede anlatıldığına göre Mevlâna, kız kardeşi fahişe derken Fatma Bacı'dan bahsetmiş olmalıdır.

Mevlâna'nın Fatma Bacı'ya bakış açısına bakılacak olursa, Fatma Bacı'nın babası olan Kirmani'yi cinsi sapıklıkla suçlamış olup, Kirmani Seyr-i Sülûk-i âfâkî” yolunun mürşidi iken, Mevlâna enfüsi yolun yolcusu olmuştur. İki arasındaki bu fikir ayrılığı, Ahi Evren ve Mevlâna arasındaki ilişkide de devam etmiştir. Ahi Evren'de Fatma Bacı'nın eşi olduğu için, ihtimaldir ki Mevlâna babasına ve eşine takındığı tavrı Fatma Bacı'ya da takınmıştır.

⁵¹⁶ Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, s.47, 49.

⁵¹⁷ Ürkmez, *agt.*, s.193.

⁵¹⁸ Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, s.46.

⁵¹⁹ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.413, 414.

2.2.5. Mevlevilerin Bektaşiler ile İlişkileri

Bektaşîyye tarîkatının pîri olan Hacı Bektaşî Velî'nin (ö.1271), Ahmed Yesevî'nin müridlerinden olduğu söylenen Lokman Perende'nin müridi olduğu belirtilmiştir.⁵²⁰.

Velâyetnâme'de Hacı Bektaş-ı Velî'nin Horasanlı olduğu söylenmiştir. Altıncı imam Musa El-Kazım soyundan gelen Horasan hükümdarı Seyyid İbrahim-i Sani ile Hatem Hatundan olan Hacı Bektaş-ı Veli, Nişabur şehrinde doğmuştur⁵²¹. Asıl adı Bektaş'tır⁵²². Hacı Bektaş seyyiddir. Daha çocukluğundan beri üst düzeyde yoğun bir eğitim almıştır⁵²³. Hacı Bektaş-ı Velî uygun eğitim yaşına geldiğinde Nîşâbur'daki Ahmed-i Yesevî halifelerinden Lokmân Perende'den eğitim almıştır⁵²⁴. Ayrıca Hacı Bektaş'a Hünkâr denilmekte olup bunun sebebi bir keramete bağlanmıştır. Lokman Perende, Hacı Bektaş'a bir gün ders verirken, abdest alması için su getirmesini ister. Hacı Bektaş da "*Hocam bir nazar etseniz, mektebin içinden su çıksa da dışardan su getirmeye muhtaç olmasak*" demiştir. Lokman Perende, "*Bizim buna gücümüz yetmez*" dediğinde Hacı Bektaş dua eder. Lokman Perende de amin der. Hacı Bektaş elini yüzüne sürüp secdeye kapanır, mektebin bahçesinden bir pınar akmaya başlar. Bunu gören hocası "Ya Hünkâr" der. Bu olaydan sonra Hünkâr Hacı Bektaş olarak anılır⁵²⁵.

İlk tahsilini Nişabur'da yapan Hacı Bektaş Veli, kitap yazacak kadar Arapça ve Farsça'ya hâkim olmuştur, manevi terbiyesini de yine Nişabur'da tamamlamıştır.

⁵²⁰ Mert Berberoğlu, *Hacı Bektaş-ı Veli*, Ankara 2018, s.239; Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.236; Necdet Tosun, "Yûnus Emre Rifâî, Hacı Bektaş Vefâî", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S: 31, (2013), s.113; Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı I (İnceleme)*, Ankara 1990, s.28.

⁵²¹ Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ankara 2017, s.264; Yunus Emre Tansü, "Selçuklu Devletinde Tasavvufî Unsurların Yönetim Üzerindeki Etkileri", s.103.

⁵²² Ethem Ruhi Fığlalı-Mehmet Aydın, *Millî Bütünlüğümüz ve Hacı Bektaş Veli*, Ankara 1999, s.2.

⁵²³ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli "*Vilayetname*", Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, s.1; Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîyye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.451.

⁵²⁴ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli "*Vilayetname*", Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, s.5.

⁵²⁵ Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s. 237, 238.

Hacı Bektaş, Anadolu'ya Baba İlyas'ın öldürüldüğü 1240 yılından çok önce gelmiştir⁵²⁶.

Hacı Bektaş Veli hayatında nüfuz kazanamamış olup XIII. asırda Anadolu'da yetişen mutasavvıflar arasında gösterilebilir⁵²⁷. Dönemin büyük bir halk düşünürü olan Hacı Bektaş Veli, Selçuklular döneminde yaşamış olup Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rolü olmuştur. Hacı Bektaş Veli, Ahmed Yesevi, Fahreddin Razi, Evhadüd-din Kirmani'den dersler almıştır⁵²⁸.

XIII. yüzyılın ilk yarısında gerek Moğollar sebebiyle gerekse başka nedenlerle Horasan'dan Anadolu'ya gelen ve Anadolu'nun Türkleşmesinde çaba harcayan daha sonraki yıllarda Horasan Erenleri diye anılacak olan Türkmen babaları arasında Hacı Bektaş da vardır⁵²⁹.

Ahmet Yesevi ocağından biri olduğu iddia edilen ve Horasan Erenlerinden biri olan Hacı Bektaş Veli önemli ölçüde şöhrete sahiptir. Hayatı hakkındaki bilgiler yok denecek kadar azdır ve var olan bilgiler de gerçek ile menkıbelerin bazen taban tabana zıt rivayetleriyle karışmıştır⁵³⁰.

XIII. yüzyıl ortalarında diğer mutasavvıflar gibi Anadolu'ya göç ederek bugünkü Hacıbektaş kasabasının bulunduğu Sulucakarahöyük'te yerleşmiştir⁵³¹. Baba İlyas'ın ölümünden sonra müritleri, onun batını inançlarını devam ettirmişlerdir. Horasanlı Hacı Bektaş bunlardan biridir⁵³².

Âşıkpaşazâde'ye göre Hacı Bektaş-ı Velî, kardeşi Menteş ile birlikte Horasan'dan doğruca Sivas'a, oradan da Baba İlyas'ın yanına Kırşehir'e gelmiştir. İlerleyen süreçte Kayseri'de iki kardeşin yolları ayrılmış, Menteş, Sivas'a geçip,

⁵²⁶ Ethem Ruhi Fırlalı-Mehmet Aydın, *age.*, s.7, 9.

⁵²⁷ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 1966, s.168, 174.

⁵²⁸ Yunus Emre Tansü, *agm.*, s.103.

⁵²⁹ Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.238.

⁵³⁰ Ethem Ruhi Fırlalı-Mehmet Aydın, *age.*, Ankara 1999, s.1.

⁵³¹ Ömer Yılmaz, *age.*, s. 264.

⁵³² Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1999, s.178; Turgut Elibol, *Mevlana ve Mevlevilik*, Konya 2012, s.228.

orada kuvvetli ihtimalle Selçuklu kuvvetleriyle Babaîler arasında meydana gelen savaşta öldürülürken, Hacı Bektaş-ı Velî ise hayatının geri kalan kısmını geçirip gömüleceği Sulucakarahöyük'e gelmiştir⁵³³.

Hacı Bektâş-ı Velî, zaman zaman bazı Moğol otoritelerine karşı çıkmak zorunda kalmıştır fakat genel olarak Sulucakarahöyük'teki mütevazî zâviyesinde bu şekilde ömrünü tamamlamıştır. 1292 tarihli bir vakfiye kaydında kendisinden “merhum” diye bahsedildiğine göre bu tarihten önce büyük ihtimalle 1271'de vefat etmiş olmalıdır⁵³⁴.

Velayetnameye göre ona bağlı 36 bin kişi bulunmuştur ve bunların 360 tanesi huzurunda hizmette bulunmuştur. Hacı Bektaş'ın halifeleri olan ve onunla birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş olan Sarı Saltuk Rumeli'de, Abdal Musa Elmalı'da, Karaca Ahmed İstanbul'da ve Akhisar'da, Akçakoca Akyazı'da, Hacım Sultan Uşak'da, Geyikli Baba Bursa'da inançların gelişip kök salması için çalışmışlardır⁵³⁵.

Hacı Bektaş'ın ölümünden sonra XIV. yüzyılda Anadolu'da Bektaşilik kolay anlaşılır olmasında dolayı şehir merkezinin dışında köylü ve göçebe halk arasında hızla yayılmıştır. Yeniçeriler tarafından tarikat olarak kabulünden sonra da Osmanlı Devleti'nin resmi himayesi altında olmuştur. XIV. yüzyılda Batı Anadolu'da Rum Gazileri denilen mücahit zümreleri ve askeri birlikler arasında yayılmıştır. Osmanlı fetihleri ile Balkanlara da geçmiştir. Tuna kıyılarından Arnavutluk'a kadar çok geniş sahalardaki tekkeleri ile, Sarı Saltuk, Seyyid Ali Sultan ve Otman Baba gibi büyükleriyle Balkanların İslamlaşmasında önemli bir rol üstlenmiştir⁵³⁶.

Bektaşîyye, Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundaki rolü sebebiyle, II. Mahmud dönemi hariç, nüfuzunu korumuştur. Devletin XVI. yüzyıldan itibaren resmen tanıdığı ve desteklediği “Sünnî olmayan” tek tarikat olarak Osmanlı

⁵³³ Ürkmez, *agt.*, s.181.

⁵³⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşîyye”, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.454.

⁵³⁵ Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.241.

⁵³⁶ Mürsel Öztürk, *Doğu'nun Ortak Mirası*, İstanbul 2012, s.36.

tasavvuf tarihinde yer edinmiştir⁵³⁷. Yeniçerilerin Hacı Bektaş Veli'yi manevi önder seçmelerinin sebebi, Hacı Bektaş'ın halefleri ve manevi evlatları olan Abdal Musa, Geyikli Baba gibi Türkmen babaları ve Ahiler, Osmanlı Devleti'nin ve Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasında hizmet etmişlerdir⁵³⁸.

Abdal Musa, XIV. yüzyılda Hacı Bektaş Velî'nin Sulucakarahöyük'teki tekkesinde yetişen biridir. Öyle görünüyor ki, yaşadığı dönemde pek ünü olmayan mütevazi Türkmen şeyhi Hacı Bektaş Velî'yi, gerek hayatta iken gerekse ölümünden sonra üretilen menkıbeler aracılığıyla Osmanlı Beyliği'ne ve bütün Orta ve Batı Anadolu'ya tanıtan kişi Abdal Musa'dır⁵³⁹. Anadolu'da Bektaşilik, en az Mevlevilik kadar önemli olmuştur⁵⁴⁰.

Bu dönemde devlet ve toplumun tepkisinden çekinen ilk dönem Bektâşîleri, tarikat silsilelerinin Baba İlyas yoluyla Vefâiyye tarikatına bağlandığını söylemekten kaçınmış olup, Hacı Bektâş'ın Ahmed Yesevî'nin halifesi olduğunu iddia etmişlerdir. Böylece bu iddia ile hem isyan suçlamalarından uzak kalmak istemişler, hem de Yesevî'nin şöhretinden faydalanmayı ummuşlardır⁵⁴¹.

Hacı Bektaş Velî tarikatın kurucusu olmayıp, tarikatın pîri kabul edilmiştir. Bektaşîyye resmi olarak, XV. yüzyılın başlarında Osmanlı Sultanı II. Bayezid'in girişimiyle Dimetoka'dan getirilen Balım Sultan'ın önderliğinde kurulmuştur. Bektaşîlik, Kalenderilik içinde ve onun çâr darb (çârdarb) ve mücerretlik gibi bazı erkânını devralarak kurulmuştur⁵⁴².

⁵³⁷ Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîyye", *Türkiye'de Tarikatlar (Tarih ve Kültür)*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.447.

⁵³⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, s.264; Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.247.

⁵³⁹ Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîyye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, s.460, 461.

⁵⁴⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, s.173.

⁵⁴¹ Necdet Tosun, *agm.*, s.113.

⁵⁴² Ömer Yılmaz, *age.*, s.257; Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîyye", *Türkiye'de Tarikatlar (Tarih ve Kültür)*, s.447.

Bektaşiliği tarikat haline getiren kişi ise Balım Sultan olmuştur⁵⁴³. Mensuplarınca Hacı Bektaş Veli'den sonra ikinci pir kabul edilen Balım Sultan'ın asıl adının Hızır Balı olduğu ileri sürülmüştür, ve yaşadığı dönemden kalma doğrudan kendisine dair hiçbir belge yoktur⁵⁴⁴. Balım Sultan, Bektaşilik'te, “mücerred” diye nitelenen, evlenmeyi gereksiz bulan, kendini tarikata vermeyi ilke edinen geleneğin kurucusu olmuştur. Ona göre tarikata girecek kimsenin bütün varlığı ile Hacı Bektaş Veli'ye bağlanması, dünyaya yönelik tutkularından vazgeçerek özünü arındırması gerekir. Bu inancı benimseyen dervişler kulaklarına “menguş” denen bir halka takarlar, tarikat işlerinden başka bir uğraşla ilgilenmezlerdi. Balım Sultan, kurduğu gelenekle, çağlar boyunca Anadolu, Rumeli Bektaşileri üzerinde etkili olmuştur⁵⁴⁵.

Tarikat fütüvvet ehli ile de kaynaşarak, Abdallar, Kalenderiler ve Haydariler gibi toplulukları temsil ederek XV-XVI yüzyılda son şeklini almıştır⁵⁴⁶. Bektaşilikte, aşık, muhip, derviş, baba, halife gibi dereceler vardır. Tarikata girmek isteyen kişiye aşık denir. Tarikata girmiş olana muhip denir. Halife, Bektaşilerin en büyüğüdür ve babalık verme hakkı ona aittir. Halifeler taçlarının üzerine siyah sarık sararlar, babalar eğer peygamber soyundan geliyorsa yeşil, gelmiyorsa beyaz sarık sararlar, dervişler ise sarık sarmazlardı. Bektaşi olacak kişi kurban kestirir, o günkü masrafı görür, baba kendisine kimi rehber edinmek istediğini sorar ve istediği rehberin yanına gider⁵⁴⁷.

Rehber ile abdest alırlardı. Bektaşiler, Caferi mezhebini kabul ettiklerini söylemekte olup, aldıkları abdest o geceki abdesttir. Namaz ise kılmazlar. Oruç,

⁵⁴³ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi*, İstanbul 1997, s.176.

⁵⁴⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Balım Sultan”, DİA, C: 5, İstanbul 1992, s.17.

⁵⁴⁵ İsmet Zeki Eyüboğlu, *age.*, s.176.

⁵⁴⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul 1997, s.268.

⁵⁴⁷ *Age.*, s.269.

Muharrem'in ilk on günü su içmemek, sulu şeylerle susuzluğu gidermek, canlı şeylerle canlılardan meydana gelenleri yememektir. Batını bir tarikattır⁵⁴⁸.

Balım Sultan'ın ölümünden sonra yerine geçen kardeşi Kalender Çelebi, tarih kitaplarına Kalender, Kalenderoğlu veya Kalenderşah adlarıyla yazılmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin soyundan bir kişi olarak Anadolu'da Bektaşiliğin yayılması için yıllarca uğraş vermiş, etrafına topladığı müritler, abdallar, dervişler ve diğer zümrelerden oluşan otuz bin kişilik bir kuvvetle Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk saltanat yıllarında ona karşı büyük bir isyan başlatmıştır. Vezir İbrahim Paşa ile giriştiği savaşta yanında bulunanlardan önemli bir kısmın kendisini terk etmesi yüzünden yenilerek hayatını kaybetmiştir. Bu isyan nedeniyle Bektaşilik uzun bir süre manevi nüfuzunu kaybederek devletin gözünde önemini yitirmiştir⁵⁴⁹.

Vahidi'nin Bektaşileri betimlemesine göre kafa ve yüzleri tıraşlı idi. İki el eninde ve iki el boyunda beyaz keçeden on iki dilimli sivri kavuk giyorlardı. Bu kavuklar önden ve arkadan yarılmış tepede lüle taşından yapılmış, omuzlarına kadar inen uzun yün püskülleri olan bir düğme ile süslenmişti. Kavuk kıvrımının dört yanında, "La ilahe İllallah, Muhammed Resulullah, Ali Mürteza, Hasan ve Hüseyin" yazılı idi. Dervişler, kısa, basit keçe cübbe ve gömlek giyerdi. Davul, def ve sancak taşır, ilahi söyler ve dua okurlardı. Bektaşiler, bir ağacın tepesinde kırk yıllık züht çilesi sonucu yüz ve başındaki bütün kılı yitirdiğine inandıkları önderleri Hacı Bektaş'ın örneğine uyarak kafa ve yüzlerini tıraşlı tutarlardı⁵⁵⁰. Osmanlı Devleti, çeşitli sebeplerle toplumsal açıdan sapkın dervişler üzerine bir baskı uygulamıştır. Kalenderiler, Haydariler, Rum Abdalları, canlılıklarını kaybedip bağımsız toplumsal birimler olmaktan çıkmışlardır. Bektaşilerin başarısının sebebi, Osmanlı askeri

⁵⁴⁸ Age., s.269, 270.

⁵⁴⁹ Mürsel Öztürk, *Doğu'nun Ortak Mirası*, İstanbul 2012, s.37.

⁵⁵⁰ Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımız Kulları*, İstanbul 2008, s.101.

sistemi ile olan sağlam ilişkileri olmuştur. Yeniçeriler, eskiden beri süregelen bir gelenekle, Bektaşî tarikatının piri Hacı Bektaş'a bağlılık gösteriyorlardı⁵⁵¹.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında ilk Osmanlı beylerinin en büyük destekçilerinden biri olan Şeyh Edebâli, Vefâiyye tarikatına mensuptur⁵⁵². 1240'ta Babaîler İsyanı'nı çıkaran Baba İlyas'ın şeyhi olduğu bilinen bu kişinin, isyan sırasında Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hacı Bektâş-ı Velî'nin müridi olması ihtimaller arasındadır. Hacı Bektâş-ı Velî, Vefâî geleneğin dışında bir şahsiyet olarak görülmemelidir⁵⁵³.

Mevlevilikle Bektaşilik arasındaki ilişkiler, henüz bunlar bir tarikat haline gelmemişken, Mevlâna ile Hacı Bektaş Veli'nin hayatta oldukları dönemde başlamıştır. Zamanla bu aradaki ilişki güçlenmiştir. Hatta bir kısım Mevleviler, Bektaşilikle kaynaşmış ve bu durum Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar da devam etmiştir⁵⁵⁴.

Hacı Bektaş-ı Veli ile Mevlâna, her ikisi de Horasanlıdır. Hacı Bektaş Horasan'ın Nişabur, Mevlana'da Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Aynı kültür ortamında yetişmiş olan bu iki insan, Anadolu'ya benzer tarihlerde gelmişlerdir. Her ikisi de insanı kutsal bir varlık kabul etmiş, şiirleri ve sözleriyle insanı yüceltmişlerdir⁵⁵⁵.

Mevlâna, büyük bir bilgin ve şairdir. Onun halkçılığı dinler üstü insani düşüncesinden gelmektedir. Hacı Bektaş'ın bir mensur ve bir de manzum tercümesi bulunan ve Arapça aslı ortada olmayan Makalat'ı vardır. Halkın Hacı Bektaş'ı özümsemesi ve sonradan Bektaşiliğin halk tarafından benimsenmesi basit oluşundandır. Mevlâna batını inançları zahiri merasimle uzlaştıran bir karakter

⁵⁵¹ Age., s.101.

⁵⁵² Haşim Şahin, "Vefaiyye", DİA, C: 42, İstanbul 2012, s.601.

⁵⁵³ Haşim Şahin, "Vefaiyye", *Türkiye'de Tarikatlar, Tarih ve Kültür*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.140.

⁵⁵⁴ Nazan Aydoğdu, *agm.*, s.331.

⁵⁵⁵ Mehmet Hakan Alşan, *age.*, s.243; Mürsel Öztürk, *Doğu'nun Ortak Mirası*, s.25.

sahibidir. Hacı Bektaş ise hem Makalat'tan hem de Mesnevi ve Bektaşî ananelerindeki menkıbelerden açıkça anlaşıldığı gibi tam bir batınıdır. Bu meşrep farkı, aralarında ayrılığı oluşturmuştur⁵⁵⁶. Hacı Bektaş-ı Veli:

*“Hakikat nardadır sacda değildir,
Keramet baştadır, tacda değildir,
Her ne arar isen kendinde ara
Kudüs 'te Mekke 'de Hac 'da değildir”* demiştir.

Mevlâna ise *“Ey Hakk'ı isteyen kimseler, o sizin dışınızda değildir, sizsiniz siz! O hâlde kaybetmediğiniz şeyi ne diye arıyorsunuz? Çünkü sizden başkası yok, neredesiniz, nerde? Evinizde oturun, orda burda dolaşmayın. Çünkü siz evsınız, hem de Hakk'ın evi.”*

Bakılacak olursa ikisinin görüşlerinde bir benzerlik olduğu da dikkat çeker⁵⁵⁷.

Mevlâna, Konya'da aydın bir çevreye seslenirken, Hacı Bektaş ise Kırşehir taraflarında halk topluluğuna seslenmiş olan iki ayrı kutuptur. İkisi de tarikat kurucusu olmamış fakat ölümlerinden sonra kendi adlarına tarikatlar kurulmuştur. Her iki tarafın menkıbelerinde ortak olay, bu iki tasavvuf pirinin zaman zaman birbirlerine dervişler göndermeleri, gönül alıp vermeleridir. Hacı Bektaş Veli meşrep olarak Mevlâna'ya tamamen zıttır⁵⁵⁸.

Türkmen Ahi Evren'in Babai liderlerinden Hacı Bektaş ile yakınlığı olmuştur. Mevlâna Celaleddin ise Farsça konuşup, Farsça yazmıştır. Annesi Türk ama babası Farisidir.⁵⁵⁹

Hacı Bektaş, Şeyh İshak'ı Mevlâna'ya göndererek *“Ne iştesin, ne istiyorsun, dünyada kıyameti kopardın”* diye sordurmuştur. Bunun sebebi ise bütün büyük ve

⁵⁵⁶ Mürsel Öztürk, *age.*, s.25.

⁵⁵⁷ Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.243, 244.

⁵⁵⁸ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.151.

⁵⁵⁹ Yunus Emre Tansü, *agm.*, s.104.

küçüklerin onun etrafında toplanmasıdır. Mevlana'da: “Eğer aradığını buldunsa sus, bulmadıysa dünyaya attığın bu gürültü nedir” demiştir⁵⁶⁰.

Yine Hacı Bektaş-ı Veli: “Dünyayı heyecanın tatlılığı ile doldurdun. Hayli ameli bozuk münafıklar senin heyecanından damakları acı olup siyah elbise giydiler” demiştir⁵⁶¹.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev 1237'de babası Alaaddin Keykubad'a suikast düzenleyerek öldürtmüştür. Sultanın ölümünün ardından, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkarılmasında yabancı unsurların entrikaları etkili olmuştur. Ahiler ve Türkmenler bu duruma çok sert tepki göstermişler, vezir Sadeddin Köpek'in kışkırtmasıyla II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Ahi ve Türkmenlere karşı bir sindirme hareketi başlatmıştır. Bu sebeple öncelikle Ahi ve Türkmen liderlerinden Kırşehir'deki Baba İlyas'ı Amasya'nın Çat köyüne, Konya'da kalmakta olan Ahi Evren'i Denizli'ye, Kırşehir İnaç Köyü'nde bulunan Şeyh Edebalı'yi bugünkü Kırıkkale iline bağlı bir ilçe olan Balışeyh'e, Kırşehir'deki Hacı Bektaş Veli'yi Sulucakarahöyük'e sürgün etmiş ve onları sürekli denetim altında tutmuştur. Bu sırada Hacı Bektaş'ın kardeşi olan Mustafa Mentеш Sivas'ta bulunuyordu ve sürgünü reddetmişti. Bunun sonucunda Keyhüsrev'in adamları tarafından Moğol istilası sırasında öldürülmüştür⁵⁶².

Hacı Bektaş Veli'nin bağlıları genellikle göçebe Türkmenlerdir ve medrese kültürünün olmaması dolayısıyla şeri bilgiler çok iyi bilinmemektedir. Mevlâna'nın, resmi tedris çevreleriyle yakın ilişkisinin olması, müderrislik yapması gibi konular meşrep farklılığının temel nedenidir. Mevlâna ve çevresi Babai isyanının

⁵⁶⁰ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.412.

⁵⁶¹ *Age.*, s.413.

⁵⁶² Kadir Özköse, “Selçuklular Döneminde Tasavvuf İlminin Gelişim Seyri ve Tasavvufi Çevrelerin Etkinlik Sahası”, s.356.

katılımcılarına çok sıcak bakmamışlardır⁵⁶³. Ancak Hacı Bektaşî Veli, Baba Resul'ün halifelerindendir⁵⁶⁴.

İhtimalle Babaîler isyanından sonra Selçuklu merkezî yönetiminin Türkmenler'e karşı benimsediği dışlayıcı politika sonucu, Hacı Bektaş Veli olabildiğince gözden uzak bir yerde yaşamıştır. Bu nedenle de diğer bazı sufiler gibi ün bulamamıştır⁵⁶⁵.

Bektaşîyye tarikatı, Hacı Bektaş Veli'nin vefatından çok daha sonraları ortaya çıktığından dolayı, tarikatın esasları bazen Hacı Bektaş ile paralellik göstermemiştir. Hacı Bektaş, sünnî bir şeyhtir. Ancak Bektaşîyye tarikatı Batıniye, Hurufiye, Alevilik, Şamanizm karışımı bir tarikat olmuştur⁵⁶⁶.

Vilayetname'de anlatıldığına göre;

Hacı Bektaş'ın halifelerinden “Saru İsmail, bir gün, Hünkar'ın huzuruna gelip el kavuşturdu. Hünkâr, söyle dedi. Saru İsmail, sizin için sucağız ıltım, lütfedip gelseniz dedi. Hünkâr, şimdi onun vakti değil dedi. Tez Konya'ya, Molla Celaleddin'in huzuruna git, onlarda bir kitabımız var, onu al, gel. Saru İsmail, hemen yola düştü, Konya'ya yaklaşınca gördü ki Molla Celaleddin çıkageldi. Birbirleriyle niyazlaşıp görüştüler. Saru İsmail, bir gün su ıltımıştım. Mübarek arkanızın kirceğizini arıtsam dedim; şimdi onun vakti değil, Molla Celaleddin'de bir kitabımız var, Konya'ya git, onu al gel dedi, ben de yola düştüm, geldim, mübarek yüzünüzü görüp şeref buldum dedi. Molla Celaleddin, bu sözleri duyunca dedi ki: Hünkâr Hacı Bektaş Veli katına, her gün yedi deniz, sekiz ırmak uğrar. Onların suya girmeye ne ihtiyaçları var ki böyle

⁵⁶³ Osman Nuri Küçük, *Mevlâna ve İktidar*, Konya 2007, s.80.

⁵⁶⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2002, s.425.

⁵⁶⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşîyye”, *Türkiye'de Tarikatlar (Tarih ve Kültür)*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.453.

⁵⁶⁶ Mehmet Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri*, İstanbul 2011, s. 221

dedin erenler. Saru İsmail, bu sözü duyduktan sonra efendim dedi, kitabı verin de gideyim. Molla, kitaptan maksat, bu anlattığımız öğüttü dedi⁵⁶⁷.

Yine bir gün Kırşehir emiri Nureddin Caca, bir gün Mevlâna Hazretlerinin hizmetinde iken, Hacı Bektaş Veli'nin kerametlerinden bahsediyordu.

“Bir gün Hacı Bektaş'ın hizmetine gittim. O dış görünüşe hiç saygı göstermiyor, şeriata uymuyor, namaz kılmıyordu. Ona mutlaka namaz kılmak lazım geldiğine dair ısrarda bulundum. O, git su getir de abdest alayım ve taharet edeyim diye buyurdu. Destiyi kendi elimle çeşmeden doldurup onun önüne getirdim. Maşrapayı alıp bana verdi ve dök dedi. Onun eline su döktüğüm vakit berrak suyun kan olduğunu gördüm ve bu durum karşısında şaşakaldım dedi. Bunun üzerine Mevlâna hazretleri, keşke kanı su yapsaydı, çünkü temiz suyu kirletmek o kadar büyük hüner değildir. Buna israfın değiştirilmesi derler. Has tebdil senin şarabının sirke ve müşkülünün hal olmasıdır. Senin alçak bakırın halis altun olur, kafir nefsin Müslüman olur, İslam olur. Kilin gönül kıymetini alır dedi. O anda Nurettin Caca baş koyup, Hacı Bektaş'a gösterdiği rağbetten vazgeçmiştir”⁵⁶⁸.

Yine anlatıldığına göre;

“Bir gün Mevlânâ, Şems'in, tut beni yâ Hünkâr dediğini duymuş, yerinden fırlayıp, Şems'in peşine düşmüş ve Hacı Bektaş tekkesine gitmiştir. Hacı Bektaş'ın, Tebriz'e git onu Hâmuş mahallesinde bulursun demesiyle, Mevlânâ koşa koşa oraya varınca birde ne görsün? Şems bir yeşil minarede semâ ediyor. Hemen minareye çıkar, bakar ki kimse yok. Aşağıya bir göz atınca Şems'i minarenin dibinde semâ' ederken görür. Koşup iner bulamaz. Yukarı bakar yukarıda semâ' ediyor. Böyle böyle yedi kere iner çıkar. Nihayet yedincisinde tut beni yâ Şems-i Tebriz deyip

⁵⁶⁷ Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-nâme”, Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, s.48.

⁵⁶⁸ Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, I, Ankara 1953, s.539, 540.

*kendisini aşağı atar. Bir elinde başını tutmakta olan Şems öbür eliyle Mevlânâ'yı yakalar ve ona beni burada kefenle göm, daha sonra Hacı Bektaş'a git, nasibini versin demiştir*⁵⁶⁹. Mevlânâ, Şems'i gömdükten sonra Hacı Bektaş'a gitmiş, Hacı Bektaş, Mevlânâ'yı tıraş ettirmiş, külahını tekbirleyip giydirmiştir"⁵⁷⁰.

Menkıbelerle karışık olan hikayeler Hacı Bektaş ile Mevlâna'nın ilişkilerinin olduğunu göstermektedir.

Gölpınarlı'ya göre Babailer isyanında, kardeşi Menteş'in öldürülmesinden sonra Kırşehir köylerinden Karahöyük'e gelip yerleşen ve Fatma Ana'yı kız edinen Hacı Bektaş ile arası da çok da iyi olmamıştır⁵⁷¹. Ancak hikayelerden anlaşıldığına göre aralarında çok kötü diyaloglar olmamış olup, birbirlerine zaman zaman müridlerini gönderip haberleşmişlerdir. Mevlâna ile Hacı Bektaş'ın birebir görüşüklerine dair bir bilgi yoksa bile, birbirlerinden haberdar oldukları kesindir.

2.2.6. Mevlevilerin Kalenderiler ile İlişkileri

Anadolu'ya Malazgirt savaşından hemen sonra derviş göçleri başlamış, bu göçler Moğol istilası sırasında ve sonrasında devam etmiştir. Özellikle Moğol istilasından sonra, istiladan korkan veya buna maruz kalan yerlerden Anadolu'ya derviş göçü çoğalmıştır. Türkistan ve Buhara'dan, Harezmi, İran, Irak'tan dervişler Selçuklulara sığınmışlardır. Anadolu'ya gelen dervişler arasında çoğunluk Kalenderiler ve Haydariler olmuştur⁵⁷².

XII. asırda Anadolu'ya gelen, Kalenderilik, başkalarının sırtından geçinen insanları temsil etmiştir. Bu kişiler, ellerinde keşkül, bellerinde zanbil olup, köy köy dolaşıp dilenmişlerdir⁵⁷³. Kalender, herhangi bir tarikata bağlı olmayan, bekar,

⁵⁶⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul, 1983, s.298.

⁵⁷⁰ *Age.*, s.298.

⁵⁷¹ *Age.*, s.299.

⁵⁷² F. Babinger- F. Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, İstanbul 1996, s.49.

⁵⁷³ Mikail Bayram, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, Ankara 2006, s.36.

başboş gezen kişiler için kullanılmış bir kelimedir. Kalenderilik belli bir tarikat değildir⁵⁷⁴. Kalenderiler, dünyayı ve dünyevi değerleri umursamamışlar, içinde yaşadıkları toplumsal düzenin inanç ve geleneklerine karşı çıkmışlar, bunu kıyafet ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına yansıtmışlardır⁵⁷⁵.

Bu akımı bir takım doktrin esasları ve erkân çerçevesinde toparlayarak Cavlakiyye adı altında bir tarikat kimliğine getiren kişi Cemaleddin-i Sâvî'dir. Sâvî'nin çabaları sonucu Kalenderilik, Orta Doğu'dan itibaren Türkistan, Hindistan ve Anadolu'yu da içine alan oldukça geniş bir alanda etkili olmaya başlamıştır⁵⁷⁶.

Kalenderilik, X. yüzyıldan itibaren mevcut olmasına rağmen, Kalenderi tarikatından söz etmek Cemaleddin-i Sâvî'den itibaren başlamıştır. Kalenderiliğin düşünce yapısını, tasavvuf, hurufilik ve şia oluşturmuştur⁵⁷⁷. Kalenderi ve Haydari gibi isimlerle anılan, Türkmen boyları arasında aşırı batını fikirleri yayan bu babaların Anadolu'daki ilk faaliyetleri Babailer isyanıdır⁵⁷⁸.

IX. yüzyılda Horasan ve Maveraünnehir'e kadar geniş bir alan içinde ortaya çıkan ve sonraki yüzyıllar boyunca etkili olan Melametilik ve Kalenderilik arasında yakın bir ilişki vardır⁵⁷⁹.

Anadolu'da görülen ve büyük ölçüde Budizm'den esinlenen ve Cemâleddin-i Sâvî tarafından kuralları belirlenen Kalenderilik daha önce Horasan ve Türkistan taraflarında yaygın olmakla beraber şeyhlerinin cavlak adı verilen bir elbise giymelerinden dolayı bu tarikata Anadolu'da Cavlakiyye de denmiştir⁵⁸⁰.

XIII. yüzyılın başlarında Şam'da Şeyh Osman-ı Rûmî'nin zaviyesinde bir süre kalan Şeyh Cemâleddin-i Sâvî, daha sonra Celal-i Dergezîni ile tanışıp onun

⁵⁷⁴ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.53.

⁵⁷⁵ Nihat Azamat, "Kalenderiyye", *DİA*, C: 24, İstanbul 2001, s.253.

⁵⁷⁶ Ürkmez, *agt.*, s.213.

⁵⁷⁷ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.54.

⁵⁷⁸ *Age.*, s.55.

⁵⁷⁹ Nihat Azamat, "Kalenderiyye", *DİA*, C: 24, İstanbul 2001, s.253.

⁵⁸⁰ İsmet Kayaoğlu, "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", s.149.

etkisiyle dünyadan el etek çekmiş ve mezarlıkta yatıp kalkmaya başlamıştır. Dimyat'ta yaklaşık 1232-1233 yıllarında ölmesiyle beraber Kalenderi tekkesini halifeleri idare etmiştir⁵⁸¹. Kalenderilerdeki “dört vuruş” denilen, çar darb olarak bilinen, saç, sakal, bıyık ve kaş tıraşı, Cemâleddin-i Sâvi ile başlamıştır⁵⁸².

Kalenderiler, dünyevi şeyleri umursamayıp, arkalarına atmışlar yalnızca ilahî aşkı önemsemişlerdir. Şems-i Tebrizi'de ince ve estetik görünümde olan Kalenderi felsefe, Otman Baba'da kaba ve tuhaf gelen bir biçim almıştır⁵⁸³.

Kalenderilik akımında mal-mülk edinme çabaları reddedilerek, gönüllü yoksulluk tercih edilmiştir. Gezgin ve başıboş yaşamak temel prensipleri haline gelmiştir. Cinsel faaliyetler de kutsal olana bağlılık açısından engel görüldüğü için evlenmemek tarikatın önemli bir kuralı olarak kabul edilmiştir⁵⁸⁴.

Kalenderiler, üzerlerinde dilenci çanağı ve derviş değneği, yanlarında balta, deri torba, büyük tahta kaşıklar ve âşık kemikleri bulundurmışlardır. Bu özellikleri yüzünden Kalenderi dervişleri, büyük bir tepki görmüşlerdir. Ulema onları şeriatın dışına çıkmakla, zındıklık ve mülhitlikle suçlamışlardır⁵⁸⁵.

Melamiyye, kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda yürümek anlamındaki melamet kelimesinden türemiştir. Melamet ehli ibadetini gizleyip, günahlarını gizlememiş olup, kibirden kaçınmışlardır. Farzı terk etmemek, haramı işlememek şartıyla halkın kınamasına yol açan şeyleri bilerek yapmışlardır. İşte bu şekildeki tasavvufî anlayışıyla melamet, Kalenderiler için bir öğreti olmuştur⁵⁸⁶. Cami, Nefehatü'l-Üns'de, Kalenderileri Melametilerle karşılaştırmıştır.

⁵⁸¹ Sadullah Gülten, “Tahrir Defterlerine Göre Anadolu'da Kalenderîler ve Haydarîler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C: 31, S: 52, s.37.

⁵⁸² Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımız Kulları*, İstanbul 2008, s.51.

⁵⁸³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992, s.5.

⁵⁸⁴ Sadullah Gülten, *agm.*, s.37.

⁵⁸⁵ *Agm.*, s.38.

⁵⁸⁶ Hacı Sağlık, “Kalenderî Bir Süfi Olarak Baba Tâhire Uryân”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 2, (2018), s.711.

Kalenderilerin yalnız farzları yerine getirdiklerini ifade etmiştir⁵⁸⁷.

XIII. yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda, daha Cemâleddin-i Sâvî hayatta iken Antalya'da, bazı Kalenderî dervişlerine rastlanmıştır. Bu dervişler, burada da saç, sakal, kaş ve bıyıklarını tıraş ettiklerinden dolayı, devlet yöneticileri ve halk tarafından hoş karşılanmamışlardır⁵⁸⁸.

Hülagü Han Harran'da garip kıyafetler giymiş olan, Kalenderi topluluğuna rastlamıştır ve yanındaki Nasiruddin Tusi'ye kim olduklarını sormuştur. Tusi ise onların, insanların fazlası olduğunu söylemiş ve Hülagü onların öldürülmesini emretmiştir. Ancak her zaman böyle olmamış, Kalenderilere saygı gösterildiği de olmuştur. Tokatlı Barak Baba, Kalenderi şeyhidir ve kalabalık müridiyle Türk-İslam ülkelerini dolaşmıştır⁵⁸⁹.

Moğollar Anadolu'da da farklı dini ve etnik grupları birbirlerine takmaya çalışmışlardır. Anadolu'da Türkmenleri ve Ahileri kendileri için tehlikeli bulmuşlardır. Çünkü Ahilerin hem Türkmenlere dayanan insan güçleri hem de ekonomik olarak güçleri vardı. Bu nedenle Türkmenlerin ve Ahilerin gücünü kırmak için Kalenderiler gibi bazı gruplara destek vererek onları Ahilerle karşı karşıya getirmeye çalışmışlardır. Moğollar daha Anadolu'ya gelmeden evvel yani daha Horasan, İran, Azerbaycan'da iken bu Kalenderi dervişlerle aralarında bir yakınlık olmuştur. Moğollarla Anadolu'daki Kalenderiler arasında siyasi bir ittifak da olmuştur. Baycu Noyan komutasındaki Moğol birlikleri Anadolu'ya girdikleri zaman Kalenderi dervişleri de Moğol ordusunda yer almışlardır. Moğollarla birlikte savaşa katılmışlardır. Köseadağ Savaşı'nda Moğol ordusunun ön saflarında bu Kalenderi dervişler yer almışlardır⁵⁹⁰. Moğolların Anadolu'yu işgal etmelerinden sonra Ahiler

⁵⁸⁷ İsmet Kayaoğlu, "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", s.150.

⁵⁸⁸ Ürkmez, *agt.*, s.214, 215.

⁵⁸⁹ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, İstanbul 2003, s.258.

⁵⁹⁰ Mustafa Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE Konya 2011), s.293.

Moğol iktidarına karşı sürekli isyan çıkarırken, Kalenderiler Moğol iktidarına destek vermişlerdir⁵⁹¹.

Abaka Han'dan sonra İlhanlı iktidarına geçen Ahmed Teküder döneminde Kalenderilerin Moğollar arasında İslamiyet'in yayılmasında etkileri olmuştur. İlhanlı sultanı Ahmed Teküder'in Müslüman olmasında bu tarikatın etkili olduğu rivayeti vardır⁵⁹².

Kalenderiler, kubbesi oniki dilimli olan beyaz keçeden taç giymişler, bu taca Tac-ı Kalenderi Huseynî denmiştir⁵⁹³. İstanbul'da Kalenderler'in bir arada kalmaları için zaviyeler kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin, onlar üzerindeki baskılarını artırmış olması, onları eski alışkanlıklarını bırakmaya zorlamış olmalıdır. Bu yüzden, onlar bazı yerlerde Bektaşî ve Mevlevî gibi devletin meşru gördüğü tarikatlara yaklaşarak devlet baskısından kurtulmak istemişlerdir⁵⁹⁴.

Kalenderiler namaz kılmadıkları gibi, açıkça olmasa bile, gizli gizli oruç yemişler, hiçbir küfürden de kaçınmamışlardır. Müslümanların çocuklarını aşırnak gibi garip huyları da olmuştur. Kendilerine mescitleri makam yapmışlar, yanlarında köpekler de bulunmuş olup, şarap içmişlerdir⁵⁹⁵.

Mevlâna dönemi Anadolu'sunun önemli tasavvuf akımlarından birisi de Melametilik ve Kalenderilik'tir. Kalenderilik temel itibariyle geniş çapta melameti tavra dayanmıştır ve bunu başta Şems-i Tebrizi olmak üzere Fahreddin-i Irakî temsil etmiştir. Fakat Şems-i Tebrizi'nin kalenderane tavrı değişik bir nitelik arz etmiştir⁵⁹⁶.

XIII. yüzyıldan itibaren Mevlevî çevreleri Kalenderiliğe sempati ile bakmışlardır. "Mesnevi" ve "Divan-ı Kebir"de Mevlâna sık sık Kalenderileri dile getirmiş, onların dünyaya karşı olan lakayt tavırlarını övmüştür. Mevlâna

⁵⁹¹ *Agt.*, s. 294.

⁵⁹² *Agt.*, s. 298.

⁵⁹³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul 1997, s.254.

⁵⁹⁴ Sadullah Gülten, *agm.*, s.39.

⁵⁹⁵ Mustafa Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, (Doktora Tezi), s.289.

⁵⁹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.93.

Kalender'in güvenci ve şifası olduğunu belirtirken, yine Kalender'in tam bir inanç içinde olduğunu ve Kalenderlerin insan cinsinden olmayacak kadar yüce gönüllü olduklarını belirtmiştir⁵⁹⁷.

Mevlâna, diğer şeyhler ve Kalenderilerden farklı bir yol tutarak kendi müritlerine dilenmeyi ve boş gezmeği yasak etmiş, sakalsız Kalenderlere gıpta ettiğini söylemiştir. Bu nedenle erkekle kadını ayırt edecek sakalın yeterli olduğunu bildirmiştir. Bir gün berbere gidip *"o kadar dipten kes ki ancak erkek olduğum anlaşılsın"* diyerek, sakal ve bıyığını dipten kestirmiş, ertesi gün *"gıpta ederim Kalenderilere, hiç sakalları yoktur. Sakalın az oluşu, insanın kutluluğuna delalet eder. Sakal erkeğin ziynetidir, çokluğu adama gurur verir, gurur ise insanı tehlikeye sokar, uzun sakal sufilere hoştur ama sun, sakalını tarayuncaya kadar arif Tanrı'ya ulaşır"* demiştir⁵⁹⁸.

Şeyh Cemâleddin Sâvî'nin halifelerinden Ebubekir-i Niksari 1205-1206 yıllarında Dımaşk'tan ayrılarak Konya'ya gelmiştir. Eflâkî'nin Cavlakî olarak nitelendirdiği Ebubekir Niksari'nin, Mevlâna ile yakın ilişkisi olmuştur. Kalenderiler, Mevlâna'nın cenazesine katılarak üzüntülerini göstermişlerdir⁵⁹⁹.

Mevlâna'nın şiirlerinde Kalenderilere dair çok telmih vardır⁶⁰⁰. Eflaki'nin anlattığına göre Mevlâna Celaleddin'i Rumi öldüğü zaman, cenazesinin önünden yedi öküz çekmişlerdir. Bunlardan biri, Kalenderiler tekkesine kurban etmesi için Ebûbekir-i Niksari'ye yollanmış olup, şeyh de bunun hemen kurban edilmesini söyleyerek fakirlere dağıtılmasını emretmiştir⁶⁰¹. Bu olay Mevleviler ile Kalenderilerin arasının iyi olduğunu göstermektedir.

⁵⁹⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992, s.202.

⁵⁹⁸ İsmet Kayaoğlu, "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", s.150.

⁵⁹⁹ Sadullah Gülten, *agm.*, s.40.

⁶⁰⁰ İsmet Kayaoğlu, "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", s.150.

⁶⁰¹ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, Ankara 1954, s.20.

Ebûbekir-i Niksârî'nin yakın dostu olan Ömer-i Girihi: “*Bu öküzün bir budu da bize düşmeyecek mi?*” diyerek kesilen kurbandan pay istemiştir. Bunun üzerine Ebûbekir-i Niksârî: “*Hâlâ köylülükten kurtulamamışsın. Çünkü sen köylü çocuğusun. Onun (Celâleddin-i Rumî) uğrunda canımız kurban etmemiz ve katırımızı satıp ziyafet vermemiz gerekir. Onun öküzünü miskinlerden ve fakirlerden esirgeyip tamah etmemiz erliğe sığar mı?*” diyerek duruma tepki göstermiştir. Ömer-i Girihi ise her ne kadar bu sözlere kırılmış olsa da katırını satıp fakirlere bir ziyafet vermiştir⁶⁰².

Mevlâna, Şems-i Tebrizi'de gördüğü kalenderâne tavra hayran olmuştur. Şems'in melamet felsefesinden kaynaklanan, dünyaya değer vermeyen, dünyanın peşinden kendini harap edercesine koşan insanlara karşı takındığı, tepeden bakış tavrına hayrandır. Fakat Mevlâna bu tavrın bozulmuş halini yansıtan popüler kalenderiliğe karşı çıkmıştır. Bir ara Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın dikkatini çekmiş olan başka bir Kalenderi şeyhi, Buzağı Baba adıyla bilinen Şeyh Baba Merendi'den hiç hoşlanmamıştır⁶⁰³.

Celâleddin-i Rumî'nin Konya'daki Ebûbekir-i Niksârî, Ömer-i Girihi gibi isimlerle iyi ilişkileri olduğu anlaşılıyor. Onlara sempati ile bakmış ve onlara özenmiştir. Mevlevilikte kalenderi etkiler, Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi ile ortaya çıkmış ve sünni temellere dayanan asıl Mevleviliğe bir muhalefet akımı biçiminde gelişmiştir. Ulu Arif Çelebi ve ona bağlı olanlar, şeri kurallara uymayan ve şaraba düşkün kalender-meşrep sufilerdir. Mevlevilik'teki kalender tavrı XIV. yüzyılda Arif Çelebi'den sonra Konya dergahına postnişin olan Divane Mehmet Çelebi ile daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Divane Mehmet Çelebi'nin, daha gençliğinde Kalenderliğe olan eğilimi ortaya çıkmış, dağlarda, tepelerde sırtında tennure ve kalenderi abasıyla dolaştığı gözlenmiştir. Bazen saçlarını oldukça

⁶⁰² Ürkmez, *agt.*, s.219.

⁶⁰³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.94; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna (Hayatı, Sanatı, Eserleri)*, İstanbul 1954, s.7.

uzatmış, bazen de kalenderiler gibi çar-darb olmuştur⁶⁰⁴. Bir hayli coşkun bir mızacı olan Divane Mehmet Çelebi, postnişin olduğunda bile yaşayış biçimini değiştirmemiştir. Şems-i Tebrizi'nin giydiği taca benzer bir taç giyen Divane Mehmed Çelebi, kendi zamanında tarikata girmek isteyenlere çar-darb uygulamıştır. Hatta şarap ve esrar içmekten de çekinmediği rivayet edilmiştir⁶⁰⁵.

2.2.7. Mevlevilerin Haydariler ile İlişkileri

Kalenderilik akımı içinden doğan ve Kalenderiyye tarikatından sonra ikinci büyük Kalenderi tarikatı denilebilecek tarikat Haydariyye'dir. Bu kolun geleneksel kurucusu sayılan Şeyh Kutbeddin Haydari Zâveî, XII. yüzyılın sonlarıyla XIII. yüzyılın başlarında yaşamış en önemli sûfilerden birisidir. Kutbeddin Haydar, Cemaleddin Sâvî'den sonra Kalenderiliği temsil eden en önemli kişidir. Kutbeddin Haydar İran'da Zâve şehrinde yaşamıştır. Bazı kaynaklara göre Şâhver adlı bir Türkistan hakanının oğlu olup meczup bir anneden doğmuş olduğu ifade edilmiştir⁶⁰⁶.

Haydarilik, Türkmen çevrelerinde kabul görmüş, Zave'de büyük bir zaviyesi olan Kutbeddin Haydar'ın şöhreti geniş coğrafyalara yayılmıştır. Kutbeddin Haydar'ın halifeleri Moğol istilasına kadar Türkistan ve İran'da faaliyette bulunmuşlardır. Moğol istilasından sonra bir taraftan Hindistan'a bir yandan da Anadolu'ya gelerek Anadolu'nun İslamlaşmasında katkı sağlamışlardır⁶⁰⁷. XIII. yüzyılın ilk yarısında vefat edinceye kadar orada kalmış ve Zâve şehrinde defnedilmiştir⁶⁰⁸.

Kalenderiyye Cemaleddin Savi'nin liderliğinde Suriye ve Mısır'da kurulmuş iken Haydariyye ise kurucusu olan Kutbeddin Haydar'ın öncülüğünde İran'da ortaya

⁶⁰⁴ Age., s.203.

⁶⁰⁵ Age., s.203.

⁶⁰⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992, s.40.

⁶⁰⁷ Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.282, 283.

⁶⁰⁸ Tahsin Yazıcı, "Kutbüddin Haydar", *DİA*, C: 17, İstanbul 1998, s. 24.

çıkmiştir. Kalenderilik ve Haydarilik Anadolu ve Hindistan'da yayılmıştır. Dilenci Kalenderiler ve Haydari benzeri derviş grupları, XIII. yüzyıldan önce, İslam dünyasının değişik bölgelerinde görülmeye başlamışlardır⁶⁰⁹. Fakiri XVI. yüzyılda Haydarileri, esrar içmekten sarhoş olup, durmadan şiirler söyleyen, şehir şehir, kasaba kasaba dolaşan, serseri dervişler olarak nitelendirmiştir⁶¹⁰.

Haydarilik de Kalenderilik tarikatıyla aynı düşüncede olmuş bir tarikattır. Dervişlerin dış görünüşleri, düşünce biçimleri gibi konularda Kalenderilik ile hemen hemen aynı özellikleri göstermişlerdir. Haydariler, Kalenderi dervişlerinden farklı olarak, bıyıklarını tıraş etmemişlerdir. Şeyh Kutbeddin Haydar, elbise olarak keçe giymiş ve yalınayak dolaşmıştır. Onlardan etkilenen birçok insan olmuştur. Kutbeddin Haydar, kenevir yapraklarını vecde ulaştırıcı bir araç olarak kullanmıştır. Hatta ilk defa esrarı vecde getirici bir araç olarak Kutbeddin Haydar'ın kullandığı ileri sürülmüştür. Haydariler, XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Hindistan, Anadolu, Suriye ve Mısır'da yayılmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin onların üzerlerindeki baskıyı arttırması, tarikat mensuplarını eski alışkanlıklarını bırakmaya zorlamıştır. Bu sebeple, bazı yerlerde Bektaşî ve Mevlevîler gibi devletin meşru gördüğü tarikatlara yaklaşılarak devlet baskısından kurtulmak istemişlerdir. Onların hem Bektaşîler hem de Mevlevîler ile ilişki içinde olduklarına dair tahrir kayıtlarında bazı bilgiler bulunmuştur⁶¹¹.

Kutbeddin Haydar sakallarını kesip bıyıklarını bırakmış, Haydari dervişleri ise kulaklarına, bileklerine, boyunlarına, ayaklarına, demir halkalar takmışlardır. Bu yersiz yurtsuz gezginci dervişler yalınayak dolaşmışlar, sırtlarına keçeden yapılmış bir aba, başlarına keçe külah takmışlardır⁶¹². Kalenderi ve Haydariler Arap Ortadoğu'sunda görünmelerinin üzerinden on yıl geçmeden, Abdurrahman el-Cevberi tarafından 1222-1232 yılları arasında yazılan bir kitapta utanmaz şarlatanlar

⁶⁰⁹ Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımız Kulları*, İstanbul 2008, s.13.

⁶¹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.113.

⁶¹¹ Sadullah Gülten, *agm.*, s. 38, 39.

⁶¹² Tahsin Yazıcı, "Haydariyye", *DİA*, C: 17, İstanbul 1998, s.35.

olarak betimlenmişlerdir⁶¹³.

Sakal bırakmadığı halde bıyıklarını kesmeyen Kutbeddin Haydar'ın garip davranışlar sergilemesi, etrafında birçok müridin toplanmasına sebep olmuştur. Kutbeddin Haydar, kışın buzlu sulara, yazın ateşe girmiş, yalın ayak gezmiştir. Onun böyle garip hallerini görmek için her taraftan ziyaretçiler gelerek, ona mürid olmuşlardır⁶¹⁴. Aynı zamanda Haydariler, perçem bırakmışlar, kulaklarına Ali kapısının kulu olduklarına dair halka gibi küpe takmışlardır. Yanlarında çingiraklar asılı olmuş, şaraba oldukça düşkün olup, on iki dilimli taç giymişlerdir.⁶¹⁵

Avrupalı seyyahlara göre, Haydariler, temel prensipleri gereği bekaret ve iffete kendilerini adanmış oldukları biliniyorsa da çoğu buna uymadığı gibi aralarında homoseksüeller de bulunmuştur. Haydariler yarı çıplak ve yalın ayak dolaşmışlar, sırtların da yatak vazifesi de gören koyun postu taşımışlardır⁶¹⁶.

Hemen hemen bütün seyyahlar haydariler için, şehirlerin dışındaki mahallelerde yahut köylerde yaşadıklarını, sık sık seyahate çıktıklarını, bu sırada yolda rastladıkları zengin kimseleri soyduklarını, hatta bazen öldürdüklerini kaydetmişlerdir⁶¹⁷.

Anadolu'da Mevlâna'dan önce Kalenderiler mevcuttur. Mısır'da ve Suriye'de dergahlar kurmuşlardır. Kalenderilerden ayrılmış olan Haydarilik ise bütün Anadolu'da bilinmektedir. Tarikatın kurucusu olan Kutbettin Haydar'ın halifesi olan Hacı Mübarek Haydari, Mevlâna tarafından sevilmiş ve kendisi de Mevlâna'ya sevmiştir.⁶¹⁸

⁶¹³ Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanmaz Kulları*, İstanbul 2008, s.15.

⁶¹⁴ Tahsin Yazıcı, "Kutbüddin Haydar", DİA, İstanbul 1998, s. 25.

⁶¹⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, İstanbul 1997, s.254.

⁶¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.114.

⁶¹⁷ *Age.*, s.114.

⁶¹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.11.

XIII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'daki Haydari şeyhlerinden Hacı Mübarek Haydari, Konya'da bulunan zaviyesinde yaşamıştır⁶¹⁹.

Eflaki'nin naklettiğine göre;

“Hacı Mübarek Haydari, Kutbettin Haydar'ın halifelerindendir. Bir gün Hacı Mübarek Haydari müritleriyle birlikte Meram mescidine gezmeye gitti. Birdenbire Mevlâna Hazretleri ile karşılaştılar. Hacı Mübarek kadınların büründükleri değirmi çarşafı örtünüp çömeldi. Müritler, bu kadınlara yaraşır harekettir, ne yapıyorsun diye onu ayıpladılar. Şeyh, Böyle bir er oğlu er geldiği vakit herkesin kadınlar gibi çarşaf giyip kapının ardında çömelip oturması ve kendini kadından daha küçük görmesi lazımdır, dedi⁶²⁰. Mevlâna daha fazla yaklaşıncı hepsi baş koyup aciz gösterdiler. Mevlâna, Haşa haşa siz dervişsiniz, dedi. Hacı Mübarek ilerleyerek Mevlana'nın mübarek ayaklarına sarıldı ve öpüp ağladı. Mevlâna, Üzülme, niçin böyle yapıyor ve titriyorsun? Bundan sonra artık gam ve keder yoktur. Rahat ol ve rahat yaşa dedi. Hacı Mübarek de: Bundan sonra artık rahat yaşarım, çünkü Hüdavendigâr inayet ve şefkat buyurdu” dedi⁶²¹.

Yine Hacı Mübarek Haydari, oğlu Hacı Muhammed dünyaya geldiği zaman, büyük bir ziyafet verdirmişti. Ziyafete Konya'nın büyüklerini de davet etmiş. Daha sonra Mevlâna'yı davet etmeye gelmiştir. Mevlâna *“ayaklarımın üzerinde değil, başımın üzerinde geleyim. Yüzümün üzerine, ensemin üzerine, yanımın üzerine yuvarlana yuvarlana gelip hizmet edeyim”* demiş, bunun üzerine, Hacı Mübarek Haydari, naralar atıp yerlere kapanmıştır⁶²².

⁶¹⁹ Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.283.

⁶²⁰ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Ankara 1953, s.506.

⁶²¹ *Age.*, s.507.

⁶²² *Age.*, s.507.

Anlatıldığına göre Hacı Mübarek Haydari'nin Mevlâna ile iyi ilişkileri olmuş, Selçuklu veziri Taceddin tarafından yaptırılmış olan Dârû'z-Zâkirîn isimli zaviyenin şeyhliğine tayin edilmiştir⁶²³.

Hacı Mübarek Haydari Mevlâna'ya candan bağlanmış, Çelebi Hüsameddin'in bostanında çalışacak kadar sevmiştir⁶²⁴. Görülüyor ki Haydariler ile Mevlâna arasındaki ilişki, Mevlâna öldükten sonra da olumlu bir şekilde devam etmiştir.

2.2.8. Mevlevilerin Kübreviler ile İlişkileri

Türkistan kökenli büyük tarikatlardan biri olan Kübreviyye⁶²⁵, XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında Harezmşahlar sahasında yaşamış olup, 1221 yılında Moğollar tarafından şehit edilen Necmeddin Kübra'nın etrafında oluşmuştur⁶²⁶.

Kübreviliğin Kurucusu olan Necmeddin Kübra, Harezm'in Hayvek Köyü'nde 1145 yılında doğmuştur. Asıl adı Ebûl Cenap Ahmed b. Ömer b. Muhammed b. Abdullah'tır⁶²⁷. Necmeddin Kübra, iyi bir tahsil devresi geçirmiş, zahiri ilimleri öğrenmiştir. Zeki ve çalışkan olmasında dolayı kendisine Kübra lakabı verilmiştir⁶²⁸. Medrese ilimlerinde, özellikle de hadis ilminde derinleşmiştir. Necmeddin Kübra, otuz beş yaşına kadar ilim tahsiline devam ettikten sonra bağlanacağı bir şeyh aramaya başlamıştır. Necmeddin Kübra, Dizful şehrinde hastalanmış, tanınmış sufilerden olan İsmail Kasrî'nin dergahında konaklamış ve ondan sonra Kübra'nın

⁶²³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992, s.63, 64.

⁶²⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.13.

⁶²⁵ Hamid Algar, "Kübreviyye", *DİA*, C:32, İstanbul 2006, s.500.

⁶²⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.92.

⁶²⁷ Mehmet Hakan Alşan, *age.*, s.171; Rüya Kılıç, "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Sufi Çevreler: Toplu Bir Bakış Denemesi", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S:33 (2005), s.229.

⁶²⁸ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 2013, s.228.

hayatında büyük bir değişiklik meydana gelmiş ve tasavvufî yola girmiştir⁶²⁹. İsmâil el-Kasrî'ye intisap etmiştir. İsmâil Kasrî, zâhir ilimlerindeki geniş bilgisinin onda kibreye yol açabileceğini düşündüğünden dolayı, terbiye ve irşad için Ebü'n Necîb es-Sühreverdî'nin halifesi Ammâr-ı Yâsir el-Bitlisî'ye göndermiştir. Ancak kendini şeyhinden üstün görerek tarikat âdâbına aykırı bazı davranışlarda bulunmuş, bunun üzerine Bitlisî onu Kahire'de olan Kâzerunlu Rûzbihân el Vezzân el-Mısırî'nin yanına göndermiştir. Ancak bir sonraki sülûk aşaması için tekrar Ammâr Yâsir'in yanına dönmüştür⁶³⁰.

Necmeddin Kübra'ya göre şeriat gemi, tarikat deniz, hakikat inci gibidir. İnciyi elde etmek isteyen kişi gemiye binip denize açılarak inciye ulaşır. Lazım olan ilk şey şeriattır. Şeriattaki amaç Allah'ın ve peygamberin emirlerine uymaktır⁶³¹. Necmeddin Kübra, inanç bakımından, şeriat ilkelerine bağlı, koyu sünni bir anlayışı benimsemiştir. Necmeddin Kübra'nın "Uslulu'l Aşere, Risâle fi's-Sülûk, Risâletü'l-Turuk, Tevaliü'l-Tenvir, Aynu'ul-Hayat" gibi eserleri de vardır⁶³². Kübrevilik tarikatının esaslarından biri de semadır. Semanın üç kuralı vardır. Elverişli zaman, mekan ve ihvan. Kübra'ya göre sema arkadaşları aynı düşüncede olmalıdırlar. Manevi zevk ancak bu durumda mümkün olur⁶³³.

Moğolların Harezmi işgal ettikleri sırada, yanındaki altı yüzden fazla müridine, Harezmi terk edip Horasan'a gitmelerini emreden Necmeddin Kübra, Harezmi'de Moğollarla savaşmış ve şehit düşmüştür. Kübreviyye tarikatı mensuplarından bazıları Moğollar arasında kalarak onların kalbini İslam'a

⁶²⁹ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 2010, s.228; Hamid Algar, "Necmeddin Kübra", DİA, C: 32, İstanbul 2006, s.499; Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C: 14, İstanbul 1990, s.429, 430.

⁶³⁰ Hamid Algar, "Necmeddin Kübra", DİA, s.499.

⁶³¹ Süleyman Gökbulut, *Necmeddîn-i Kübrâ (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)*, İstanbul 2010, s.204; Mehmet Hakan Alşan, *age.*, s.173.

⁶³² İsmet Zeki Eyüboğlu, *Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi*, İstanbul 1997, s.214.

⁶³³ Mehmet Hakan Alşan, *age.*, s.174.

ısdırmaya çalışmışlardır⁶³⁴. Bir kısmı da Horasan'da kalmayarak Anadolu'ya geçmişlerdir⁶³⁵. Necmeddin Kübra'nın şehit olmasına eserlerinde işaret eden Mevlâna;

“Biz şöyle biz izzet kerem kavmindeniz;

Her nefes bize hoşça kadeh sunarlar

Biz kıymetsiz müflislerden değiliz ki;

Bize efsun edip de zayıf tutarlar.

Biziz bir elde iman şarabı içen:

Bi elde kâfir perçemini tutanlar...”

Diyerek küfre karşı savaşın birlikteliğini dile getirmiştir⁶³⁶.

Moğol istilasası sırasında, Necmeddin Kübra, Harezmi savunmasında önemli vazife üstlenmiş, mücadele vermiştir. Hatta şehit olurken bile kendisini bir Müslümanın öldürmesi için gayret göstermiştir⁶³⁷. Burada bir grup müridi ile şehit olmuştur⁶³⁸.

Necmeddin Kübra üç temel kaynağı yoğun olarak kullanmıştır. Bunlardan ilki, Kur'an-ı Kerim ve hadislerdir. O herhangi bir şeyi açıklamak için Kur'an ve hadisten faydalanmıştır. İkinci kaynağı ise, kendinden önce yaşamış olan şeyhlerin sözleri ve eserleri olmuştur⁶³⁹. Üçüncüsü ise manevi tecrübesidir⁶⁴⁰. Necmeddin Kübra, şafi mezhebine mensup olan sünni bir mutasavvıftır⁶⁴¹.

Anadolu'ya Kübreviyye, Necmeddin Kübra'nın yanında yetişmiş olan Sadreddin Hamavi, Seyfeddin-i Baherzi, Baba Kemal-i Hocendi gibi önemli

⁶³⁴ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.38; Halil Baltacı, “*Necmeddin Dâye Râzi*”, İstanbul 2011, s.130, 131.

⁶³⁵ Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Ankara 2007, s.131; Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.39.

⁶³⁶ Mehmet Hakan Alşan, *age.*, s.176, 177.

⁶³⁷ Süleyman Gökbulut, *Necmeddin-i Kübra (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)*, İstanbul 2010, s.65.

⁶³⁸ *Age.*, s.95.

⁶³⁹ *Age.*, s.200.

⁶⁴⁰ *Age.*, s.201.

⁶⁴¹ *Age.*, s.203.

şahsiyetler tarafından getirilmiştir⁶⁴².

Kübrevilğin diğer temsilcilerinin başında, bizzat Mevlâna'nın babası Bahaeddin Veled ve halifesi Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi ile Necmeddin Daye gelir. Bu kişiler, o yıllarda Türkleşme sürecini yaşayan Anadolu'nun, tasavvufi hayatında etkili olmuşlardır. Yıldırım Bayezid'in damadı Buharalı Emir Sultan ve halifeleri sayesinde Anadolu'da Kübreviyye XVI. yüzyıla kadar yaşayabilmiştir⁶⁴³.

Kübreviyye, Anadolu'da yaygın olan bir tarikat değildir. Ancak Orta Asya, İran, Rusya da yaygın olan Kübreviyye mensuplarının eserleri, Anadolu tasavvuf düşüncesinin yakından tanıdığı eserler olmuştur. Kübra'nın müritlerinden olan Necmeddin Daye'nin *Mirsadü'l-İbad* adlı eseri, Kasım Karahisarî tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Kübreviyye, Nakşibendiyye ve Mevleviyye tarikatlarına etki etmiştir⁶⁴⁴.

Necmeddin Daye, 1177 yılında Rey'de doğmuştur. İsmi ve künyesi ile Ebu Bekr Necmeddin Abdullah b. Muhammed b. Şâhâver el Esedî Er-Râzi'dir. İlk eğitimini doğduğu şehir olan Rey'de almıştır. 1202-1203 yıllarında Rey'den ayrılarak, Şam, Mısır, Bağdat, Hicaz ve Azerbaycan gibi bölgelerde bulunmuş, ilim tahsil edip mutasavvıflarla görüşmüştür. Kübrevilik tarikatına katılmak için, Harezm'e gidip Necmeddin Kübra'ya intisap etmiştir⁶⁴⁵. Necmeddin Kübra'nın halifesi Mecdüddin el-Bağdadi'nin gözetiminde tasavvufi bir eğitim alan Dâye, özellikle Bağdadi'nin ölümünden sonra çıkan karışıklıktan sonra ve Fahreddin Razi ile Bahaeddin Veled'in arasındaki ihtilaftan sonra orada olacak olumsuz sonuçlardan uzaklaşmak için tekrar Rey şehrine dönmüştür. Moğol saldırıları sebebiyle burada da kalamayan Daye, Hemedan'a gider. Oradan 1221 yılında ayrılarak, Hemedan, Erbil

⁶⁴² Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2011, s.92.

⁶⁴³ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.39; Hüseyin Algül-Nihat Azamat, "Emîr Sultan", *DİA*, C: 11, İstanbul 1995, s.146, 148.

⁶⁴⁴ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C: 14, İstanbul 1990, s.430; İsmet Zeki Eyüboğlu, *age.*, s.213.

⁶⁴⁵ Necmeddin Daye, *Sûfi Diliyle Siyaset, İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd ft tercemetei Mirsâdü'l- 'ibâd*, Çev: Kâsım b. Mahmûd Karahisârî, İstanbul 2010, s.12.

ve Diyarbakır yoluyla Kayseri'ye gelmiştir⁶⁴⁶. Ona göre Anadolu henüz tehlikelerden uzak, emniyetli bir yer olduğu için burayı tercih etmiştir. Devlet yöneticileri, âlim ve sûfleri himaye etmekte olup, ilmî ve irfanî faaliyetleri desteklemektedirler. Necmeddin Daye ilk önce Malatya'ya gelmiş, burada, Konya'daki elçilik görevinden dönmekte olan Şihâbeddin-i Sühreverdf ile karşılaşmış ve bir müddet onun hizmetinde bulunmuştur⁶⁴⁷. Selçuklu topraklarını dolaşarak irşad faaliyetinde bulunmuş olan Daye, Kayseri, Sivas ve Konya'da ikamet etmiştir. Konya'da Mevlâna Celaleddin Rûmi ve Sadreddin Konevi ile görüşmüş olması ihtimaldir⁶⁴⁸.

Necmeddin Daye, Bağdat'tan gelip Alaaddin Keykubad adına yazdığı, her sınıfı içine alan kitabı Mirsadü'l İbad'ı Sultana sunmuştur. Alaaddin Keykubad Ona büyük ilgi göstermiştir. Sultan, kitabın her harfine karşılık ödeme yapmış ve onu büyük bir şöhrete kavuşturmuştur⁶⁴⁹. Necmeddin-i Daye, I. Alaaddin Keykubad'a takdim ettiği meşhur eseri Mirsâdü'l-İbâd'da, hangi sebeplerle göç ettiğini, hangi beklentilerle Anadolu'yu tercih ettiğini, hangi güzergâhları izlediğini, göç esnasında neler yaşadığını, Anadolu'daki ilişkilerini anlatmıştır⁶⁵⁰. Necmeddin Daye, Selçuklular ve Alaaddin Keykubad için övgü dolu sözler sarfetmiştir⁶⁵¹.

“Müslümanlar emniyet, asayiş ve huzuru Selçuklu hanedanının mübarek sancağı gölgesinde buldular. Bu dindar padişahlar zamanında yapılan medreseler, zaviyeler, kervansaraylar, hastahaneler, köprüler ve başka hayır kurumları hiçbir dönemde yapılmamış, alimlere, zahidlere ve halka gösterilen himaye ve şefkat, girişilen gazalar ve kazanılan zaferler hiçbir

⁶⁴⁶ Necmeddin Daye, *age.*, s.13; Süleyman Gökbulut, *Necmeddîn-i Kübra (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)*, İstanbul 2010, s.151.

⁶⁴⁷ Ürkmez, *agt.*, s.58.

⁶⁴⁸ Necmeddin Daye, *age.*, s.13; Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Ankara 2007, s.132.

⁶⁴⁹ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, Çev: Mürsel Öztürk, Ankara 2014, s.258.

⁶⁵⁰ Ürkmez, *agt.*, s.57.

⁶⁵¹ Süleyman Gökbulut, *age.*, s.152.

zamanda görülmemiştir. Türkistan, Fergana, Maveraiünnehir, Harezmi, Horasan, Gûr Afganistan, İran, Irak, Diyarbakır, Suriye ve Anadolu ülkeleri onların ve çocuklarının eserleriyle doludur. Müslümanlar bu mübarek hanedana dua ve sena ile meşguldürler”⁶⁵².

Ancak gerekli ilgiyi görememiş olacak ki Mengüceklî Sultanı Alaeddin Davud Şah’ın himayesinde Erzincan’da kalmıştır. 1224’te Bağdat’a dönmüş olan Daye, ihtimalle ertesi sene, Halife Zâhir-Biemrillah tarafından Tebriz’e Celaeddin Harzemşah’a elçi olarak yollanmıştır. Bir süre burada bulunan Daye tekrar Bağdat’a dönmüş ve yaklaşık otuz yıl burada kalmıştır. 1256 yılında Bağdat’ta ölmüştür⁶⁵³.

Diğer Kübrevî halifelerden farklı olarak Necmeddin-i Daye, kendisinden sonra silsilesini devam ettirecek herhangi bir temsilci bırakmamıştır. Dolayısıyla onun Kübrevîliği sürdürme açısından etkin bir rol oynadığı söylenemez⁶⁵⁴.

Kübrevîlik ve Mevlevîlik arasındaki ilişki Bahaeddin Veled’in, Necmeddin Kübra’nın halifesi olduğu iddialarına dayanmaktadır. Bazı eserlerde bu görüşü destekleyen bilgiler mevcuttur⁶⁵⁵. Bahaeddin Veled’in Maarif’inde, Mevlâna’nın eserlerinde, Sipehsalar’da, Eflâki’nin eserinde, Sultan Veled’in İbtidaname’sinde, Bahaeddin Veled’in Necmeddin Kübra’nın müridi olduğuna dair bilgiler yoktur⁶⁵⁶.

Rivayete göre: Sadreddin Konevi ile Mevlâna bir gün bir mecliste bulunuyorlardı. Akşam namazı vakti geldiğinde, Necmeddin Daye imam olmuş ve

⁶⁵² Age., s.153.

⁶⁵³ Necmeddin Daye, age., s.14; Halil Baltacı, *Necmeddin Dâye Râzî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul 2011, s.71; Ürkmez, *Menâkıbnâmelerine Göre XIII. Yüzyıl Selçuklu Anadolu’sunda Tasavvufî Zümreler*, (Doktora Tezi) s.62.

⁶⁵⁴ Süleyman Gökbulut, age., s.169; Reşat Öngören, “Osmanlı Türkiyesi’nde Tarikatlar” *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.70.

⁶⁵⁵ Füzûzanfer, *Mevlâna Celaeddin*, Çev: Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul 1997, s.77; Süleyman Gökbulut, age., s.188.

⁶⁵⁶ Süleyman Gökbulut, age., s.189.

her iki rekatta da Kâfirun suresini okumuştur. Mevlâna, Sadreddin Konevi'ye şaka yollu, "*Zahir budur ki birini sizin için, birini bizim için okudu*" demiştir⁶⁵⁷.

Celâleddin-i Rumî'nin torunu Arif Çelebi, "*vâizlerin sultanı*" denilen Kastamonulu olan Mevlâna Alâeddin'e, Necmeddin-i Daye'nin tefsirinin bir nüshasını hediye etmiştir. Eflâkî'ye göre o zamana kadar Anadolu'da herhangi bir nüshası bulunmayan tefsir, Mevlâna Alâeddin'in katkılarıyla burada da yayılmaya başlamıştır⁶⁵⁸.

Kübreviyye tarikatının Baherziyye kolunun kurucusu olan Seyfeddin Baherzi'nin⁶⁵⁹ oğlu Müzhireddin Konya'ya geldiğinde ulular onun ziyaretine gitmişlerdir. O gün tesadüfen Mevlâna Celaleddin, dostlarıyla meram mescidine gitmiştir. Şeyh Müzhireddin "*Acaba benim Konya'ya geldiğim haberi Mevlâna'nın mübarek kulağına gitmemiş mi? Bir memlekete gelen ziyaret edilir*" demiştir. Mevlâna'nın öğrencilerinden biri bu sözleri duymuş, Mevlâna da "*ey kardeş, gelen biziz sen değilsin. Sen ve senin gibilerin bizi ziyaret etmeleri ve bizimle müşerref olmaları lazımdır*" demiştir. Müzhireddin, Mevlâna'yı ziyarete gelmiştir. Mevlâna'ya "*Babam senin hakkında ne yap yap, Mevlâna'yı aramaya git dedi*" demiştir. Babasının sözünün doğru olduğunu söyleyerek, Mevlâna'nın yüceliğinin babasının söylediğinden daha fazla olduğunu belirtmiştir⁶⁶⁰.

2.2.9. Mevlevilerin Rifailer ile İlişkileri

Seyyid Ahmed b. Ali er-Rifâî'ye nispet edilen Rifailik tarikatı, İslâm dünyasının ilk tarikatları arasında önemli bir yere sahiptir. Tarikat, pîri olan Ahmed Rifai'nin zamanında teşkilatlanmıştır⁶⁶¹.

⁶⁵⁷ Mehmet Demirci, "Sadreddin Konevi ile Mevlâna Celaleddin'in Münasebetleri Hakkında", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S: 4 (1989), s.62.

⁶⁵⁸ Ahmed Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri* II, s.398.

⁶⁵⁹ Süleyman Uludağ, "Bâharzî Seyfeddin", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s.474, 475.

⁶⁶⁰ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, s.153, 155.

⁶⁶¹ Mustafa Tahralı, "Rifâiyye", *Türkiye'de Tarikatlar (Tarih ve Kültür)*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.285, 289.

XII. yüzyılda, Irak merkezli olarak yapılanmaya başlayan Rifailik, XIII. yüzyılda Anadolu topraklarında hızla yayılarak kurumsallaşmıştır⁶⁶². Rifaiyye'nin teşkilatlanmasının en önemli sebebi, Ahmed er-Rifai'nin genç yaşta, devrin meşhur sufilerinden olan dayısı Mansur el-Bataihi'den kalabalık bir mürid topluluğu devralmış olmasıdır⁶⁶³.

Ahmet er-Rifai, Hz. Hüseyin soyuna mensuptur (1118-1182). Altıncı İmam Musa Kazım'ın oğlu İbrahim el-Murtaza neslindedir. Babası Seyyid Ali'dir. Annesi, Ebû Eyyûb el-Ensâri'nin torunlarından olan Fatıma el-Ensâri'dir. Ahmed er-Rifai, Basra ile Bağdat arasında bataklık yerler anlamına gelen Bataih bölgesinde, Ümmi Abide köyünde doğmuştur⁶⁶⁴. Ahmed Rifai, medrese eğitimi almış, İslam bilimleri okumuş özellikle de Basralı Şafii bilgini olan Ebulfazî Ali el Vasiti'den tasavvuf bilgisini öğrenmiştir. Bir süre içine kapanık yaşamış, daha önce kurulmuş tarikatları incelemiş, kendi tarikatını kurmak için çalışmalara başlamıştır. Rivayete göre dayısı Mansur, ona Rifailikle ilgili ilk bilgileri vermiştir. Ahmed Rifai, dayısı Mansur'dan hırka giydikten sonra, dayısının etkisi ile oldukça fazla bir üne kavuşur. Kısa bir sürede de dayısının yardımıyla Rifailik tarikatını kurmuştur. Ahmed Rifai koyu sünni bir çevrede yetişmiştir ancak tarikatta ateş önemli bir yer tutmuştur⁶⁶⁵.

Dayısı ve şeyhi olan Mansur el-Bataihi vefat edince Ümmi Abide'deki tekkede talebe ve müritlerle ilgilenmeye başlamıştır. Müritlerinin sayısı çok kısa zamanda çoğalmış, adı da duyulmuştur. Bu hızlı yayılmayı Irak'taki bazı şeyhler kıskanmış, hakkında iftiralarda bulunmuşlardır. Zikir meclislerinde erkek ve kadınları bir arada bulundurduğu gerekçesiyle, Abbasi Halifesi el-Muktefi'ye şikâyetinde bulunmuşlardır. Halife durumu araştırması için bir müfettiş göndermiş, müfettiş ise "*Eğer bu seyyid ve müritleri sünnetten başka bir yol üzerinde iseler,*

⁶⁶² Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976, s.204; Öztürk, *Müvelleh Dervişler*, s.164.

⁶⁶³ Mustafa Tahralı, "Rifaiyye", *DİA*, C: 35, İstanbul 2008, s.99.

⁶⁶⁴ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yayınları, 1990, s.530

⁶⁶⁵ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Bütün Yönleriyle, Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, İstanbul 1997, s.239

yeryüzünde sünneti takip eden bir topluluk kalmamış demektir” diye tespitlerini rapor etmiş, Abbasi halifesi de, Ahmed Rifai’ye bu yüzden özür mektubu göndermiştir⁶⁶⁶. Rifailik tarikatının kurucusu olan Ahmed er-Rifai, Rifailiği Ümmi Übeyde köyünde yaymaya başlamıştır⁶⁶⁷.

Ahmet Rifai, kişinin eğitimi için toplumdan uzaklaşması gerektiğini, içe kapanışı, bütün duyu etkilerinden sıyrılmayı yöntem olarak görmüştür. Tanrı yaratıcıdır, yücedir, bilinemez, kavranamaz, Tanrı kayrası olmadan kişide başarı söz konusu olamaz. Kur’an tanrısal buyruklardan oluşan kutsal bir kitaptır. Onda sözcüklerin biri görünen, biri görünmeyen olmak üzere iki anlamı vardır. Görünen kavramını anlamak için şariat kurallarına uymak, görünmeyen anlamı yakalamak için de içekapanış (riyazet) olmalıdır. İçekapanış, kişinin kendini bulması, yanıltıcı etkilerden arınması yöntemidir⁶⁶⁸. Ahmed Rifai, başına kara sarık sarmış olup, onu izleyenlerde aynı şekilde kara bir başlık takmışlardır. O’na göre bu olay Peygamber’den gelen bir gelenektir⁶⁶⁹.

XIII. asrın son ve XIV. asrın ilk senelerinde Anadolu’da yayılmış olan tarikatlar arasında İbn Batuta’nın Tarikat-ı Ahmediye adını verdiği Rifailik de yer almıştır. İbn Batuta Macar şehrinde Rifai tekkesine tesadüf ettiği gibi, İzmir’de Bergama’da, Amasya çevresinde Sonisa’da da Rifai tekkelerine ve Rifailere rastlamıştır. Onlar dans etmişler, yanan ateşe girmişler, ateş yemişler ve daha başka tuhaf haller göstermişlerdir⁶⁷⁰.

Rivayete göre Ahmet Rifai, 1160 senesinde hacca gitmiş, dönüşünde Peygamber’in Medine’de Ravza-i Mutahhara’sını ziyaret etmiştir. Hz. Peygamber’in kabrine gelince “es-selamü aleyküm ya cediti (ey dedeciğim)” diye selam vermiş,

⁶⁶⁶ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 1990, s.531

⁶⁶⁷ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 2013, s.191

⁶⁶⁸ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Bütün Yönleriyle, Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, İstanbul 1997, s.240

⁶⁶⁹ A.g.e, s.242

⁶⁷⁰ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1966, s.168-174

Peygamberin kabrinden “aleykum selam ya veled (ey oğlum)” diyerek cevap gelmiştir⁶⁷¹. Bunun üzerine kimi satır, kimi çekiçleri ellerine alarak birbirlerine vurmaya başlamışlardır⁶⁷². Ahmet Rifai bunu gördükten sonra ellerini göğse açarak “*bu benim tarikatıma mahsus bir hal olmak üzere kalsın!*” diye dua etmiştir. Bu olay üzerine vücuda eziyet verme adeti kalmıştır. Bu hadise şahitlerin rivayetiyle hacılar arasında ve İslam ülkelerinde yayılmıştır⁶⁷³. 1161’de Abbasi halifesi el-Müstencid, bir adamını göndererek Seyyid Ahmed Rifai’den nasihat, tavsiye, dua istemiştir. Ahmed Rifai 23 Ağustos 1182 tarihinde vefat etmiştir⁶⁷⁴.

Ahmed er-Rifai, “Hikem-i Rifaiyye”, “el Mecâlisü’s-seniyye”, “el-Burhânü’l-müeyyed” gibi eserler yazmıştır. Ahmed er-Rifai’nin tarikatı, bazen Bataihyye, bazen Ahmediyye, ancak daha çok Rifaiyye diye anılmıştır. Kadirilik ve Yesevilik’ten sonra ilk tarikat olarak bilinir⁶⁷⁵. Irak merkezli olan Rifaiyye Ahmed Rifai’den sonra, genellikle Ortadoğu, Anadolu ve Balkanlar’da yayılmış bir tarikattir. Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarında Anadolu’nun değişik yerlerinde Rifai dergahlarına rastlanmıştır. Rifailer siyah sarık sarıp, seccadede otururlar ve ayin, zikir törenlerinde def ve bendir çalarlardı. Zikir ve ayin sırasında “burhan” dedikleri şiş vurmak, ateşe girmek, cam çiğnemek gibi garip adetleri vardı. Rifailer, Osmanlı’nın son yıllarına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir⁶⁷⁶.

Rifaiyye, Ahmed Rifai’nin İskenderiye’ye gönderdiği Ebü'l Feth el Vastî aracılığıyla Mısır’da teşkilatlanan ilk tarikat olmuştur⁶⁷⁷. Rifai’nin torunlarından İzzeddin Ahmed es-Sayyad zamanında tarikat Irak, Suriye, Hicaz, Yemen ve Mısır’da yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca Tunus’ta XV. yüzyılda bir Rifai şeyhinin

⁶⁷¹ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, 1990, s.532

⁶⁷² Enver Behnan Şapolyo, *age.*, s.191

⁶⁷³ Selçuk Eraydın, *age.*, s.532

⁶⁷⁴ *Age.*, s.532

⁶⁷⁵ Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar (Tarihi, Kavramları ve Meseleleri)*, İstanbul 1994, s.259

⁶⁷⁶ *Age.*, s.260

⁶⁷⁷ Mustafa Tahralı, “Rifaiyye”, *DİA, C: 35, İstanbul 2008, s.100*

bulunduğu bilinmektedir⁶⁷⁸.

Rifailik, sünni tarikatlardan biridir. Rifai olmak isteyen biri önce bir rehber bulur, bunun vasıtasıyla şeyhe takdim olunur, şeyh rıza gösterirse onu alıp, şeyhin huzuruna götürürlerdi. Önce bir abdest alan talib, daha sonra iki rekat namaz kıldıktan sonra, şeyhin önünde diz çökerdi⁶⁷⁹.

Rifaiyye'de şeyhe intisap, müridle mürşid arasında bir anlaşma ve sözleşme olarak kabul edilmekte olup, bu bir törenle gerçekleştirilmiştir. Tarikata giren kişi önce tarikatın emir ve yasaklarını öğrenmeli ve tarikatın gereklerini yerine getirmelidir. Daha sonra farzların yanında çokça nafil ibadet yapmalıdır. Mürid mürşidinin sözlerini dikkatle dinlemeli, onun hal ve hareketlerini öğrenmelidir. Seyr-i sülukun başlangıcı Hakk'a yönelerek kalp huzuruna ulaşmaktır. Bu huzura ulaşmak için de ise salatü selam getirmek gerekir. Zira salatü selam vesilesiyle aradaki perdeler kalkmakta ve salik Resul-i Ekrem'den zat nurlarını görebilmektedir. Buna göre Hakk'ın huzuruna ulaşmada Hz. Peygamber bir kapı değerindedir. Salatü selamın her namazdan sonra mürşidin belirleyeceği sayıda okunan beş şekli olmakla birlikte ümmi müridler için, "Allahümme salli ala seyyidina Muhammedin ve ala alihi ve sahbihi ve sellim" şeklinde okunması yeterli görülmüştür⁶⁸⁰.

Rifai ayinleri, parlak bir şekilde icra edilirdi. Ayini izlemeye gelenlerin sayısı oldukça fazla olmuştur. Bu ayinleri semahanelerinde yaparlardı. Salonu dolduran halkın karşısında, Rifailerin şeyhi gelerek postuna oturur, sonra da dervişler iki tarafına halka olarak diz çökerlerdi. Fatiha okuyan Şeyh efendiden sonra güzel sesli gençler naat okurlar ve dervişler bununla coşarlardı⁶⁸¹.

Dervişlerin coştukları bir sırada, Şeyh efendi oradaki halkadan bir derviş seçip, başını direğe dayar, yanağına şiş sokarak direğe çivilerdi ancak dervişin

⁶⁷⁸ Agm., s.100

⁶⁷⁹ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 2013, s.190.

⁶⁸⁰ Mustafa Tahralı, "Rifaiyye", s.100.

⁶⁸¹ Enver Behnan Şapolyo, *age.*, s.192.

yanagından kan akmazdı⁶⁸². Bazı dergahlarda ellerinde yılan tutan dervişler de olmuştur. Şeyhlerin de birtakım hünerleri bulunmuştur. Şeyhi, yanan bir fırına sokarlar, hiçbir yeri yanmadan çıkarırlardı. Kızgın bir demiri dilleri ile yalarlardı⁶⁸³. Bunlar gibi birtakım tuhaf adetleri vardı. Rifailer, toplumsal hayat içinde yalnızca gösterilerde sapmış olup, diğer zamanlarda ise çalışan, düzgün kimseler olmuşlardır⁶⁸⁴.

Gösterdikleri burhanlarla halkın itibarını kazanan Rifai dervişleri önemli bir nüfuz kazanmışlardır. Mevlâna zamanında Rifai şeyhlerinden Seyyid Taceddin, kalabalık bir mürit cemaatiyle Konya'ya geldiği zaman, emirler ve şehrin ileri gelenleri onları karşılamışlar ve Celaleddin Karatay Medresesi'nde ağırlamışlardır⁶⁸⁵.

Rifâiliğin Anadolu'da yayılmasında Şemseddin Ahmed b. Muhammed er-Rifâî'nin oğlu Tâceddin Muhammed er-Rifâî ile torunu Ahmed-i Kûçek er-Rifâî ve onların soyundan gelenler önemli yer tutmuşlardır. Bu iki sûfî, kalabalık maiyetleriyle beraber Tokat, Amasya, Konya, Alanya, Uluborlu gibi Anadolu şehirlerini dolaşmışlar; yönetici ve sûfilerle temas kurmuşlardır. Böylece Rifailik buralarda kurularak kurumsallaşmıştır⁶⁸⁶.

Dönemin öne çıkan sûfilerinden biri olan Tâceddin Muhammed, Şemseddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed er-Rifâî'nin oğludur⁶⁸⁷. Taceddin ünlü bir Rifai şeyhi olup, 6 Aralık 1304 tarihinde vefat etmiştir⁶⁸⁸. Taceddin Er-Rifai, Anadolu tasavvuf tarihinde önemli bir yerdedir. Rifailiğin Anadolu'da yayılması, Taceddin ve çocukları sayesinde olmuştur. Taceddin b. Er-Rifai, Seyyid Ahmed-i Küçek er-

⁶⁸² *Age.*, s.192.

⁶⁸³ *Age.*, s.193.

⁶⁸⁴ Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kural Tanımaz Kulları*, s.70.

⁶⁸⁵ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, İstanbul 2016, s.43.

⁶⁸⁶ Ürkmez, *Menâkıbnâmelere Göre XIII. Yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda Tasavvufî Zümreler*, (Doktora Tezi), s.85.

⁶⁸⁷ Eyüp Öztürk, *Müvelleh Dervişler*, s. 173.

⁶⁸⁸ *Age.*, s. 163.

Rifai'nin babasıdır⁶⁸⁹.

Rifâiler, devrin ünlü fakihlerinin müderrislik yaptığı Karatay Medresesi'nde ağırlanmışlardır. Bu durum Tâceddin Muhammed'in ne kadar büyük bir şöhrete sahip olduğunu göstermektedir. Tâceddin Muhammed, Anadolu'yu egemenlikleri altına alan İlhanlılar tarafından da saygı görmüştür. O, İlhanlıların kurucusu Hülâgu Han, ilk Müslüman İlhanlı hükümdarı Ahmed Teküder Han ve İslâmiyet'in İlhanlıların resmî dini olmasını sağlayan Gazan Han ile olumlu ilişkiler kurmuştur⁶⁹⁰.

Rifailerin Moğollarla ilişkileri Şeyh Taceddin'in oğlu olan Şeyh Ali zamanında da devam etmiştir. Olcaytu onun bir kerametinden etkilenmiş ve o öldükten sonra, ona türbe yaptırıp, vakıflar bağışlamıştır⁶⁹¹.

Şeyh Taceddin'in oğlu Seyyid Ahmed-i Küçek, Rifailiğin Anadolu'daki en etkili ismi olmuştur⁶⁹². Ahmed-i Küçek'in Anadolu'da ziyaret ettiği yerler arasında Alanya ve Uluborlu da vardır ve buralarda oldukça iyi tanınmıştır⁶⁹³.

Ahmet Teküder, çocukluğunda Hülâgu'nün huzurunda Kalenderi gruplar içerisinde sayılan Rifai şeyhlerinin ateşe girerek yaptıkları gösterilerinde bulunmuştur. Rifai şeyhi, ateşe girerken beraberinde Teküder'i de ateşe sokmuş, ona Ahmed ismini vererek onu Rifailere katmıştır. Ona İslam'ı sevdirmiştir. Abaka'dan sonra tahta çıktığında Şeyh Abdurrahman onun İslam'a girişini kolaylaştırmıştır. Bu şahıs daha sonraları Ahmed Teküder'in eli ayağı olmuştur. Ahmet Teküder ona "baba" demiştir⁶⁹⁴.

Akşehir'de ikamet eden ve ateşle hemhâl olmak gibi bazı müvelleh tavırlar sergileyen Salih Balandûz er-Rumî, ileri gelen Rifâi dervişlerindedir. Bu şahıs, Rifailerin o dönemdeki merkez âsitânesinin bulunduğu Ümmi Abide'ye giderek

⁶⁸⁹ Age., s.164.

⁶⁹⁰ Ürkmez, *agt.*, s. 88; Öztürk, *Müvelleh Dervişler*, s.166,171

⁶⁹¹ Eyüp Öztürk, *age.*, s.170.

⁶⁹² Age., s.171.

⁶⁹³ Age., s.175.

⁶⁹⁴ Mustafa Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, (Doktora Tezi), s.298.

müridi olduğu Taceddin Muhammed'i ziyaret etmiştir. Salih Balandûz'un 1300-1301 yıllarında öldüğü düşünülmektedir⁶⁹⁵.

XIV. yüzyılın ilk yıllarında İzmir, Bergama ve Amasya gibi şehirler başta olmak üzere yayılan ve Irak merkezli olan Rifâiyye tarikatı, bu asrın son çeyreğinde Antakyalı Şeyh Abdurrahman b. Muhammed el-Hanefi'den hilâfet alan Şeyhülislâm Molla Fenârî tarafından temsil edilmiştir. Bunun ardından tarikatta Fenâriyye diye bir kol ortaya çıkmıştır. Fenâriyye'nin nerede ve nasıl devam ettiği bilinmiyorsa da 1433'de Amasya'da Rifâiyye adına bir tekkenin kurulduğu görülmüştür. 1732'de Üsküdar'da Rifâî âsitânesi'nin kuruluşundan sonra Rifâiyye, İstanbul'da yayılmaya başlamıştır. Rifâiyye tarikatı Osmanlı'nın son dönemine kadar gelebilmiştir⁶⁹⁶.

Anadolu Selçukluları zamanında Rifai dervişlerinden Seydi Taceddin Rifai, Mevlâna zamanında Konya'ya gelmiş ve dervişlerinin yılan ve ateşle oynamalarını Konyalılar seyretmiş⁶⁹⁷.

Mevlâna, sert tavrını yalnızca Türkmen şeyhlerine karşı takınmamış olup, o sırada Anadolu'ya Moğol istilası önünden kaçarak gelen Rifaî dervişlerine de sıcak bakmamıştır. Halkın karşısında vücutlarına şişler sokup, ateş parçaları yutan, yılanlar ve akreplerle oynayan bu kişiler, Mevlâna'nın tasavvuf anlayışına ters düşmüştür. Bu nedenle eşinin onları izlemeye gitmesine dahi tahammül edememiştir⁶⁹⁸.

Başka bir Rifai şeyhi olan Mahmûd-ı Hayrânî, Mevlâna ile muasırdır. Bulunabildiği kadarıyla Bektaşî menkıbelerinde Mahmûd-ı Hayrânî'yi kendi içlerinde göstermişlerdir. Hayatı hakkında kesin bilgiler yoktur. Doğum tarihi belli değildir. O devrin büyük alimlerinden ders almış, aynı zamanda Sarı Saltuk'un da

⁶⁹⁵ Eyüp Öztürk, *age.*, s.177,178.

⁶⁹⁶ Reşat Öngören, "Osmanlı Türkiyesi'nde Tarikatlar" *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s.69,70.

⁶⁹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, 1983 İstanbul, s.11.

⁶⁹⁸ Celaleddin Çelik, "Mevlana'nın Fikirlerinin Türklerin Dini Hayatına Etkileri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 12 (2002), s.26.; Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, 2011 İstanbul, s.96.

mürşidi olmuştur⁶⁹⁹. Selçuklu paşalarından Mesut Paşa'nın oğlu olan Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî, Mevlâna'dan nasiplenendenenlerden biridir. Mahmûd-ı Hayrânî, Harran'dan Anadolu'ya göçmüş ve Konya'ya gelip yerleşmiştir. Bir süre Mevlâna'nın yanında bulunmuştur. Akşehir'e giderek inzivaya çekilmek istediye de ilahi aşkın tesiriyle cezbeye tutularak dağlara düşmüştür. Ancak daha sonra geri Akşehir'e dönmüştür. Mahmûd-ı Hayrânî'yi çok seven Mevlâna, vefatına kadar onu hiç unutmamış olup gelen gidene onu sormuştur⁷⁰⁰.

Bu olayı Eflâkî şöyle anlatır: Sinâneddin Külâhdûz el-Akşehrî isimli kişi gezgin bir sûfidir ve Celâleddin-i Rumî ile Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'nin arasında kurulan ilişkide aracı olmuştur. Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî ile Sinâneddin Külâhdûz arasında önceleri bir şeyh-mürit ilişkisi olmalıdır. Celâleddin-i Rumî bir defasında Sinâneddin Külâhdûz'a: *“Bu seyahatlerinde hiçbir Tanrı erine ulaştın mı? Seyyid Mahmud'u ne halde buldun? Ne ile meşguldür?”* diye sorar ve Şeyh Sinan; *“Onu, tüyleri birbirine karışmış bir tilki gibi, bir köşede oturmuş ve sizin âleminize karşı tamamıyla gözlerini kapamış bir halde buldum”* demiştir. Mevlâna gülümsemiş ancak bir şey söylememiştir. Sinâneddin Külâhdûz Akşehir'e döndüğünde Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî ile karşılaşmış, manevi âlemde durumdan haberdar olmuş olan Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî: *“Ey Şeyh Sinaneddin! Eğer biz başların başı ve hür insanların reislerinin sultanı zamanında bir tilki olursak canımıza minnet”* diye bağırmış, bunun üzerine Sinâneddin Külâhdûz, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'nin elini öperek gönlünü almıştır. İkinci defa Konya'ya gelip Celâleddin-i Rumî ile görüştüğünde onun: *“Dünyada yüreği aydın kimseler çoktur. Onda (Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî) kalma.”* uyarısı ile karşılaşmıştır. Eflâkî, Sinâneddin Külâhdûz'un son görüşmesinde Celâleddin-i Rumî'den etkilenerek dağlara çıktığını, bir yıl oralarda kalıp kendine gelemediğini söylemiştir⁷⁰¹.

⁶⁹⁹ Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.330.

⁷⁰⁰ *Age.*, s.331.

⁷⁰¹ Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, II, S.32-33; Ürkmez, *agt.*, s.94; Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.332.

Rifâîliğin Anadolu'daki en etkili şahsiyetlerinden biri olan Ahmed-i Kûçek, Tâceddin Muhammed'in oğludur ve Arif Çelebi ile Çağdaştır⁷⁰². Bir gün Amasya'da Seydi Ahmed Kûçek-i Rifai, Rifailerle, Ulu Arif Çelebi'nin ziyaretine gelmişlerdir. Bir müddet konuştuktan sonra, Rifailerin bir kısmı, kabak çalmaya, bir kısmı da sema etmeye başlayınca, Seydi Ahmed, mazur görün bizim divaneler kabak sesiyle sema ederler demiş, Çelebi, evet hoş dedi, sizinkiler boş kabakla sema ediyorlar. Bizimkiler dolu kabakla. O sema ile bu sema arasında büyük bir fark var⁷⁰³ diye bir diyalogları olmuş, Seyyid Ahmed, iyi bir at ve bir mısır elbisesi hediye edip mürit olmuş, Çelebi'de sırtındaki elbiseleri Seyyid Ahmed'e giydirmiştir ve kardeş olmuşlardır⁷⁰⁴.

Daha sonraları Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin arası diğer Türkmen sufi çevreleri ile olduğu gibi Rifailer ile de iyi olmuştur. Rifailik Anadolu'da hatırı sayılır bir yer bulmuş ve diğer zümreleri de etkilemiştir⁷⁰⁵.

XIII. yüzyılda Türkiye'ye gelen pek çok Horasan Ereninden birisi olan Yunus Emre'nin yaşadığı dönem, kabrinin yeri ve tarihî şahsiyeti hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür⁷⁰⁶. Anadolu'nun birçok yerini gezen Yunus Emre, Mevlâna ile çağdaştır⁷⁰⁷.

Yûnus Emre ve Hacı Bektaş Veli'nin hangi tarîkate mensup oldukları konusu, genellikle Hacı Bektaş'ı konu alan Vilayetnâme'deki menkıbelerden yola çıkılarak sonuca bağlanmak istenmiştir. Vilayetname'de Hacı Bektaş ya doğrudan ya da Lokman Perende vasıtasıyla Ahmed Yesevî'nin mürid ve halifesi olarak

⁷⁰² Eyüp Öztürk, *Müvelleh Dervişler*, s.171.

⁷⁰³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s.85; Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, s.379.

⁷⁰⁴ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, s.379.

⁷⁰⁵ Mehmet Rami Ayas, *Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara 2011, s.45.

⁷⁰⁶ Ali Üremiş, *agm.*, s.307.

⁷⁰⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre*, İstanbul 2011, s.13.

gösterilmiştir. Yunus Emre de Tapduk Emre vasıtasıyla Hacı Bektaş'ın yolunda bir sūfi olarak kabul edilmiştir⁷⁰⁸.

Yunus Emre'nin şeyhi, Divan'ında saygı ile andığı Tapduk Emre'dir⁷⁰⁹. Tapduk Emre'nin şeyhinin Barak Baba olduğu ifade edilmektedir. Barak Baba'nın şeyhi Sarı Saltuk'tur⁷¹⁰. Nitekim Barak Baba şathiye tarzındaki sözlerinde: “*Heyhâte heyhût, Saltuk Ata, miskîn Barak*” sözleriyle şeyhinin Sarı Saltuk olduğunu ifade etmiştir. Sarı Saltuk'un şeyhi Mahmûd Hayrânî'dir. Mahmûd Hayranî Konya yakınlarındaki Akşehir'de yaşamış ve orada vefat etmiş bir Rifaidir⁷¹¹.

Sarı Saltuk da Anadolu'da Hayranî'ye mürid olmuştur. Sarı Saltuk'un müridi, Barak Baba, Barak Baba'nın müridi Tapduk Emre, Tapduk Emre'nin müridi de Yunus Emre'dir. Yani Yunus Emre bir Rifai tarîkatı mensubudur⁷¹².

Yunus Emre, 1238-1320 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen ve Anadolu'da Türkçe şiirin öncüsü kabul edilen, şair ve mutasavvıftır. Yaşamına ilişkin bilgiler oldukça sınırlıdır. Yunus Emre, Vahdet-i Vücut (Varlığın birliği) öğretisine ulaşan tasavvuf yorumunu benimsemiş bir sufidir⁷¹³.

Mevlâna'ya isnat edilen “Merâtib-i mâneviyyeden hangisine terakkî eyledim ise şu Türkmen Yunus önüme çıktı” sözü târihî bakımından ispatlanamamakla birlikte, mutasavvıflar arasında Yunus'a verilen değeri ve Mevlâna ile ilişkilerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir⁷¹⁴.

Vilayetname'de anlatıldığına göre; Hacı Bektaş'ın şöhreti her tarafa yayılmıştır. Yunus Emre, Hacı Bektaş dergahına yakın Sivrihisar diye bir köyde yaşıyordu. Yunus, ekin ekerek geçinirdi ancak oldukça yoksul biriydi. Kıtık olması sebebiyle ekin bitmemişti o yıl. Hacı Bektaş'a gidip bir şeyler isteyeyim diye

⁷⁰⁸ Necdet Tosun, *agm.*, s. 109.

⁷⁰⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre*, İstanbul 2011, s.12; Necdet Tosun, *agm.*, s.109.

⁷¹⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre*, İstanbul 2011, s.12.

⁷¹¹ Necdet Tosun, *agm.*, s.110.

⁷¹² Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı I (İnceleme)*, Ankara 1990, s.27; Necdet Tosun, *agm.*, s.112.

⁷¹³ Mehmed Hakan Alşan, *age.*, s.346.

⁷¹⁴ Ali Üremiş, *agm.*, s.307.

düşündü. Hünkar'ın yanına boş gitmek istemeyen Yunus Emre, heybesine alıç doldurarak Hacı Bektaş'a gitmiştir. Birkaç gün orada kalan Yunus, kendisine buğday verilmesini ister. Hacı Bektaş, buğday mı vereyim nefes mi diye sordurur. Yunus Emre'de ben nefesi ne yapayım, benim evladım ayanım var bana buğday lazım demiştir⁷¹⁵. Buğdayı aldıktan sonra köye gitmek için yola koyulan Yunus Emre, köyün aşağısına gidince yaptığının hata olduğunu fark edip hemen geri dönmüştür. Buğdaydan vazgeçtiğini, himmet istediğini söylemiştir. Hacı Bektaş ise, artık olmaz, o kilidin anahtarını Tapduk Emre'ye verdik demiştir. Bunun üzerine Tapduk Emre'nin yanına gitmiştir. Yunus, Tapduk Emre'nin tekkesinde kırk yıl hizmet etmiştir. Yunus, Tapduk Emre'nin tekkesine odun çeker, yaş ağaç kesmez, eğri odun getirmezdi. Bir gün Tapduk Emre, erenler meclisinde iken Yunus Gûyende adlı birinden şiir söylemesini istemiştir. Ancak o mırın kırın etmiştir. Bu sefer Yunus Emre'ye dönerek, hazinenin kilidini açtık, nasibini verdik. Hadi söyle demiş, Yunus söylemeye başlamıştır, söylediği nefesler büyük bir divan olmuştur⁷¹⁶.

Bundan da anlaşıldığı üzere, Yunus Emre, XIII yüzyılın son yarısı ile XIV. yüzyılın başlarında yaşamış olan bir derviştir⁷¹⁷. Hak yoluna ulaşmak için uğraşmış olmasına rağmen, bu amacına Tapduk Emre'ye mürit olduktan sonra ulaşabilmiştir⁷¹⁸.

Yunus Emre ile Mevlâna arasındaki ilişkiye bakılacak olursa; Yunus Emre ayrı ayrı dört beyitte Mevlâna'dan bahsetmiştir.

“Mevlânâ Hüdavendigâr bize nazar kılalı

Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır”⁷¹⁹ diyerek onu övmüştür.

⁷¹⁵ *Vilayetname, Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, s.47; *Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası)*, Haz: İdris Nebi Uysal, İstanbul 2014, s.24.

⁷¹⁶ *Vilayetname, Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, s.48; *Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası)*, Haz: İdris Nebi Uysal, İstanbul 2014, s.24; Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 2007, s.247.

⁷¹⁷ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 2007, s.248.

⁷¹⁸ Mustafa Tatçı, *age.*, s.16; Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 2007, s.251

⁷¹⁹ Mustafa Tatçı, *age.*, s.399.

Yunus Emre, Mevlâna'nın zikir meclisinde de bulunmuştur.

Yine “*Yunus eydür Mevlânâ epsem otur yiründe,*

Bu sohbeta döymeyen sonra savaştan olur”⁷²⁰ sözleriyle Mevlâna'dan bahsederek onu övmüştür.

Hayatında Mevlâna ile görüşüp sohbet eden Yunus Emre, Mevlâna'dan feyz almış ve onu candan sevmiştir⁷²¹. Horasan'dan gelmiş olan ve Konya'ya yerleşen Fakih Ahmet, Bahaeddin Veled'in öğrencisidir. Yunus Emre Mevlâna ile birlikte şiirlerinde ondan da bahsetmiştir.

“*Fakih Ahmet Kutbüddin Sultan Seyyid Necmüddin*

Mevlânâ Celaliüddin ol kutb-ı cihan kanı”⁷²².

Yine “Gönye (Konya) şehründe yatur ol iki Sultan kânı.” mısrası ile Mevlâna'yı, hocasıyla birlikte hasret ve hürmetle anmaktadır⁷²³.

Divan'daki bazı şiirleri Mevlâna ve Tapduk Emre'nin kendinden önce öldüğünü göstermektedir⁷²⁴. Yunus Emre'nin sanatı tamamıyla milli, yani tamamıyla Türk bir sanattır⁷²⁵. Mevlâna öldüğü zaman Yunus Emre 33 yaşındadır⁷²⁶.

⁷²⁰Age., s.400.

⁷²¹ Ali Üremiş, *agm.*, s.307.

⁷²² Mustafa Tatçı, *age.*, s.400.

⁷²³ Ali Üremiş, *agm.*, s.307.

⁷²⁴ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 2007, s.255; Mustafa Tatçı, *agm.*, s.26.

⁷²⁵ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 2007, s.306.

⁷²⁶ Mustafa Tatçı, *age.*, s.15.

SONUÇ

XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelen mutasavvıflar arasında olan Mevlâna, dönemince sevilen ve saygı duyulan biridir. Selçuklu hükümdarlarının alim ve mutasavvıflara gösterdikleri ilgi, birçok mutasavvıfı Anadolu'ya çekmiştir. Mevlâna babası Bahaeddin Veled ile Anadolu'ya geldiğinde Selçuklu Sultanlarından aynı ilgi ve alakayı görmüşlerdir. Dönemince tanınmış ve birçok kesim tarafından sevilmiş olan Mevlâna'ya Sultanların yakın ilgi göstermesi olağandır.

Dönemindeki birçok kişi ile olumlu ilişki geliştiren Mevlana'nın, devletin üst kademesindeki insanlarla da olumlu ilişkileri olmuştur. Alaaddin Keykubad, II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ona saygı göstermişlerdir. Devlet bürokratları ile de arası iyi olan Mevlâna gerektiği zaman onlara mektup yazarak bazen yardım istemiş bazen övmüş bazen de eleştirmiştir. Halkın ihtiyaçlarını yönetici kesime ileten Mevlâna, ekonomik sıkıntı içinde bulunan müritlerine yardım talebinde de bulunmuştur.

Mevlevilik, Mevlâna Celaledin-i Rûmi döneminde değil de oğulları zamanında kurumsallaşarak bir tarikat haline gelmiştir. Sultan Veled ve Arif Çelebi de Mevlâna gibi yöneticilerle iyi ilişkilerini devam ettirmişlerdir. Yönetici kesimin desteğini alarak, Mevlevîliğin yayılması sağlanmıştır. Özellikle Arif Çelebi, Anadolu Beyleri ile iyi ilişkiler kurup, Mevlevîliğin yayılmasında büyük rol oynayarak tekkelerin açılmasına katkı sağlamıştır.

1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya hâkim olan Moğolların da Mevlâna ile olumlu ilişkileri olmuştur. Anadolu Selçuklu sultanları ve diğer yönetici çevrelerinin olduğu gibi Moğol idarecileri de, Mevlâna'nın, her kesimden insan üzerinde bir nüfuza sahip olduğunu bildikleri için ona göre davranmışlardır.

Farklı sûfi gruplar Moğolların İslamiyet'e geçmesinde etkin rol oynamışlardır. Anadolu'da özellikle Mevlâna, Sultan Veled ile Ulu Arif Çelebi gibi sufiler, Moğollarla ilişki içinde olmuş, hatta bazı Moğollar, Mevlevî dervişleri sayesinde Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Mesela iyi bir Budist olan Moğol

kumandanı İrençi Noyan, Sultan Veled'in etkisiyle Müslüman ve Mevlevî olmuştur. Mevlevî-İlhanlı ilişkilerinde Mevlânâ'nın torunu Arif Çelebi biraz daha öne çıkmıştır.

Gâzân Hân, öncelerden beri Mevlâna ve şiirlerinden haberdar olmuştur. Daha sonra Arif Çelebi'yi kendisine damat yapmak isteyecek kadar bağlanmıştır. Arif Çelebi'nin genel amacı, Mevlevîliği, başta Anadolu olmak üzere, İlhanlı topraklarına yaymak ve bu bölgelerde Mevlevî dergâhları kurmak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda çok sayıda Mevlevîhane tesis edilmiştir.

Cengizhan'ın sonu ne olacak diye soran Muinüddin Pervane'ye, Mevlâna, Harezmsah'ın babasına karşı incitici hareketlerde bulunduğu için Moğollar karşısında başarısızlığa uğradığını söylemiştir. Benzer şekilde Moğollar, Mevlevî soyuna ne zaman kötü davranmaya başlarsa onlar için de yok oluş süreci işleyeceğini ifade etmiştir.

Kösedağ Savaşı'ndan sonra bilindiği gibi devlet erkânı genellikle Moğollarla iyi geçinmeye çalışarak, onların tepkilerinin odağında olmak istememişlerdir. İşte Mevlana'da böyle bir kaosun içinde, siyasi dengeleri göz önünde tutmuş, Moğollarla daha yumuşak bir ilişki içinde olmuştur. Mevlâna'nın Moğollara karşı izlediği siyasette etkili olan unsurlardan birisi de Anadolu Selçuklu bürokrasisinin tutumudur.

Mevlâna, genel olarak birleştirici bir tutum içinde olmuş ve Moğolları İslamiyet'e ısındırmak için diyalog halinde olmuştur. Moğolların zulmünün bir gün biteceğini söyleyerek insanlara umut aşılamıştır.

Mevlâna yine önemli devlet adamları ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. Muinüddin Süleyman Pervane ve Sâhib Ata Fahreddin Ali, Sadreddin Konevi, Taceddin Mutez, Celaleddin Karatay gibi isimlerle yakın ilişkisi olmuş, onlardan zaman zaman yardım da istemiştir.

Moğol idaresinin zayıflaması sonucu, batıda kendilerini göstermeye başlayan Türkmen beyliklerinin yöneticileri, varlıklarını meşru bir zemine oturtmak için sufi

çevrelere yakınlık göstermişlerdir. Ulu Arif Çelebi de seyahatler yaparak Menteşeoğulları, Aydınogulları, Germiyanoğulları ve Eşrefoğulları Beylikleri'nde Mevleviliği yaymaya çalışmıştır. Ulu Arif Çelebi Menteşeoğulları'ndan Mesut Bey, Aydınogulları'ndan Şücau'd-Din İnanç, İlyas ve Mehmet Beyler, Germiyanoğulları'ndan Alişiroğlu Yakup Bey ve Eşrefoğulları'ndan Mehmed Bey'le çok iyi ilişki içinde bulunmuştur. Bu beylerin karşısında sema ve zikir meclisleri düzenlenmiş, seyredenler üzerinde etkili olmuştur. Menteşeoğulları, Aydınogulları, Germiyanoğulları ve Eşrefoğulları Beylikleri'nde Mevlevihaneler açılmış ve bu beylerin kurduğu vakıflarla beslenmişlerdir.

Mevlâna ve Mevlevilerin Sultanlarla, Beylerle, Moğollarla olduğu kadar dönemindeki tasavvufi zümrelerle de ilişkileri olmuştur. Mevlânâ ile Anadolu'daki Ahilik örgütünün kurucusu Ahi Evren arasındaki ilişkinin gergin olduğu görülüyorsa da, bu bütün Mevlevi Ahi ilişkileri için aynı olmamıştır. Bir ahi olan Hüsameddin Çelebi'nin Mevlâna nezdindeki önemi açıktır. Mevlâna kendisinin yerine önce Selahaddin Zerkub'u daha sonra Hüsameddin Çelebi'yi önermiştir. Sultan Veled de Divan'da Ahileri övmüştür. Mevlevilerin birçok Ahi müritleri de olmuştur.

Mevlâna'nın Türkmenlere iyi gözle bakmadığı biliniyordu. Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin ilişkisi fütüvvet ehliyle, Babailikten ayrılan ve Barak Baba'yı pir tanıyan Baraklılarla iyi olmuştur. Arif Çelebi Sultaniye'ye gittiği zaman, Barak Baba dergâhı şeyhi ve Barak Babanın halifesi Hayran Emirci ile olumlu diyalogları olmuştur. Mevlâna ile Evhadiye tarikatının kurucusu Evhadüddin Kirmani arasındaki görüş ayrılığı, iki taraf arasındaki gerginliği artırmıştır. Özellikle Kirmani'nin genç delikanlılarla raks etmesi sebebiyle, Mevlâna ve taraftarları onu cinsi sapıklıkla suçlamışlardır. Yine Mevlâna'nın Kirmani'nin kızı ve Ahi Evren'in eşi olan Fatma bacıya karşı da olumsuz tavır takındığı sonucunu çıkarabiliriz.

Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli ile birebir görüşmemiş olsa dahi müritleri aracılığıyla birbirlerinden haberdar olmuşlardır.

Mevleviliğin IX. yüzyılda Horasan ve Maverâünnahir'e kadar geniş bir alan içinde ortaya çıkan ve sonraki yüzyıllar boyunca etkili olan Kalenderilik ile de yakın ilişkileri olmuştur. XIII. yüzyıldan itibaren Mevlevi çevreleri Kalenderiliğe sempati ile bakmışlardır. Mevlâna, onların dünyaya karşı olan lakayt tavırlarını övmüştür. Mevlâna Kalenderilerin güvenci ve şifası olduğunu belirtirken, yine Kalenderilerin tam bir inanç içinde olduğunu ve Kalenderilerin insan cinsinden olmayacak kadar yüce gönüllü olduklarını belirtmiştir.

İran'da ortaya çıkmış olan Haydarilik ile de olumlu ilişkiler geliştiren Mevleviler, özellikle Haydarilerin Anadolu'daki temsilcisi Hacı Mübarek Haydari ile dostça ilişkiler geliştirmişlerdir.

Yine Orta Asya kökenli büyük tarikatlardan biri olan Kübreviyye' XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında Harezmsahlar sahasında yaşamıştır. Anadolu'ya Kübreviyye, Necmeddin Kübra'nın yanında yetişmiş olan Sadreddin Hamavi, Seyfeddin-i Baherzi, Baba Kemal-i Hocendi gibi önemli şahsiyetler tarafından getirilmiştir. Bizzat Mevlâna'nın babası Bahaeddin Veled'in de Kübrevi mensubu olduğu iddia edilmiştir. Mevleviler, Kübrevilerle de iyi ilişkiler geliştirmişlerdir.

XII. yüzyılda Irak merkezli olarak yapılanma sürecine başlayan Rifailik, XIII. yüzyılda Anadolu topraklarında hızla yayılarak kurumsallaşmıştır. Mevlâna, Rifâî dervişlerine de sıcak bakmamıştır. Halkın karşısında vücutlarına şişler sokup, ateş parçaları yutan, yılanlar ve akreplerle oynayan bu kişiler, Mevlâna'nın tasavvuf anlayışına ters düşmüştür. Bu nedenle eşinin onları izlemeye gitmesini de istememiştir. Ancak yine bir Rifai şeyhi olan Mahmud Hayrani ile ilişkileri iyi olmuştur. Seydi Ahmed Kûçek-i Rifai'nin arası Ulu Arif Çelebi ile iyi olmuştur. Rifailer içinde gösterilen Yunus Emre, Mevlâna'yı divanında övmüş ve onun ölümünden duyduğu üzüntüyü anlatmıştır.

KAYNAKÇA

- AKKUŞ Mustafa, “Ulu Arif Çelebi Dönemi Mevleviliğin Gelişmesinde İlhanlıların Etkisi”, *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi*, 2013, S: 7, s. (78-100).
- AKKUŞ Mustafa, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE), Konya 2011.
- ALGAR Hamid, “Kübreviyye”, *DİA*, C:32, TDV. Yayınevi, İstanbul 2006, s. (500-506).
- ALGAR Hamid, “Necmeddin Kübra”, *DİA*, C:32, TDV. Yayınevi, İstanbul 2006, s. (498-500).
- ALGÜL Hüseyin-Nihat Azamat, “Emîr Sultan”, *DİA*, C:11, TDV. Yayınevi, İstanbul 1995, s. (146-148).
- ALŞAN Mehmet Hakan, *Horasan Erenleri (Melametiler, Ahiler, Bacılar, Gaziler, Abdallar)*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2012.
- ANADOL Cemal, *Türk İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- ARSLAN Bahri, *Babailer İsyanı ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Durumu*, Ankara 2017.
- ARTAM, Goncagül, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyılları)*, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul 2007.
- ATİK Kayhan, "Ahilik ve Siyaset", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S:13 (Eylül 2011), s. (57-73).
- AYAS Mehmet Rami, *Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2011.

AYDOĞDU Nazan, “Ahmed El Eflâkî’nin Menâ’kubu’l-Arifin Adlı Eserine Göre, Mevlevilik-Ahilik-Bektaşilik İlişkisi”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S:18 (2018), s. (319-340).

AYÖNÜ Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

AZAMAT Nihat, “Evhadüddin-i Kirmani”, *DİA*, C:11, TDV Yayınevi, İstanbul 1995, s. (518-520)

AZAMAT Nihat, “Kalenderiyye”, *DİA*, C:24, TDV Yayınevi, İstanbul 2001, s. (253-256)

BABİNGER Franz-KÖPRÜLÜ Mehmed Fuat, *Anadolu’da İslamiyet*, Çev.: Ragıp Hulusi, Yay. Haz: Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

BALTACI, Halil, *Necmeddîn Dâye Râzî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.

BAYRAM Fatih, "Ulu Arif Çelebi’nin İlhanlı Payitahtına Seyahatleri Hakkında Bazı Tespitler", *Avrasya Etüdüleri*, Yıl:18, S:42 (Aralık 2012): s. (157-168).

BAYRAM Mikail, “Baba İshak Hareketinin Gerçek Sebebi ve Ahi Evren ile İlgisi”, *Diyanet Dergisi*, C: XVIII, S:2 (1979), s. (69-78).

BAYRAM Mikail, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Damla Matbaacılık ve Ticaret, Konya 1991.

BAYRAM Mikail, *Destursuz Bağdan Üzüm Yiyenler*, Kömen Yayınları, Konya 2004.

BAYRAM Mikail, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, Çizgi Kitabevi, Konya 2016.

BAYRAM Mikail, *Sadru’-d-din-i Konevî, (Hayatı, Çevresi ve Eserleri)*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2012.

BAYRAM Mikail, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012.

BAYRAM Mikail, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993.

BAYRAM Mikail, *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, Kardelen Yayınları, Konya 2005.

BAYRAM Mikail, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları (Ahi Evren)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006.

BERBEROĞLU Mert, *Hacı Bektaş-ı Veli*, Biloba Yayınları, Ankara 2018.

BOZKUŞ Metin, “Anadolu Selçuklularında Sosyal, Dini ve Mezhebi Yapı”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:5, S:2 (2001), s. (249-257).

CAHEN Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev.: Erol Üyepazarcı, İstanbul 2008.

CÂMÎ ABDURRAHMAN, *Nefahâtü'l-Üns (Evliyâ Menkıbeleri)*, Ter. ve Şerh: Lâmiî Çelebi, Haz: Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 2008.

CHİTTİCK William C., “Rûmî ve Mevlevîlik”, Çev. Safi Arpaguş, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, S: 14 Ankara 2005, s. (709-726).

ÇAĞATAY Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK Basımevi, Ankara 1997.

ÇAKMAK Muharrem, “Ahiliğin Tasavvufî Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet İlişkisi”, Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Yıl:7, C:7, S: 13 (Ocak – Haziran 2014), s. (143-158).

ÇELİK Celaleddin “Mevlana'nın Fikirlerinin Türklerin Dini Hayatına Etkileri”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S: 12 (2002), s. (21-38).

ÇETİN Osman, *Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı*, Mağrifet Yayınları, İstanbul 1981.

- ÇİFTÇİOĞLU İsmail, “Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya’da Mevlevîlik”,
Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:10 (Haziran 2015): s.
(143-159).
- ÇUBUKÇU Hatice, “Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri”, FSM İlmî
Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, S:5 (Bahar 2015), s. (217-
231).
- DEĞİRMENÇAY Veyis, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve
Diğer İleri Gelenleri Methi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:
52 (Haziran 2014), s. (15-48).
- DEĞİRMENÇAY Veyis, “Sultan Veled’in Sahib Ataoğulları’na Methiyeleri”,
Şarkiyat Mecmuası, S: 25 (2014) s. (65-85).
- DEĞİRMENÇAY Veyis, “Sultan Veled”, DİA, C:37, TDV Yayınevi, İstanbul 2009,
s. (521-522).
- DEMİR Galip, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Ahilik*, Ahi Kültürünü Araştırma ve
Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- DEMİRCİ Mehmet, *Mevlânâ’dan Düşünceler*, Akademi Kitabevi, İzmir 1997.
- DEMİRCİ Mehmet, “Sadreddin Konevi ile Mevlana Celaleddin’in Münasebetleri
Hakkında”, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (I. Sadreddin
Konevî Özel Sayısı), S: 4 (1989), s. (57-68).
- DEMİRLİ Ekrem, “Sadreddin Konevi”, DİA, C:35, TDV Yayınevi, İstanbul 2008, s.
(420-425).
- DEMİRLİ Ekrem, “Vahdet-i Vücut”, DİA, C:42, TDV Yayınevi, İstanbul 2012, s.
(431-435).
- EFLÂKİ Ahmed, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, Çev. Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim
Basımevi, Ankara 1953.

EFLÂKÎ Ahmed, *Âriflerin Menkıbeleri, II*, Çev. Tahsin Yazıcı, Maarif Basımevi, Ankara 1954.

EKİNCİ Yusuf, *Ahilik*, Sistem Ofset Yayıncılık, Ankara 2011.

ELİBOL Turgut, *Mevlana ve Mevlevilik*, Sıradışı Akademi, Konya 2012.

ELVAN ÇELEBİ, *Menâkıbu'l- Kudsiyye Fî Menâsibi'l- Ünsiyye (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülalesinin Menkabevi Tarihi)*, Haz: İsmail E. Erünsal- Ahmet Yaşar Ocak, TTK Yay, Ankara 2014.

EMECEN Feridun M, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001.

EMECEN Feridun, “Umur Bey”, *DİA*, C:42, TDV. Yayınevi, İstanbul 2012, s. (156-159).

ERAYDIN Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, Marifet Yayınları, 1990.

ERDOĞAN Nevzat-IŞIK Ümit, “Mevlâna'dan II. İzzeddin Keykâvûs'a Yönetme Öğütleri”, I. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı, (8-10 Ekim 2015 Aksaray), s. (257-265).

EYÜBOĞLU İsmet Zeki, *Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi*, Der Yayınevi, İstanbul 1997.

FIĞLALI Ethem Ruhi- AYDIN Mehmet, *Milli Bütünlüğümüz ve Hacı Bektaş Veli*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

FREELY John, *At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları*, Çev: Neşenur Domaniç, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2012.

FÜRÜZANFER, *Mevlâna. Celâleddin*, Çev: F. Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986.

FÜRÜZANFER, *Mevlâna Celaleddin*, Çev: Feridun Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

- GORDLEVSKİ V, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev.: Azer Yaran, Ankara 1988.
- GÖKBULUT Süleyman, *Necmeddîn-i Kübrâ (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2010.
- GÖLPINARLI Abdülbâki, *Mevlâna (Hayatı, Sanatı, Eserleri)*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954.
- GÖLPINARLI Abdülbâki, *Mevlânâ Celâleddin/ Hayatı Eserleri Felsefesi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999.
- GÖLPINARLI Abdülbaki, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1953.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2006.
- GÖLPINARLI Abdülbaki, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1997.
- GÖLPINARLI Abdülbaki, *Yunus Emre*, Milenyum Yayınları, İstanbul 2011.
- GÜLTEN Sadullah, “Tahrir Defterlerine Göre Anadolu’da Kalenderîler ve Haydarîler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C: 31, Sayı: 52 (2012), s. (37-53).
- HACIGÖKMEN Mehmet Ali, “Mevlâna Celaleddin-i Rumi’nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:36 (2016): s. (115-135).
- HACIGÖKMEN Mehmet Ali, “Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak”, *Belleten*, C: LXXVI, S:276 (2012), TTK Yayınları, s. (419-430).
- HOCA SADEDDİN EFENDİ, *Tacü't-Tevarih*, Haz: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

İBN BİBÎ, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçukname)*, II. Tercüme,
Çev: Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014.

İBN BİBÎ, *Selçuknâme*, Çev: Mükrimin Halil Yinanç, Haz: Refet Yinanç ve Ömer
Özkan, Kitabevi, İstanbul, 2007.

İBNÜ'L-ESİR, *El Kâmil Fi't-Tarih (İslâm Tarihi)*, Cilt: 10, Çev: Ahmet Ağrakça,
Beşir Eryarsoy, Zülfikar Tüccar, Abdulkerim Özaydın, Yunus Apaydın ve
Abdullah Köşe, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2008.

KARA Seyfullah, *Selçuklular'ın Dini Serüveni -Türkiye'nin Dini Yapısının Arka
Plânı-*, Şema Yayınevi, İstanbul 2006.

KARA Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.

KARA Mustafa, *Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

KARAKÖSE Hasan, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
2002.

KARAMUSTAFA Ahmet T, *Tanrının Kuraltanımaz Kulları*, Çev: Ruşen Sezer,
Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

KAYAOĞLU İsmet, "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler
ve Diğerleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:31 (1990): s.
(147-155).

KAYAOĞLU İsmet, "Mevlana'nın Mektupları'nın Döneminin Tarihi Açısından Bir
Değerlendirilmesi", XII. Türk Tarih Kongresi Ankara: 12-16 Eylül 1994
Kongreye Sunulan Bildiriler, C: II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
1999, s. (583-588).

KAYMAZ Nejat, *Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi,
Ankara 1970.

KAZICI Ziya, Ahilik, DİA, C:1, TDV Yayınevi, İstanbul 1988, s. (540-542).

- KAZICI Ziya, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, İstanbul 2016.
- KEMALOĞLU Muhammet, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Sosyal Zümreler”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, S: 4, (Haziran 2011), s. (145-158).
- KERİMÜDDİN MAHMUD-İ AKSARAYÎ. *Müsâmeretü'l-Ahbar*, Çev: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- KESİK Muharrem, “Muinüddin Süleyman Pervane”, DİA, C:31, TDV Yayınevi, İstanbul 2006, s. (91-93).
- KILIÇ Mahmud Erol, “Ekberiyeye”, Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015, s. (337-373).
- KILIÇ M. Erol, “İbnü'l-Arabi Muhyiddin”, DİA, C:20, TDV Yayınevi, İstanbul 1999, s. (493-516).
- KILIÇ Rüya, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Sufî Çevreler: Toplu Bir Bakış Denemesi, Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S: 33 (Bahar 2005), s. (227-246).
- KOCA Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, TTK Yayınları, Ankara 1997.
- KOFOĞLU Sait, “Eşrefoğulları”, DİA, C:11, TDV Yayınevi, İstanbul 1995, s. (484-485).
- KÖKSAL Mustafa, *Ahilik Kültürününün Dünü ve Bugünü*, Işık Eğitim Kültür Hizmetleri, Ankara 2007.
- KÖPRÜLÜ Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, İstanbul 1966.

KÖPRÜLÜ Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

KÖPRÜLÜ M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Haz: Orhan F. Köprülü, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.

KÜÇÜK Osman Nuri, *Mevlâna ve İktidar*, Rumi Yayınları, Konya 2007.

KÜÇÜKDAĞ Yusuf, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005.

LEWIS Franklin D. *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, Çev: Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.

Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: "Vilâyetnâme", Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

MEVLÂNÂ CELALEDDİN-İ RÛMÎ, *Divân-ı Kebir*, C:V, Çev: Abdülbâki Gölpınarlı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

MEVLÂNÂ CELALEDDİN-İ RÛMÎ, *Mesnevi*, Timaş yayınları, Trc. Süleyman Nahifi, İstanbul 2007.

MEVLÂNÂ CELALEDDİN-İ RÛMÎ, *Mektuplar*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999.

MEHMED NEŞRÎ, *Cihânnümâ* (Osmanlı Tarihi 1288-1485), Haz: Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

MEYEROVİTCH Eva de Vitray, *Konya Tarihi ve Hz. Mevlâna*, Çev.: Melek Öztürk, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.

MOSTAFAVÎ, Moharram, *13. Yüzyılın Büyük Mutasavvıfı Evhadeddin-i Kirmani ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016.

Necmeddin Daye, *Sûfi Diliyle Siyaset, İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd fî tercemetei Mirsâdü'l-'ibâd*, Çev: Kâsım b. Mahmûd Karahisârî, Klasik Yayınları, İstanbul 2010.

- NİĞDELİ KADI AHMED, el-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk, I, Ter: Ali Ertuğrul, TTK Yayınları, Ankara 2015.
- OCAK Ahmet Yaşar, "Bektaşîyye", Türkiye'de Tarikatlar (Tarih ve Kültür), Ed: Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015.
- OCAK Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı (Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- OCAK Ahmet Yaşar, "Balım Sultan", DİA, C:5, TDV Yayınevi, İstanbul 1992, s. (17-19).
- OCAK Ahmet Yaşar, *Dede Garkın ve Emîrci Sultan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- OCAK Ahmet Yaşar, "Ebü'l Vefa el-Bağdadi", DİA, C:10, İstanbul 1994, s. (347-348).
- OCAK Ahmed Yaşar, "Elvan Çelebi," DİA, C: 11, TDV Yayınevi, İstanbul 1995, s. (63-64).
- OCAK Ahmet Yaşar, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- OCAK Ahmet Yaşar, *Türk Sûfiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- OCAK Ahmet Yaşar, *Yeniçağ Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri: Osmanlı Dönemi Makaleler-Araştırmalar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- OCAK Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- OCAK Ahmet Yaşar, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış" Selçuk Üniversitesi Türkiyat

Araştırmaları Dergisi (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhâneler Kongresi Özel Sayısı), S:2 (1996), s. (17-22).

ÖNDER Mehmet, *Mevlâna ve Mevlevîlik*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998.

ÖNGÖREN Reşat, "Osmanlı Türkiyesi'nde Tarikatlar" Türkiye'de Tarikatlar (Tarih ve Kültür), Ed: Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015.

ÖZCAN Nuri, "Celaleddin Ergun", DİA, C:7, TDV Yayınevi, İstanbul 1993, s. (247-248).

ÖZKAYA Remzi, *Dünden Bugüne Ahilik*, Çırak Eğitim ve Öğretim Vakfı, Ankara 2011.

ÖZKÖSE Kadir, "Selçuklular Döneminde Tasavvuf İlminin Gelişim Seyri ve Tasavvufi Çevrelerin Etkinlik Sahası", II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu (Selçuklularda Bilim ve Düşünce), (19-21 Ekim 2011 Konya), C: I, (2013), s. (337-360).

ÖZKÖSE Kadir, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, Mavi Yayıncılık, İstanbul 2016.

ÖZTUNA Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul 1977.

ÖZTÜRK Eyüp, *Velilik ile Delilik Arasında: İbn 'us-Serrâc'ın Gözünden Müvellehd Dervişler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.

ÖZTÜRK Mürsel, *Doğu'nun Ortak Mirası*, İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2012.

ÖZTÜRK Nazif, "Mevlana ve Mevlevîlik'in Türk Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi", Mevlana Araştırmaları -1-, Ed: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

PAYDAŞ Kazım, "Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:18, S:18 (2007), s. (23-35).

SAGLIK Haci, “Kalenderî Bir Sûfî Olarak Baba Tâhire Uryân”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Cilt:10 Sayı:2 (Mayıs 2018), s. (708-723).

SEVİM Ali, “Keyhüsrev II”, DİA, C:25, TDV Yayınevi, Ankara 2002, s. (349-350).

SİPEHSALAR Ferîdûn Bin Ahmed-i, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, Çev: Tahsin Yazıcı, Pinhan Yayınları, İstanbul 2011.

SULTAN VELED, *İbtidâ-nâme*, Çev: Abdülbâkî Gölpınarlı, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği, Konya 2001.

SULTAN VELED, *Maarif*, Ter: Meliha Anbarcıoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

SULTAN VELED, *Divanı Sultan Veled*, Nşr: Feridun Nafiz Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara 1941.

SULTAN VELED, *Rubâiler*, Çev: Veyis Değirmençay, Kurtuba Kitap, İstanbul 2010.

SÜLÜN Murat, *Gönüller Sultanı Mevlana*, Vefa Yayınları, İstanbul 2011.

SÜMER Faruk, “Keykavus II”, DİA, C:25, TDV Yayınevi, Ankara 2002, s. (355-357).

SÜMER Faruk, “Keykubad I”, DİA, C:25, TDV Yayınevi, Ankara 2002, s. (358-359).

SÜMER Faruk, “Kılıçarslan IV”, DİA, C:25, TDV Yayınevi, Ankara 2002, s. (404-405).

SÜMER Faruk, “Anadolu’ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi”, Belleten, C:XXIV, S: 96 (Ekim 1960), Türk Tarih Kurumu Basımevi 1995, s. (567-594).

SÜMER Faruk, *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.

SÜMER Faruk; “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, Bildiriler: Mevlâna’nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası

Mevlâna Semineri, Haz: Mehmet Önder, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1973, s. (49-50).

ŞAHİN Hanifi, “İlhanlıların Sosyo-Politik İlişkilerinde Dinî-Mezhebî Kabullerin Rolü”, İLTED, S: 45 (Erzurum 2016), s. (109-138).

ŞAHİN Haşim, “Vefaiyye”, DİA, C: 42, TDV Yayınevi, İstanbul 2012, s. (600-603).

ŞAHİN Haşim, *Dervişler ve Sufi Çevreler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2018.

ŞAHİN Haşim, *Orta Zamanın Türkleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

ŞAHİN Haşim, “Vefaiyye”, Türkiye’de Tarikatlar (Tarih ve Kültür), Ed: Semih Ceyhan, İSAM Yay. İstanbul 2015.

ŞAHİN Muhammet, *Türk Tarihi ve Kültürü*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2003.

ŞAPOLYO Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Milenyum Yayınları, İstanbul 2013.

ŞEKER Mehmet, “Menâkibü’l-Ârifin’e Göre Anadolu’nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevleviliğin Rolü”, III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi Bildiriler (5-6 Mayıs 2003), Yay. Haz.: Nuri Şimşekler, Konya 2004, s. (221-232).

ŞEKER Mehmet, *Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

ŞEKER Mehmet, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

TAHRALI Mustafa, “Rifaiyye”, DİA, C:35, TDV Yayınevi, İstanbul 2008, s. (99-103).

TANERİ Aydın, “Celaleddin Karatay”, DİA, C:7, TDV Yayınevi, İstanbul 1993, s. (251-252).

- TANERİ Aydın, *Mevlana Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- TANRIKORUR Barihüda, “Mevleviyye”, *DİA*, C:29, TDV Yayınevi, Ankara 2004, s. (468-475).
- TANSÜ Yunus Emre, “Selçuklu Devletinde Tasavvufi Unsurların Yönetim Üzerindeki Etkileri”, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, C:5, S:10, (2018), s. (101-109).
- TATÇI Mustafa, *Yunus Emre Divanı I (İnceleme)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- TOP H. Hüseyin. *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, Ötüken Neşriyat A.Ş. İstanbul 2007.
- TOSUN Necdet, “Yûnus Emre Rifâî, Hacı Bektaş Vefâî”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S:31 (2013), s. (109-115).
- TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.
- TURAN Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.
- TURAN Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.
- TURAN Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2002.
- TURAN Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.
- TURAN Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996.
- UÇMA İsmet, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İşaret Yayınları, İstanbul 2011.

ULUDAĞ Süleyman, “Bâharzî Seyfeddin”, DİA, C:4, TDV Yayınevi, İstanbul 1991, s. (474-475).

ULUDAĞ Süleyman “Fütüvvet”, DİA, C:13, TDV Yayınevi, İstanbul 1996, s. (259-261).

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C: I, TTK Basımevi, Ankara 2011.

ÜREMİŞ Ali, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünni Tasavvuf Hareketleri”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S:28 (28 Aralık 2010), s. (295-326).

ÜRKMEZ Rauf Kahraman, *Menakabnâmelere Göre XIII. Yüzyıl Selçuklu Anadolu’sunda Tasavvufi Zümreler*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE, 2018).

ÜRKMEZ Rauf Kahraman, “Ârif Çelebi’nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması”, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S:10 (Bahar 2019), s. (203-230).

VARLIK M. Çetin, “Germiyanogulları”, DİA, C:14, TDV Yayınevi, İstanbul 1996, s. (33-35).

YAZICI Tahsin, “Arif Çelebi”, DİA, C:3, TDV Yayınevi, İstanbul 1991, s. (363-364).

YAZICI Tahsin, “Haydariyye”, DİA, C:17, TDV Yayınevi, İstanbul 1998, s. (35-36).

YAZICI Tahsin, “Kutbüddin Haydar”, DİA, C:17, TDV Yayınevi, İstanbul 1998, s. (24-25).

YAZICI Tahsin, “Arif Çelebi”, DİA, C:3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. (363-364).

YILDIZ Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C:14, Çağ Yayınları, İstanbul 1990.

YILMAZ Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar (Tarihi, Kavramları ve Meseleleri)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994.

YÜCEKAL ERMETİN Günnur, *Mevlevilik'te Şamanizm İzleri*, Töre Yayınevi, İstanbul 2007.

YÜCEL Yaşar, "Candaroğulları", DİA, C:7, TDV Yayınevi, İstanbul 1993, s. (146-149).

YÜKSEL Hasan, "Kim Bu Dede Garkın?", Türklük Araştırmaları Dergisi, S:20, s. (147-162).

YILMAZ Ömer, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017.

Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası), Haz: İdris Nebi Uysal, Kesit Yayınları, İstanbul 2014.

WITTEK Paul, *Menteşe Beyliği* (3. Baskı), Çev: Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1999.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Büşra BÜYÜKBEKTAŞ
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1991 – Sivas
e-posta : busraa.buyukbektas@gmail.com

EĞİTİM

<u>Derece</u>	<u>Kurum</u>	<u>Yılı</u>
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2015
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2020

İŞ TECRÜBESİ

<u>Tarih</u>	<u>Kurum</u>	<u>Görev</u>
--------------	--------------	--------------

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () ÜDS () TOEFL () EILTS ()